

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK.

III) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 5.

ÅREN

1876—1880.

VERMLANDS LÄN.

---

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Under den period, som denna berättelse omfattar, hafva länets gränser icke undergått någon förändring, hvadan detsamma, som omfattar hela provinsen af samma namn med undantag af Karlskoga bergslag, som i civilt hänseende hörer till Örebro län, enligt senaste femårsberättelsen innesluter en areal af 166 523 kvadratmil, deraf, oberäknadt länets andel i Venern, sjöar och andra vattendrag upptaga 13 796 kvadratmil. Till följd af Eders Kungl. Maj:ts genom nådig resolution den 29 november 1878 gifna föreskrift har under tiden emellan den 25 juni och 3 oktober 1879 *upprödning af riksgränsen* emot Norge blifvit verkställd af dertill af Eders Kungl. Maj:t i nåder beordrade svenske och norske officerare, och de i gränslinien befintliga rösen blifvit eftersedda, hvarvid befunnits icke blott att rösena blifvit genom okynne skadade, utan äfven att åtskilliga personer så väl från Norge som Sverige slagit upp sina bopålar i gränslinien, med anledning hvaraf åtgärder blifvit vidtagna för att dels upptäcka och till laga näpst befordra den eller dem, som föröfvat åverkan å rösena, dels få de personer afhysta, som bosatt sig å rikslinien.

Beträffande den *kyrkliga* indelningen, enligt hvilken länet är fördeladt i 9 kontrakt, 45 pastorat och 87 församlingar, har någon omreglering deraf under femårsperioden icke egt rum. Efter det att redan tillförene blifvit bestämdt, att Sunne pastorat,

omfattande Sunds eller Sunne, Östra Emterviks, Vestra Emterviks och Gräsmarks socknar, vid dåvarande innehafvarens död skulle delas till fem pastorat sålunda, att af Sunds socken bildades två pastorat under benämning Östra och Vestra Sund, samt öfriga tre församlingar skulle utgöra hvardera ett gäll, har Eders Kungl. Maj:t under den 9 februari och 16 mars 1877 fastställt de af vederbörande nämnd uppgjorda regleringarna för de fem pastoraten, hvilka regleringar efter det förutvarande innehafvaren af Sunne pastorat under år 1880 aflidit, den 1 maj 1882 komma att träda i verket, utom hvad angår den på komministerns i Sunne afgång beroende fördelningen af Sunne pastorat i tvenne. Härförutan har under 1877 reglering af presterskapets löneinkomster blifvit i öfverensstämmelse med kungl. förordningen den 11 juli 1862 af Eders Kungl. Maj:t fastställd för Fryksände och Östmarks pastorat, så att numera icke återstå mer än tre pastorat, nemligen Karlstads, Kils och Ekshärads, oregerade, beroende derpå att de uppgjorda förslagen till reglering af lönerna för jemväl dessa pastorat, efter den vidlyftiga utredning dithörande frågor varit underkastad, ännu icke erhållit Eders Kungl. Maj:ts nådiga fastställelse.

Inom Ekshärads socken finnes fortfarande ett kapell, Gustaf Adolfs kalladt, utan att denna kapellförsamling, som utgöres af

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utger ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse	1-40.
1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.....	1.
2. Invånare.....	4.
3. Näringar.....	8.
Tab. Litt. A. Egovidd och dess användande till särskilda odlingsföremål.....	9.
Tab. Litt. B. Utsåde och skörd.....	10.
Tab. Litt. C. Underhållna kreatur.....	10.
Tab. Litt. D. Mejerihandteringen vid de större mejerierna åren 1878-1880.....	12.
Tab. Litt. E. Jernmalmsuppfordringen i Vermlands län år 1880.....	20-21.
4. Kommunikationsanstalter och varubyten.....	22.
Tab. Litt. F. Masugnarne och tackjernstillverkningen år 1880.....	22.
Tab. Litt. G. Stångjernsverken år 1880.....	23.
Tab. Litt. H. Tillverkadt gjutgods år 1880.....	24.
Tab. Litt. I. Ståltillverkningen år 1880.....	24.
Tab. Litt. I. Jernmanufakturverken år 1880.....	25.
Tab. Litt. K. Trafiken å den inom Vermlands län fallande delen af Bergslagernas jernvägar åren 1876-1880.....	25.
Tab. Litt. L. Trafik och slussinkomster vid Seffle.....	28.
Tab. Litt. M. Trafiken på Forshaga kanal åren 1876-1880.....	28.
Tab. Litt. N. Trafik och inkomster vid Karlstads hamn åren 1876-1880.....	29.
Tab. Litt. O. Uppgift öfver quantiteten å de varor, som utgörande ortens förnämsta omsättningsartiklar, under åren 1876-1880 passerat Kristinehamns hamn, äfvensom derför och för fartyg uppburna hamnafgifter.....	30.
5. Kameralförhållanden.....	31.
6. Politi.....	33.
Tabellbilagor	41-48.
Tab. N:o 1. Folkmängden i Vermlands län åren 1876-1880.....	41.
Tab. N:o 2. Allmänna vägar och skjutsning i Vermlands län åren 1876-1880.....	42.
Tab. N:o 3. Hemman och jordlägenheter samt stadsjordar m. m. i Vermlands län år 1880.....	43.
Tab. N:o 4. Brandförsäkrings-inrättningarnes verksamhet i Vermlands län åren 1876-1880.....	44.
Tab. N:o 5. Fromma stiftelser, stipendiefonder, pensionsanstalter, sjukkassor och dermed jemförliga inrättningar i Vermlands län år 1880.....	46.

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK.

III) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 5.

ÅREN

1876—1880.

VERMLANDS LÄN.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Under den period, som denna berättelse omfattar, hafva länets gränser icke undergått någon förändring, hvadan detsamma, som omfattar hela provinsen af samma namn med undantag af Karlskoga bergslag, som i civilt hänseende hörer till Örebro län, enligt senaste femårsberättelsen innesluter en areal af 166 523 kvadratmil, deraf, oberäknadt länets andel i Venern, sjöar och andra vattendrag upptaga 13 796 kvadratmil. Till följd af Eders Kungl. Maj:ts genom nådig resolution den 29 november 1878 gifna föreskrift har under tiden emellan den 25 juni och 3 oktober 1879 *upprödning af riksgränsen* emot Norge blifvit verkställd af dertill af Eders Kungl. Maj:t i nåder beordrade svenske och norske officerare, och de i gränslinien befintliga rösen blifvit eftersedda, hvarvid befunnits icke blott att rösena blifvit genom okynne skadade, utan äfven att åtskilliga personer så väl från Norge som Sverige slagit upp sina bopålar i gränslinien, med anledning hvaraf åtgärder blifvit vidtagna för att dels upptäcka och till laga näpst befordra den eller dem, som föröfvat åverkan å rösena, dels få de personer afhysta, som bosatt sig å rikslinien.

Beträffande den *kyrkliga* indelningen, enligt hvilken länet är fördeladt i 9 kontrakt, 45 pastorat och 87 församlingar, har någon omreglering deraf under femårsperioden icke egt rum. Efter det att redan tillförene blifvit bestämdt, att Sunne pastorat,

omfattande Sunds eller Sunne, Östra Emterviks, Vestra Emterviks och Gräsmarks socknar, vid dåvarande innehafvarens död skulle delas till fem pastorat sålunda, att af Sunds socken bildades två pastorat under benämning Östra och Vestra Sund, samt öfriga tre församlingar skulle utgöra hvardera ett gäll, har Eders Kungl. Maj:t under den 9 februari och 16 mars 1877 fastställt de af vederbörande nämnd uppgjorda regleringarna för de fem pastoraten, hvilka regleringar efter det förutvarande innehafvaren af Sunne pastorat under år 1880 aflidit, den 1 maj 1882 komma att träda i verket, utom hvad angår den på komministerns i Sunne afgång beroende fördelningen af Sunne pastorat i tvenne. Härförutan har under 1877 reglering af presterskapets löneinkomster blifvit i öfverensstämmelse med kungl. förordningen den 11 juli 1862 af Eders Kungl. Maj:t fastställd för Fryksände och Östmarks pastorat, så att numera icke återstå mer än tre pastorat, nemligen Karlstads, Kils och Ekshärads, oregerade, beroende derpå att de uppgjorda förslagen till reglering af lönerna för jemväl dessa pastorat, efter den vidlyftiga utredning dithörande frågor varit underkastad, ännu icke erhållit Eders Kungl. Maj:ts nådiga fastställelse.

Inom Ekshärads socken finnes fortfarande ett kapell, Gustaf Adolfs kalladt, utan att denna kapellförsamling, som utgöres af

utskogarne till Ny, Ekshärads och Råda socknar, i annat afseende än de rent kyrkliga förrättningarna utgör ett särskildt samfund, hvilket medfört och medför olägenheter af flere slag, så att vederbörande nämnd för regleringen af presterskapets löneinkomster inom Ekshärads pastorat ansett sig böra fästa uppmärksamheten på önskvärdheten deraf, att af Gustaf Adolfs kapell bildades en fristående församling.

Uti länets *administrativa* indelning har under senaste femårsperioden någon förändring icke vidtagits, utan är länet i berörda hänseende fortfarande fördeladt i 14 härad, — af hvilka dock Elfdals och Fryksdals härad äro hvartdera delade i 2 tingslag, — 6 fögderier och 17⁹ länsmansdistrikt, sålunda att

Öster-Sysslets fögderi omfattar Visnums, Fernebo, Ölme, Väse och Nyeds härad, af hvilka Ölme och Väse härad med undantag af Alsters socken utgöra ett, och de öfriga häraderna hvartdera ett länsmansdistrikt, Nyeds härad med tillägg af Alsters socken;

Mellan-Sysslets fögderi: Karlstads, Grums och Kils härad, hvartdera utgörande ett länsmansdistrikt;

Söder-Sysslets fögderi: Gillbergs och Näs härad, hvartdera bildande ett länsmansdistrikt;

Nordmarks fögderi: Nordmarks härad, fördeladt i två länsmansdistrikt;

Vester-Sysslets fögderi: Jösse härad och Fryksdals nedre tingslag med två länsmän i Jösse härad och en i Fryksdals nedre tingslag; samt

Norr-Sysslets fögderi: Elfdals härad och Fryksdals öfre tingslag med två länsmän i Elfdalen och en i Fryksdalen.

Sedan emellertid Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande uti underdånigt memorial den 20 augusti 1875 fäst Eders Kungl. Maj:ts nådiga uppmärksamhet på nödvändigheten deraf, att uti Elfdals öfre tingslag anställdes ytterligare en länsman, så har genom nådigt bref den 12 april 1876 Eders Kungl. Maj:t, som, vid det förhållande att väckt förslag om länsmanstjänsternas indragning vore på nådig pröfning beroende, ansett framställning till riksdagen om uppförande å stat af en ny länsmanlön icke böra för det dåvarande ifrågakomma, funnit skäligt att, på det Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande måtte blifva i tillfälle antaga en extra länsman uti berörda distrikt, såsom arfvode åt denne länsman för nämnda år anvisa ett belopp motsvarande hvad distriktets ordinarie länsman enligt stat åtnjöte; och har allt sedan för hvarje år anvisats enahanda belopp till aflöning åt en extra länsman inom Öfre Elfdals härad länsmansdistrikt, så att detsamma härigenom varit fördeladt i tvenne distrikt.

Då Eders Kungl. Maj:t uti nådig skrifvelse den 24 maj 1877 anmodat Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande att till Eders Kungl. Maj:t inkomma med underdånigt yttrande, huruvida inom Vermlands län antalet af kronofogde- och länsmanstjänsterna kunde genom förändring af nu bestämda tjänstgöringsområden minskas, eller tillökning i detta antal eller förändring i öfrigt af tjänstgöringsområdena påkallas, så har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande uti underdånigt memorial den 31 juli 1877 med framhållande deraf, att Vester-Sysslets fögderi hade en areal af öfver 25 kvadratmil och en folkmängd af 60,882 personer samt Norr-Sysslets fögderi en areal af öfver 50 kvadratmil med en folkmängd af 43,222 personer, framställt det önskvärda för att icke säga nödvändiga deri, att Vester-Sysslets och Norr-Sysslets fögderier minskades, i hvilket afseende Eders Kungl. Maj:ts Be-

fallningshafvande underdånigt föreslagit, att Öfre Fryksdals tingslag utbrötes från Norr-Sysslets och Nedre Fryksdals tingslag från Vester-Sysslets fögderi och sammansloges till ett fögderi, Fryksdals fögderi, hvarigenom äfven den fördel vunnes, att dessa båda tingslag, som bilda en domsaga, Fryksdals domsaga, äfven i administrativt hänseende förenades, hvarförutan Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i samma underdåniga memorial såsom en annan förändring i den administrativa indelningen, utom den förut omförmälda delningen af Elfdals öfre härad i två länsmansdistrikt, för Eders Kungl. Maj:t i underdånighet framhållit nödvändigheten deraf att af Fryksdals nedre tingslag bildades två länsmansdistrikt, enär distriktet, som hade en areal af 9.7 kvadratmil med en folkmängd af 26,933 personer, af den ordinarie länsmanen kräfde mer arbete än denne förmådde ensam fullgöra, helst inom distriktet funnes 22 mil landsväg, den der grenade sig från medelpunkten till gränserna på tolf ställen.

I *judicielt* hänseende är länet fortfarande fördeladt i 7 domsagor, nemligen Öster-Sysslets, omfattande Visnums, Ölme, Väse och Fernebo härad;

Mellan-Sysslets: Karlstads, Grums och Kils härad;

Söder-Sysslets: Gillbergs och Näs härad;

Nordmarks: Nordmarks härad;

Fryksdals: Fryksdals härad öfre och nedre tingslag;

Jösse domsaga: Jösse härad med Arvika köping;

Elfdals: Elfdals härad öfre och nedre tingslag samt Nyeds härad;

Genom Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 28 januari 1876 har förordnats, att Ölme, Visnums och Väse härad skulle från början af år 1877 utgöra ett tingslag med tingsstad i Kristinehamn, i följd hvaraf och efter det genom nådiga brefvet den 9 augusti innevarande år jemväl föreskrifvits, att Karlstads, Grums och Kils härad skulle förenas till ett tingslag, benämndt Mellan-Sysslets tingslag, med tingsställe tills vidare i Karlstad, inom länet icke finnes mer än en domsaga, nemligen Elfdals, hvarest de i kungl. förordningen den 17 maj 1872 gifna föreskrifterna om flere sammanträden under de ordinarie tingen icke äro tillämpliga, hvilket med afseende å den snabbare rättskipning, som härigenom beredes de rättsökande, måste betraktas som en synnerlig fördel för länet.

Inom provinsen belägna städer, Karlstad, Kristinehamn och Filipstad, stå fortfarande under egen jurisdiktion. Genom Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 15 november 1878 har fastställts ny arbetsordning för rådstufvurätten och magistraten i Karlstad, i sammanhang hvarmed jemväl förordnats, att stadgandet i 9 kap. 1 § Årfdabalken derom att vid uppteckning af bo, som lyder under stads domstol, borgmästare och råd skola nämna två eller flere redlige män, som egendomen uppteckna och värdera, skulle från och med 1879 upphöra att gälla i afseende å bouppteckning i staden Karlstad.

Sedan genom nya utsökningslagen förändrade föreskrifter blifvit gifna om de myndigheter, som med utsökningsmål skola taga befattning, i så måtto att öfverexekutor i stad är magistrat, eller, der Eders Kungl. Maj:t så förordnade, viss ledamot af magistraten, har Eders Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse den 30 december 1878, uppå derom gjord underdånig ansökning, funnit godt förordna att borgmästaren i Karlstad, eller, vid förfall för honom, den hans embete förrättade, skulle från och med 1879 vara öfverexekutor derstädes, hvaremot i de andra städerna,

Kristinehamn och Filipstad, öfverexekutorsbefattningen bestrides af magistraten.

De uti Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes senaste femårsberättelse omförmälda *oregelbundenheterna* i administrativt hänseende qvarstodo vid 1880 års utgång; dock har genom Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 18 februari innevarande år hemmansdelen Sandnäs, $\frac{1}{12}$ mantal, om hvilken förmäls, att densamma i kyrkligt hänseende hörde till Gräsmarks socken men utgjorde en del af hemmanet Getnäs, som i jordeboken upptoges inom Sunne socken, äfven i administrativt och kommunalt hänseende blifvit öfverflyttad till Gräsmarks församling. I sammanhang härmed torde jemväl böra omnämnas, att till följd af derom gjord underdånig framställning Eders Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 20 juni 1879 medgifvit, att följande hemmansdelar finge öfverflyttas från Sunne till Gräsmarks socken, nemligen $\frac{1}{48}$ mantal af 1 mantal n:o 1 By, $\frac{1}{12}$ mantal af 1 mantal n:o 1 Ulfby, $\frac{1}{32}$ mantal af $\frac{1}{3}$ mantal n:o 1 Holmby, $\frac{1}{30}$ mantal af $\frac{1}{3}$ mantal Öneby, 5 öre $16\frac{23}{30}$ penningar af $\frac{1}{3}$ mantal n:o 1 Getnäs, 22 öre $12\frac{4}{5}$ penningar af 1 mantal n:o 1 Tosseberg, 27 öre af 1 mantal Södra Arneby samt 7 öre 16 penningar af $\frac{1}{4}$ mantal n:o 1 Bäckebråten.

De *topografiska, geologiska och ekonomiska karteverkens* arbeten hafva ännu icke blifvit utsträckta till Vermlands län, men deremot har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande tillfredsställelsen omnämna, hurusom efter det bergmästaren i distriktet uti en till 1874 års landsting afgifven motion med framhållande af den stora vikt, som skulle vara att påräkna af en geologisk undersökning öfver hela Vermland, helst provinsen inneslöte så många vidsträckta trakter i de norra och vestra delarne, som i geologiskt hänseende voro nästan obekanta, hemställt att landstinget måtte anvisa nödigt anslag för ävägabringande af en geologisk öfversigtskarta öfver Vermland, samt landstinget till alla delar bifallit motionen, f. d. geologen vid Sveriges Geologiska Undersökning, ledamoten af Kungl. Vetenskapsakademien m. m. A. E. Törnebohm, som erhållit det förtroendefulla uppdraget att utföra den sålunda beslutade undersökningen, numera upprättat en fullständig *geologisk karta öfver Vermland* med dertill hörande beskrifning. Uti denna högst intressanta beskrifning om Vermlands bergsbygd yttrar författaren — hvad som med afseende å provinsens naturbeskaffenhet icke torde vara ur vägen att omnämna — att olika trakter af Vermland förete i geologiskt hänseende betydligt olika skaplynne. Inom länets vestra och mellersta delar utgöres berggrunden i öfvervägande grad af gneiser eller andra urformationens lagrade bergarter, inom dess östra åter bilda en mängd granitmassiv af vexlande storlek och beskaffenhet de mest framträdande geognostiska dragen. Lagrade bergarter förefinnas visserligen äfven här, dock så inklämda och sammanpressade mellan granitmassorna, att deras geognostiska förhållanden blott med största svårighet kunna skönjas. Men ju mera man aflägsnar sig från granitområdena och inkommer i de stora gneisterritorierna, desto redigare, desto regelbundnare blir skiktbyggnaden, och i länets vestliga delar intaga lagren öfver stora trakter ett så föga rubbadt läge, att deras inbördes ordningsföljd utan svårighet kan bestämmas. Då dertill kommer, att urformationen här är utvecklad i en mäktig serie, hvori de flesta af de olika länkar äro representerade, hvilka öfverhufvud pläga ingå i sammansättningen af Sveriges urgrund, så kan med skäl sägas, att förhållandena i vestra Vermland äro mera än

kanhända inom någon annan del af vårt land gynsamma för ett studium af urformationens geognosi. Att följa författaren, då han härefter företager en framställning af länets bergbyggnad i dess olika delar, medgifver icke omfånget af denna berättelse, men de af författaren gjorda iakttagelserna med afseende å förekomsten af den för provinsen så viktiga jernmalmen torde vara af ett så allmänt intresse, att Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande ansett sig böra i denna berättelse derom intaga följande:

»Af de flerehanda malmer, som Vermlands berg gömma, äro jernmalmen de ojemförligt viktigaste och de enda som för närvarande arbetas. Dessas utbredning är, liksom kalkstenens, mycket olikformig och öfverensstämmer på det stora hela med dennes äfven deruti att de kalkstenrikaste trakterna tillika äro de jernmalmerrikaste. Det är således inom östra Vermlands granulitområden, som provinsens jernmalmyndigheter hafva sin egentliga hemvist. Samtliga uppträda de såsom inlagringar, och liksom kalkstenarne företrädesvis äro samlade på tvenne nivåer — i de lägsta och i de öfversta delarne af den undre granulitetagen — så är förhållandet öck med malmen. Till den lägre af dessa nivåer höra de talrikaste och största fyndigheterna, hvilka samtliga utmärka sig genom en påfallande karaktärslikhet. Nästan utan undantag äro de svartmalmer och förekomma såsom större och mindre körtlar inbäddade uti en egendomlig bergart, den s. k. »skarnstenen», hvilken i de malmförande trakterna bildar underordnade men mycket regelbundna inlagringar af ofta ganska betydlig längdutsträckning, antingen uti den rådande granulitetagen eller öck på gränsen mellan den och i densamma förekommande större kalkstensbildningar. Skarnstenen består af grön pyroxen (malakolit) och granat, dock i mycket ojemn blandning, så att än körtelvis än lagervis den ena eller den andra är förhärskande. Närmast skarnstens gränser mot den omgifvande granuliten är dess skiktning ofta mycket tydlig; i lagrens midtelpartier får bergarten deremot vanligen ett mera massformigt utseende, mineralbeståndsdelarnes anordning blir här mera körtelformig; det är öck här malmlinserna uppträda. Dessa ligga ständigt med sin största genomskärning parallellt med skarnlagrets plan. Vanligen förekomma de gruppvis, så att på vissa ställen af ett skarnlager flera malmkörtlar ligga nära intill hvarandra, dels efter strykningsriktningen, dels vinkelrätt deremot, då åter andra delar af lagret äro relativt malmtomma. Af nu antydda beskaffenhet är det stora flertalet af fyndigheterna inom den malmrika trakt, som sträcker sig från Nykroppa öfver Gammelkroppa och Persberget upp till Nordmarken och Taberget äfvensom de kring Gåsborn befintliga. Efter all sannolikhet hafva öck samtliga dessa malmlager ingått såsom länkar uti en enda sammanhängande, malmförande lagerbildning, hvilken sedan genom dislokationer i berggrunden och uppträddet af stora granitmassor i dess närhet förlorat sin ursprungliga regelbundenhet, blifvit sammanpressad och styckad i spridda delar såsom den nu visar sig. Flera af grufvorna i trakten norr om Filipstad ligga i sjelfva verket på isolerade, af granit helt och hållet omslutna partier af den malmförande bildningen.

I den dolomitiska kalkstensbildning, hvilken i denna trakt kan anses såsom öfversta länken uti den undre granulitetagen, ligga Långbans bekanta fyndigheter och äfven Pajsbergets. Malmen äro i bådadera öfvervägande blodstenar, hvilka, utan att åtföljas af någon egentlig skarnsten, ligga såsom större eller mindre körtlar inbäddade i kalkstenen. Dessa malmers såväl

beskaffenhet som förekomstsätt är således betydligt olika med de förut omnämnas. I Vermland är det en gängse sägen att inga malmer finnas vester om Klarelfven, och om denna sägen ej har fullt bokstaflig giltighet, så är det dock ett faktum, att inga egentligen brytvärda malmer anträffats utom Filipstads bergslag, ehuruval grufförsök, till en del temligen betydande, på mångfaldiga ställen blifvit anlagda. Inom sydvästra Vermlands gneisområden hafva på mångfaldiga ställen skärpningsförsök blifvit gjorda på snå vanligen såsom körtlar uti kvartsutskiljningar förekommande fyndigheter, men allestädes hafva på dem nedlagda arbeten och kostnader varit förlorade. Så har naturligtvis varit fallet på de många ställen, der brytningsförsök blifvit gjorda i hyperiten i afsigt att den skulle vara malmförande. Bergartens mörka färg, dess höga egentliga vikt samt framför allt dess förmåga att i någon mån inverka på magnetnålen äro ock omständigheter, som lätt kunna förleda den med bergartens natur obekante till fruktlösa malmetningsförsök.»

Vidkommande provinsens *naturbeskaffenhet i öfrigt* är utöfver hvad i föregående femårsberättelse derom blifvit ordadt icke nå-

got vidare att tillägga. Här torde dock vara på sin plats att omnämna hvad i föregående femårsberättelse icke blifvit vidrördt, hurusom i syfte att lifva hägen för naturkunnighet inom provinsen äfvensom att främja vården om dess fornminnen 1857 bildats en förening: »*Vermlands naturhistoriska och fornminnesförening*», hvars nu gällande stadgar äro antagna den 17 februari 1869. Föreningen har under de senare åren företrädesvis verkat för samlandet af naturalster, fornsaker och etnografiska föremål, hvilka, för närvarande förenade med det allmänna läroverkets i Karlstad samlingar, förvaras i nämnda läroverks museum. Sommaren 1876 har föreningen på sin bekostnad och med uppoffring af kontanta tillgångar, 1,000 kr., låtit företaga språkliga undersökningar af en af Vermlands märkligare dialekter, Fryksdalsmålet, och frukten häraf blef en af docenten Adolf Noréen utarbetad ordbok öfver fryksdalsmålet, tryckt i Uppsala 1878. Dessutom har föreningen låtit undersöka flere af landskapets fasta forlemningar äfvensom sommaren 1880, efter dertill af Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitetsakademien lemnadt tillstånd, företagit flere graföppningar inom Östra Emterviks socken.

2. Invånare.

Uti bifogade **tabell N:o 1** redogöres för länets *folkmängd* under den nu tilländagångna femårsperioden, hvarjemte deri lemnas uppgift å antalet af dem, som varit befriade från mantalspenningar, beväringsskyldige af alla fem åldersklasserna samt deraf approberade vapenpligtige.

Länets sammanräknade folkmängd för de sista 10 åren visar sig sålunda:

	1870.	1875.	1880.
Enligt mantalslängderna	259,504	265,325	268,794
• husförhörslängderna	260,392	267,081	268,417

Den i föregående femårsberättelser påvisade skiljaktigheten i folkmängden enligt mantals- och husförhörslängderna, hvilken skiljaktighet af ofvanstående siffror för åren 1870 och 1875 jemväl framgår, har för år 1880 i beaktansvärd grad bortfallit, enär skilnaden emellan de båda längderna för sistnämnda år framträder med endast 377 personer, ett så mycket mer glädjande förhållande, som genom den samstämmighet, som sålunda uppnåtts, folkmängden för länet kan anses i det närmaste gifven och icke beroende på det olika vitsord, man vill gifva den ena eller andra längden.

Utaf den i mantalslängderna upptagna folkmängden belöpte sig på länets sex fögderier följande antal:

Fögderier.	1875.	1880.	Tillväxt under perioden.	Minskning under perioden.
Vester-Sysslets.....	62,035	61,367	—	668
Söder-Sysslets.....	33,151	32,559	—	592
Mellan-Sysslets.....	35,934	37,335	1,401	—
Norr-Sysslets.....	44,346	44,994	648	—

Fögderier.	1875.	1880.	Tillväxt under perioden.	Minskning under perioden.
Öster-Sysslets.....	53,090	53,107	17	—
Nordmarks	23,783	23,571	—	212
<i>I städerna.</i>				
Karlstad.....	6,350	7,817	1,467	—
Kristinehamn	4,052	5,119	1,067	—
Filipstad	2,584	2,925	341	—

Om nu äfven husförhörslängderna, hvartill Konungens Befallningshafvande, så vidt de angå 1875, icke haft tillgång, skulle förete någon skilnad i de anmärkta siffrorna, så torde desamma i allt fall ådagalägga dels att folkmängden i städerna, synnerligen Karlstad och Kristinehamn, under femårsperioden betydligt tillvuxit, beroende både på en öfvervägande nativitet och på inflyttningar, dels ock att densamma deremot minskats i icke mindre än tre fögderier och i ett endast ökats med 17 personer. Denna beklagliga omständighet af folkmängdens minskning framträder för länet i dess helhet uti bjert dager, då af Statistiska Centralbyråns berättelser inhemtas, att folkmängden i länet, som den 31 december 1879 utgjorde 271,158 personer, den 31 december 1880 nedgått till 268,417, eller en minskning af 2,741 personer. Orsaken härtill är lätt att finna uti *utflyttningarna till främmande land*, som under 1879 och 1880 anmärkningsvärdt tilltagit. De under femårsperioden utflyttades antal, som år 1875 uppgick till 745, deraf till Norge 481 och till Amerika 234, inhemtas af denna tabell:

1876.....	792,	deraf till Norge	534,	till Amerika	226,
1877.....	709,	”	”	”	182,
1878.....	756,	”	”	”	284,
1879.....	1,497,	”	”	”	1,065,
1880.....	3,364,	”	”	”	2,868,

Af den ökade utvandringen får man emellertid icke draga den slutsats att, öfver hufvud taget, oro i folklynnat och äfventyrslusta locka den svenske bonden och arbetaren att i främmande land söka en lycka, som skulle vara honom förvägrad i fäderneslandet, om än icke kan förnekas, att mången, som bergar sig ganska väl af det egna hemmanet, säljer detsamma, hvilket genom arf eller det arbete, han derpå nedlagt, borde vara honom kärt, och med köpeskillingen derfor går att söka sin utkomst i en annan verldsdel. Icke må man heller tro, såsom ofta säges, att missnöje med bestående förhållanden, fruktan för krigstjänst och dylikt drifver vermländingen från fädernesbygden. Nej, orsakerna äro helt andra. De under femårsperioden mer än kanske någonsin tillföre tryckta konjunkturerna för jern- och trävaruindustrien hafva naturligtvis vållat, att arbetslönerna varit ovanligt låga och understundom äfven till en ringa dagspenning svåra att erhålla, hvarigenom befolkningen, af ej mindre bortavarande fränder och vänner än kringresande emigranter förespeglad öfverdrifna arbetsförtjenster i det såsom ett förlofvadt land utmålade Amerika, lockats att der söka — hvad de förmena sig icke kunna härstädes finna — riklig utkomst. En annan förklaringsgrund torde äfven vara att söka derutinnan, att befolkningen under förra femårsperiodens gynsamma förhållanden hade arbetsförtjenster synnerligast med timmerdrifning, som måste anses öfver höfvan höga, då det nemligen icke var ovanligt, att en karl med häst kunde förtjena ända till 20 kronor om dagen. Återkomna till hembygden med icke obetydliga besparingar nedlade icke arbetarne, hvilka ofta voro hemmansägare, de förvärfvade medlen på sin jord eller sparade desamma till sämre tider, utan vande sig vid ett efter deras förhållanden allt för dyrbart lefnadssätt, hvilket, när det under följande, mindre gynsamma förhållanden måste upphöra, gjorde en återgång till det trägna arbetet med den vida mindre förtjensten derå svår och mödosam, hvilket åter väckte till lif förhoppningar att i främmande land söka återvinna de förlorade, goda dagarne. Hade därför de mer än vanligt goda arbetsförtjenster, som under större delen af förra femårsperioden i rikt mått inströmmade till den arbetssökande delen af provinsens inbyggare, bättre tillvaratagits och förståndigare användts, skulle förvisso både de svåra åren varit vida lättare att möta, och anledningarne att lemna fädernesjorden icke känts så manande, som nu beklagligen blifvit fallet.

Den sedan äldre tider hos allmogen inom vissa trakter, synnerligast Fryksdalen och Elfdalen, öfliga seden att begifva sig ut till andra orter af riket, hufvudsakligast Norrland, för att der söka *arbetsförtjenst*, medelst timmerutdrifning och biträde vid flottning, i hvilket arbete vermländingen är mycket eftersökt för sin djerfhet och skicklighet, vidhålles fortfarande. Att jordbruket i hembygden härpå lider, ligger i öppen dag, och då den sparpenning, som hemföres från dessa vandringar åt »norden», som de af allmogen kallas, ofta vid hemkomsten användes till ett öfverdådigt lefnadssätt, blir ingen ekonomisk förkofran, såsom man annars kunde vänta, en följd af dessa utvandringar på arbetsförtjenst. När härtill kommer, att genom det stränga arbetet vintertiden i skogarna många ådraga sig sjukdomar, synnerligast reumatiska åkommor, och dryga ersättningar till främmande fattigvårdssamhällen häraf ofta blifva följden, enligt hvad hos Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande anhängiggjorda fattigvårdsmål nog samt gifva vid handen, behöfver Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande icke påpeka, hurusom dessa utvan-

dringar ingalunda kunna hvarken för jordbrukets förkofran i hembygden eller för de arbetssökandes välfärd i allmänhet anses nyttiga eller vinstgifvande.

Inflyttningarna till Vermland från främmande länder hafva aldrig, af lätt förklarliga skäl, varit talrika. De inflyttades antal utgjorde:

år 1876	231
» 1877.....	223
» 1878.....	171
» 1879.....	194
» 1880.....	211.

Några svårare *epidemier* hafva under femårsperioden lyckligtvis icke hemsökt länet med undantag för år 1876, då skarlakansfebern äfvensom difteri härjade ganska allvarsamt å landsbygden, och kräfde derstädes skarlakansfebern 1,197 offer, deraf 1,097 bland barn och 100 bland äldre, samt difteri 222 offer, deraf 191 bland barn och 31 bland äldre, hvarigenom också å landsbygden dödsfall af farsoter i procent af samtliga dödsfallen under detta år steg vida högre än i något annat län, eller till 33.85. Följande år 1877 fortforo väl dessa sjukdomar, ehuru ingalunda till den grad som 1876, enär 1877 å landsbygden afled i skarlakansfebern endast 519, deraf 477 barn och 42 äldre, och i difteri 86, deraf 78 barn och 8 äldre. De följande åren hafva dödsfall af nämnda sjukdomar, barnens farligaste fiender, icke stigit till någon synnerligen nämnvärd siffra. I städerna härjade äfven skarlakansfebern under 1876 med dödlig utgång för 49 barn och 4 äldre, så att, då äfven i strypsjukan detta år bland barnen i städerna dogo 20, dödlighetsprocenten genom farsoter i förhållande till samtliga dödsfallen uppgick till 37.33. Om man besinnar, huru i forna, om än för länge sedan svunna dagar, kopporna decimerade befolkningen, kan man icke annat än med glädje helsa välsignelsen af vaccinationen, hvarigenom den svåra sjukdomen förlorat mycket af sin forna, häpnadsväckande betydelse. Endast år 1876, i allmänhet rikare på sjukdomar än något annat år under perioden, hade kopporna någon framfart, då i desamma dogo 89 personer, deraf 2 i städerna; hvaremot de följande åren i kopporna endast afledo år 1877: 6 och år 1878: 2 personer, under det 1879 intet dödsfall deraf förekommer. Vederbörande provinsialläkare hafva också i allmänhet vitsordat vaccinatörernas nit och oförtrutethet, så att endast i en socken, nemligen Trankils, blifvit anmäld underlåtenhet att vaccinera barnen, med anledning hvaraf Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande också derstädes ingripit för vinnande af en sakernas bättre ordning härutinnan.

Beklagligen företer Vermland en ganska hög siffra bland de af våldsamma orsaker, utan egen handåverkan, *omkomne*, nemligen:

1876.....	122,	deraf genom drunkning 58,	samt krossning och beubrott 32,
1877.....	118,	»	» 48, » 41,
1878.....	128,	»	» 76, » 28,
1879.....	92,	»	» 46, » 22,
1880.....	110,	»	» 60, » 28.

Den vermländske arbetarens hufvudsysselsättningar, timmerdrifning, timmerflottning och bergsbrytning, förklara lätt de som härofvän synes hufvudsakliga orsakerna till en våldsam död.

Sjelfmordens antal, utgörande 1876: 19, 1877: 22, 1878: 20, 1879: 15, och 1880: 14, vexla, som man finner, icke mycket; endast 1879 och 1880 visa en något lägre siffra än de föregående åren.

Det *ekonomiska välståndet*, som under förra perioden, på sätt Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande redan omnämmt, var särdeles godt, har under innevarande period med dess missgynnande konjunkture för jern- och trävaror naturligtvis icke kunnat förblifva lika glädjande; men då provinsen under den lyktade perioden haft att fagna sig åt skördar, som under åren 1877, 1878, 1879 och 1880 utfallit, 1877 medelmåttigt och under de andra åren öfver medelmåttan samt endast 1876 under medelmåttan, har någon nöd eller ens större brist i de nödvändiga behofven lyckligtvis ej drabbat inbyggarna.

Lagsökningarnas antal, som är en temligen säker gradmätare på det ekonomiska tillståndet, visar också en beaktansvärd skillnad emellan missväxtåren 1866, 1867 och 1868 och de år, som ligga inom denna period, på samma gång som förra periodens gynsamma förhållanden visa deras nedgående till en ovanligt låg siffra. Då nemligen lagsökningarna uppgingo 1866 till 11,792, år 1867 till 14,764 och 1868 uppnådde den orimligt höga siffran af 15,525 samt derefter nedgingo år 1871 till 3,559, 1872 till 1,901, 1873 till 1,287, 1874 till 1,284 samt 1875, då höjningen åter började, till 3,169, så hafva de under denna period utgjort:

år 1876.....	3,909,
» 1877.....	5,240,
» 1878.....	11,826,
» 1879.....	4,881,
» 1880.....	2,805.

År 1878, det svåraste under denna period, företer en ökning af lagsökningarna till en siffra, som till och med något öfverstiger den för 1866, men 1879 och ännu mer 1880, då konjunkturen voro något bättre, visa genast inflytelsen häraf. Då mången höres föra det tal, att bankerna under svåra år alltför hårdt ansätta låntagarna, sedan de under de goda åren rikligen utlemnat penningar, torde, för så vidt ett dylikt tal skulle gälla denna provins, icke vara utan intresse att erfara, huru stor del kreditanstalterna tagit i de anhängiggjorda lagsökningmålen. Det befinner då, att lagsökningar från banker, hvari här äfven inberäknas Vermlands hypoteksförening, utgjort, under år 1876: 126, 1877: 148, 1878: 209, 1879: 324 och 1880: 207, eller en ringa procent af lagsökningarnas antal man och man emellan.

Under hvilka omständigheter den vermländska befolkningen än må befinna sig, visar den dock — tillfredsställande att omnämna — icke benägenhet att förgripa sig på eganderätten, utan intager i sådant afseende jemväl under denna period en ställning, ådagaläggande att tjufnadsbrotten i provinsen, i förhållande till dess folkmängd, äro mindre än i många andra län med en vida burgnare befolkning. Grofva brott såväl i allmänhet som mot den personliga säkerheten äro också sällsynta.

I befolkningens *klädedrägt* är ingen anmärkningsvärd förändring att omförmåla. Vadmalen begagnas nu nästan endast i Nordmarks härad, hvarest den tillverkas så omsorgsfullt, att den vida öfverträffar det på marknaderna kringförda klädet, som numera å andra orter undanträngt vadmalen. Egentlig folkdrägt finnes endast inom Ny och Dalby socknar i Öfre Elfdalen. Denna drägt, som för männerna består af en helskuren rock af brunt vadmal med röda uppslag kring halsen och armarne samt vid knappraden, kortbyxor af vadmal samt strumpor och skor, börjar, oakadt dess vackra utseende, beklagligen allt mer och mer försvinna. Helgdagsdrägterna i andra bygder närma sig helt och

hållet herremannens, och det är ganska egendomligt att se, huru den moderna snitten, om än något sent, förrirrar sig till den aflägsnaste landsbygd.

Hvad som isynnerhet bland allmogens kvinnor bidragit att införa och utveckla smaken för fabrikstyger och lyxartiklar af allehanda slag, är dessas tillhandahållande genom den mängd *schackrare*, hufvudsakligast af mosaik trosbekännelse, som kringdrifva å landsbygden för att der under allehanda konstgrepp afsätta sitt eländiga kram. Med denna industri hafva de inom provinsen förenat en annan, som de drifvit i otroligt stor skala, nemligen att uppköpa hår, eller rättare att aflocka kvinnorna deras hårflåtor, ty ofta har i betalning för sådana endast lemnats en »chignon» med helt andra beståndsdelar än hår, men den de lockat kvinnorna att utbyta mot sitt egna hår såsom mera med bruket enlig. Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, till hvars kändedom kommit den mängd ofog och äfven osedlighet, som dessa kringvandrande judar bedrefvo, har upprepade gånger genom länskungörelserna låtit till kronobetjeningen utgå förstädigande att hafva noga tillsyn derå, att endast sådana judar, som voro svenske medborgare eller åtminstone hade rätt att i riket vistas, finge kringföra varor, hvaremot andra skulle öfverlemnas till Konungens Befallningshafvandes förfogande. Detta jemte befolkningens småningom vaknade insigt derom, att den af dessa kringvandrande judar blef grundligt lurad, hvilken insigt på åtskilliga orter uppväckte en stor förbittring, så att inom en församling till och med fattades beslut om vite för den som öfver en natt hos sig hyste en kringvandrande jude, har stäffjat ofoget, och kungl. förordningen den 20 juni 1879 med dess begränsning i rätten att kringföra varor har satt en ytterligare, särdeles nyttig hämsko derpå.

Allmogens *födoämnen* utgöras fortfarande hufvudsakligen af hafre- eller rågbröd, fläsk, sill, potatis samt välling och gröt. År med gynsamma konjunkture och derigenom ökad arbetsförtjenst medföra nog för mången ett bättre kosthåll, som understundom blifver öfverdådigt; men när, som under innevarande period varit fallet, inkomstkällorna sina, följer en återgång till den härofvan angifna födan. Under hvad vilkor allmogen än må befinna sig, har *kaffet* dock för densamma blifvit rent af en nödvändighetsvara, och förbrukningen deraf tilltager oupphörligen, så att det förtäres både emellan och omedelbart efter måltiderna, och det farligaste fattighjon, som ej erhåller kaffe af fattigvården såsom en del af dess lifsuppehälle, använder den i sådant afseende bekomna säden för att skaffa sig den oundgängliga kaffebönan. Detta missbruk af kaffet är så mycket beklagligare, som för dess anskaffande ofta offras den nödvändiga och kraftiga födan, till föga fromma för folkets välbefinnande. *Tobaksrökningen* är äfven mycket allmän bland allmogen och jemväl bland kvinnorna i vissa trakter.

Att förbrukningen af *bränvin* å landsbygden till följd af nu gällande föreskrifter om försäljningen deraf är i starkt aftagande kan af ingen förnekas och vitsordas jemväl enstämmigt af kronofogdarne. Då på landet icke finnes mer än ett utskänkningsställe, är också uppenbart, att varan der är mycket svåråtkomlig, och att det derföre är stadsbesöken, som mest medföra frestelser till omåttligt förtärande af den berusande drycken och framkalla fylleriförseelser.

När emellertid förbrukningen af bränvin minskades, trädde i dess ställe såsom rusgifvande drycker *öl* och *vin*, det senare

af den eländiga beskaffenhet, att det endast genom tillsats af färgstoffer och annan tillblandning skilde sig från det sämsta bränvin; och det onda, man genom hämmandet af bränvinets missbruk velat förebygga, var nära att blifva förderfligare genom förtärandet af de drycker, hvarmed det ersattes, helst den vid landtfolkets förlustelser till nöjet hörande berusningen blef betydligt dyrare genom det ingalunda billigt tillhandahållna s. k. vinet. Men lyckligtvis har kungl. förordningen den 18 september 1874 gifvit myndigheterna vapen i händerna att stäffa ofoget vid försäljning af öl och vin. Det blef nemligen snart allom klart, att berusningen deraf oftast skedde hos landthandlande antingen i saluboden eller i dess närmaste grannskap, sedan varan hos honom inköpts, hvarföre så snart förståndige män inom kommunerna hunnit lära, att berörda nådiga förordning gifve dem anvisning att förebygga ett dylikt missbruk, de skyndade att genom kommunalnämnderna i vederbörlig ordning fatta beslut om förbud för de handlande, som sålunda missbrukat sin försäljningsrätt af öl och vin, att vidare fortfaa dermed samt underställa beslutet härom Konungens Befallningshafvandes godkännande. Sålunda inkommo under 1876 icke mindre än 36 och under 1877 25 sådana ansökningar, hvaraf de goda följderna ej underläto att visa sig, i det att dylika ansökningar nedgingo 1878 till 10, 1879 till 2 och 1880 till 4.

I fråga om det inom länet rådande byggnadssättet äro inga väsentliga förändringar att omförmåla, men torde dock böra vitsordas, att ett förbättradt byggnadssätt hos allmogen allt mera blir märkbart i afseende på inredningen af såväl boningshusen som uthusen. Byggnadsmaterialet är fortfarande på landet nästan uteslutande trä, med undantag för bergslagen, der både uthus och boningshus ofta uppföras af zinnertegel. I städerna byggas såväl trä- som stenhus.

Till följd af Eders Kungl. Maj:ts nådiga byggnadsstadga och brandstadga för rikets städer den 8 maj 1874 hafva nya byggnads- och brandordningar blifvit under perioden fastställda för samtliga städer i länet, hvarjemte och efter det Eders Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 27 juli 1877 medgifvit, att förberörda nådiga byggnads- och brandstadga jemväl finge ega tillämpning för Arvika köping, byggnads- och brandordning för nämnde köping blifvit af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställd. De bemödanden, som af vederbörande blifvit gjorda att i dessa nya ordningar befrämja ordning, prydighet och snygghet samt, så vidt möjligt är, förekomma eldsolyckor, motverkas i icke ringa mån derigenom, att många, som icke vilja ställa sig de sålunda gifna, som dem synes, alltför besvärliga och betungande föreskrifterna till efterrättelse, sätta sig ned att bygga och bo bredvid de fastställda stadsplanerna för att sålunda beröfva byggnadsnämnderna allt inflytande med afseende å byggnadernas uppförande; och de dymedelst alldeles invid städerna, utan all ordning och prydighet uppförda bostäderna, hufvudsakligast afsedda för den fattigare befolkningen, skola tvifvelsutan vid farsoter och eldsolyckor blifva en hård, hvarifrån städernas ansträngningar att skydda sig för dylika olyckor i betydlig grad motverkas.

Då detta beklagliga förhållande synes Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande väl värdt att beakta, har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande trots lämpligt vara att för närmare belysning af detsamma inhemta och framlägga en redogörelse för det antal invånare, som bo inom stadsplanen, och värdet af derstädes uppförda byggnader, jemfördt med invånareantalet utom stads-

planen samt värdet af derå befintliga byggnader. Förhållandet ådagalägges af följande tabell, upprättad i öfverensstämmelse med taxeringslängderna för år 1880:

	Antal invånare inom stadsplanen.	Taxeringsvärdet å fastighet inom stadsplanen.	Antal invånare utom stadsplanen.	Taxeringsvärdet å fastighet utom stadsplanen.
Karlstad	4,112	6,011,000	3,286	1,527,000
Kristinehamn	3,608	2,408,460	1,358	229,550
Filipstad	1,323	1,398,925	1,416	854,481

Då nu i förestående uppgifter icke intagits de å landerierna boende eller värdet af dessa fastigheter, springer missförhållandet så mycket beklagligare i dagen, som de åtgärder, hvilka vidtagits för detsammes afhjelpande, visat sig vanmäktiga gent emot tolkningen af byggnadsstadgans och byggnadsordningarnas tillämplighet endast på byggnader inom stadsplanen.

Till skismatiska rörelser och separatistiska tendenser inom provinsen har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande med djupt beklagande af betydligt förändrade förhållanden sedan förra femårsperioden att nu öfvergå. Under det att Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande vid afgifvandet af berättelserna för perioden 1861—1865 kunde säga, att några skismatiska rörelser, som påkallat bildandet af särskilda församlingar, icke förekommitt, att läseriet, som i början af förstnämnda period grep omkring sig i Norr-Sysslets fögderi, aftagit, och »att de om söndagarne öfverfyllda kyrkorna vittna derom, att befolkningen med vördnad omfattar den religion, presterskapet för dem förkunna», samt berättelsen för 1871—1875, som väl omnämner bildandet af metodistsamfund i Kristinehamn och Ransäter, ännu icke deruti eller i den mer och mer framträdande benägenheten för religiös rörelse såge någon större anledning till oro, så hafva, på sätt redan förut antydts, förhållandena under den period, denna berättelse omfattar, förändrats och utvecklats till en grad, som för fosterlandsvännen och älskaren af en lagbunden ordning, icke minst inom det religiösa området, måste verka nedslående.

De metodistiska samfunden hafva ökat med två, nemligen i Edsvalla och Sefle. Antalet af bekännare, hörande till dessa samfund, utgjorde, såvidt upplysningar derom kunnat vinnas, följande:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
1 Ransäter	102	96	102	81	103.
» Sefle	—	17	36	113	133.
» Kristinehamn	—	—	30	38	42.
» Edsvalla	—	—	—	—	33.

hvarförutan den upplysning lemnats, att i sistnämnda församling finnas 80 s. k. profmedlemmar. Men om äfven icke kan sägas, att det formliga utträdet ur statskyrkan skett af något öfvervägande flertal, har deremot en afvoghet, för att icke säga en fiendtlighet mot kyrklig ordning och mot den offentliga gudstjensten börjat sprida sig bland allmogen och den relativt obildade befolkningen. Härden för denna kyrkofientliga riktning är Kristinehamn, der en kolportörskola är inrättad, hvarifrån predikanter utsändas öfver hela länet. I allmänhet torde det vara den s. k. Waldenströmska lärouppfattningen som af dessa predikanter förkunnas, ehuru baptistiska, metodistiska och åtskilliga

andra från vår kyrka afvikande läror äfven omfattas, ett förhållande, som förklaras derutaf, att ingen viss bekännelse är vid den omnämnda kolportörsskolan antagen.

Det finnes nu knappt någon församling inom länet, der icke ett eller flere *bönehus* äro uppförda, så att desamma från 1875 till 1880 i stiftet vuxit från 21 till 45, och i dessa bönehus hålla de kringresande predikanterna sina föredrag ofta samtidigt med den allmänna gudstjensten. Det hörer icke heller — beklagligt att säga — till ovanligheten, att äldre och yngre, ja äfven barn, å bönehusen uppträda, domfällande bekanta och föräldrar, som förmenas vara stadda på syndens vägar, till hvilkas omvändelse de närvarande uppmanas bedja. Det torde böra anmärkas, att dessa bönehus äro uppförda genom frivilliga bidrag, och att vid inbjudningen att teckna bidrag för detta ändamål oftast tillkännagifves, att inga andra predikanter få tillåtelse att der uppträda än de, som förkunna den evangeliskt-lutherska kyrkobekännelsen. Den stora allmänheten är godtrogen nog att lita på dessa löften, men knappt är bönehuset färdigt, förrän predikanter af vidt skilda bekännelser der opåtaladt förkunna sina läror. Att det icke alltid är det religiösa behovet bland befolkningen, som gör att dessa bönehus oftast äro till trängsel uppfyllda af lyssnande åhörare, utan att nyfikenheten lockar mången dit, det torde ingen, som närmare känner förhållandet, kunna förneka. Men om man äfven i visst afseende skulle kunna gilla de i bönehusen hållna sammankomsterna, der dessa byggas på rent evangeliskt-luthersk grund, så måste en bestämd förkastelsesdom uttalas öfver de s. k. *nattvardsföreningarna*, hvilka, ifrån att år 1875 hafva funnits i 6 församlingar af stiftet, nu finnas i 73. Medlemmarne i dessa föreningar begå icke H. H. Nattvard i templen utan fira Frälsarens åminnelse genom bröds brytande i bönehusen, samlade omkring någon lekmanpredikant. Genom dessa föreningar har separatismen alltmera tilltagit; församlingslivet har upplöst sig i partier, som inbördes förkättra hvarandra men äro eniga i sitt missnöje med all kyrklig ordning, i följd hvaraf också flerstädes klagas deröfver, att den allmänna gudstjensten är fåtaligt besökt, att husandakten i egentlig mening börjar försvinna, att barn och tjenare visa olydnad och tredska mot föräldrar och husbönder, och att i allmänhet vördnaden för ålderdomen och öfverordnade märkbart aftagit. Taffan är beklagligen mörk och framtidsutsigtterna kanske ännu mörkare, men det är att hoppas att räddningen undan en upplösning af statskyrkan skall kunna

ernås genom folkskolans höjande och ett upplyst presterskaps nitiska bemödande att genom lära och efterdöme vara församlingarnas föresyn.

På sätt Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i föregående femårsberättelser redan omnämnt, finnas *sockenbibliotek* i alla församlingar inom länet.

Föreningen för spridande af nyttig folkläsning inom Karlstads stift med stadgar af den 16 februari 1835 har till uppgift att bland stiftets »arbetande folkklasser», bergsmän, handverkare, jordbrukare och tjenstehjon sprida sådana skrifter, som äro tjenliga till befordrande af gudsfruktan, sedlighet, nykterhet och ekonomisk förkofran. Föreningen har därför att: 1:o uppmuntra och söka framkalla tjenliga folkskrifter, som i en för allmogen fattlig stil afhandla religion, sedelära, naturlära, historia, åkerbruk, boskapskötsel och bergshandtering, och 2:o uppköpa och bland allmogen utdela skrifter i ofvannämnda syftning. Med den stora utsträckning, den populära literaturen i våra dagar tagit, har föreningen emellertid inskränkt sin verksamhet till att understödja sockenbiblioteken. Dessa understöd komma till godo hvarje sockenbibliotek, som med anhållan derom till föreningens styrelse insänder 30 kronor. Till dessa 30 kronor lägger nemligen föreningen ur sin kassa ytterligare 30 kronor och för summan, 60 kronor, efter i bokhandeln vanligtvis åtnjuten 6 proc. rabatt, uppköpas genom styrelsens försorg lämpliga folkskrifter för att sockenbiblioteken tillsändas. Föreningens kontanta tillgångar utgjorde vid 1880 års slut 6,608 kronor, hvaraf räntan tillika med inflytande årsafgifter af styrelsen användes för bokinköpen.

Intresset för *skarpskytteväsendet*, som i 1861—1865 årens femårsberättelse omtalas såsom mycket lifligt, är numera högst ringa och torde hufvudsakligast uppehållas af ynglingar, som genom deltagande i föreningarnas öfningar hoppas blifva befriade från första årets beväringsexercis. De sex föreningar, som vid 1875 års slut kvarstodo utaf sexton vid slutet af 1865, fortleva ännu, nemligen: Kils och Frykeruds, Nysunds och Rudskoga, Väse härads, Kristinehamns och Varnums, Södra Vermlands samt Skillingmarks, hvartill under år 1880 kommit en ny, Jernskogs. Då rapporter angående dessa föreningars verksamhet årligen till Eders Kungl. Maj:t ingå, torde någon redogörelse därför här icke erfordras.

3. Näringar.

A) **Jordbruk och boskapskötsel.** Sedan den vermländska befolkningen, hvars lynne och vanor, efter hvad tillförene blifvit nämndt, under förflutna tider mest varit rigtade derpå att dels inom, dels utom provinsen söka arbete och i trävaruafverknings tjenst finna sina förvärfskällor, mer och mer kommit till insigt derom, att densamma i jordbruket och dess binäringar eger en säkrare, om ej alltid så riklig utkomst, har landtbruket med tillhjälp af de förbättrade redskap och fullständiga maskiner, hvarmed jordbruksarbetet numera kan bedrifvas, så småningom uppnått den fördelaktiga ståndpunkten, att det kan lemna odlaren lön för sin möda och äfven under mindre goda år fylla provinsens spanmålsbehof. Att den vermländska jorden är för-

tjent deraf, att dess söner derå nedlägga sina krafter, odla och bättra densamma, måste en hvar mer och mer medgifva; och då af den genom Kungl. Finansdepartementets försorg upprättade öfversigten af 1876 års bevillingstaxering inhemtas, att taxeringsvärdet å jordbruksfastighet i Vermland uppgår till 95,249,486 kronor, hvilket värde å samma fastighet endast i 7 af rikets län öfverskrides, så torde ock vara uppenbart att, helst numera sedan skogarne i länet icke längre förmå lemna de skatter, som tillförene derur hemtats, åt jordbruket måste egnas den omsorg, att det i någon mån åtminstone förmår ersätta de sinade inkomstkällorna af skogarne.

Lyckligtvis har under de år, hvarför denna berättelse skall redogöra, länet varit skonadt från missväxt. Enligt de af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i sedvanlig ordning afgifna berättelser om *årsväxten* har densamma under ifrågavarande år utfallit på följande sätt:

- År 1876: Höstsåden lemnade god skörd, men vårsäd och foder sådan endast $\frac{1}{3}$ under medelmåttan, hvadan totalomdömet om skörden ansågs vara $\frac{1}{4}$ under medelmåttan.
- År 1877: Skörden af såväl höst- som vårsäd utföll medelmåttig, men inom flera orter af länet led vårsåden af frost och var af mindre god beskaffenhet. Höafkastningen utföll under medelmåttan, men halmkastningen var deremot fullt medelmåttig och af god beskaffenhet.
- År 1878: Skörden af så väl säd och potatis som stråfoder utföll öfver medelmåttan och var, med undantag af en del potatis, af god beskaffenhet.
- År 1879: Skörden af spannmål af alla slag var öfver medelmåttan, men af potatis, som nästan allmänt tog skada af torröta, och af andra rotfrukter under medelmåttan. Af stråfoder inbergades en riklig skörd, som dock å några orter led skada till följd af ogynnsamt bergningsväder.
- År 1880: Skörden ansågs fullt medelmåttig i afseende å spannmål, öfver medelmåttig i afseende å potatis, under medelmåttig beträffande hö, men mer än medelmåttig af halmfoder.

Då emellertid *korntalet* af de olika sädeslagen bättre än ett i allmänhet uttaladt omdöme åskådliggör skördarnas beskaffenhet, intages efter Statistiska Centralbyråns berättelser en sammanställning häraf uti nedanstående tabell:

År.	Hvete,		Råg,		Korn.	Hafve.	Bland-säd.	Ärter.	Vikter.	Potatis.
	höst-.	vår-.	höst-.	vår-.						
1876.....	5866	4032	7300	4	4437	3943	4331	4717	5	8478
1877.....	5192	51	6616	5	5426	5709	5	2781	4449	6475
1878.....	6577	5962	7174	5	6489	6213	53	6282	grönfoder	8938
1879.....	585	546	773	5	615	628	544	593	45	488
1880.....	635	537	731	5	592	603	58	605	53	894

Då det, såsom Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i sin förra berättelse påpekat, måste vara af allmänt intresse att i ett sammanhang erhålla kännedom om *arealen af den odlade jorden* vid olika tidskiften under perioden och om beloppet af den derå erhållna *skörden* och antalet underhållna *kreatur*, tillå-

ter sig Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande att härför redogöra i här intagna tabeller litt. A, B och C.

Den af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, under för-mälan att *afkastningen af jorden per tunnland* torde utgöra den säkraste gradmätaren för landbrukets ståndpunkt vid särskilda tider, i sin förra berättelse började redogörelse härför för Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande härmed fortsätta sålunda:

	Arealen af till säd och baljväxter använd jord.	Skörd af säd och baljväxter.	Afkastning pr tunnland.
1876.....	156,857 tunn.	5,943,155 kub. fot.	37.9 kub. fot.
1877.....	156,318 "	6,730,756 "	43.1 "
1878.....	155,543 "	6,766,366 "	43.5 "
1879.....	155,390 "	6,783,292 "	43.6 "
1880.....	157,401 "	6,499,087 "	41.3 "

Jemför man nu afkastningen under denna period med den som upptages i förra berättelsen, eller 1871: 36.1, 1872: 34.4, 1873: 38.5, 1874: 24.8 och 1875: 42.0 kubikfot, allt per tunnland, så inses lätt att skörden under 1876—1880 varit vida bättre än under 1871—1875.

Handelsprisen å sädeslagen äro mycket omvexlande för olika tider af året och väsentligen skiljaktiga på olika ställen inom länets vidsträckt område, så att spannmålsprisen i bergslagen och Norr-Sysslets fögderi äro icke obetydligt högre än i de intill Venern gränsande trakterna. De vid markegångssättningarna bestämde årsprisen hafva varit följande (i kronor):

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
En kub.-fot hvete.....	3.70	3.70	3.26	3.27	3.50
" " råg.....	2.73	2.69	2.70	2.35	2.75
" " korn.....	2.38	2.41	2.47	2.01	2.05
" " hafre.....	1.55	1.59	1.38	1.20	1.27

Beträffande jordens *allmänna brukningssätt* är ingen annan förändring i det numera äfven bland allmogens spridda cirkulationsbruket att omförmåla än att, såsom af hushållsgillenas berättelser framgår, den mindre jordbrukaren följer den störres föredöme att genom ett omsorgsfullare arbete, djupare och noggrannare plöjning och bättre afdikning förkofra jordbruket. Såsom ledande till detsamma höjning är det äfven en tillfredsställelse att af ofvannämnda berättelser och dermed i öfrigt sammanställande vittnesbörd erfara, hurusom användandet af *artificiella gödningsämnen* mer och mer vinner insteg, hvaraf allmogem, i förstone icke mycket benägen därför, numera börjar inse fördelarne, så att vid ett gillemöte flere förklarade att de

Tab. Litt. A. Egovidd och dess användande till särskilda odlingsföremål.

År.	Hela egovidd.	Deraf				Odlat egovidd, använd till									
		Trä-, humle- och kålgård.	Åker och annan odlad jord.	Naturlig äng.	Skogbärande mark.	Höstsäd.	Vårsäd.		Potatis.	Andra rotfrukter.	Spånadsväxter.	Gräs och andra foderväxter till		Andra växtslag.	Träde.
							Stråsäd.	Baljväxter.				bete.	skörd.		
T u n n l a n d.															
1875.....	3,297,186	2,115	365,236	119,312	2,539,244	34,884	117,670	1,891	14,681	998	1,745	46,028	102,499	470	37,967
1880.....	3,459,543	2,399	363,895	153,533	2,703,874	39,447	116,088	1,866	13,390	910	1,488	42,636	102,921	282	41,138

K. M:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1876—1880. Vermlands län.

Utsäde och skörd.

Tab. Litt. B.

År.	Hela utsädesbeloppet af										Skörd utan afdrag för utsädet.														
	Hvete,		Råg,		Korn.		Hafre.		Bland-säd.		Ärter.		Potatis.		Vicker.		Lin och hampa.		Gräs och andra foderväxter.						
	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.	höst- vår.					
1876	5,962	3,987	158,276	122	17,311	856,988	13,850	7,317	443,431	4,455	6,056	32,286	16,397	1,265,789	900	97,389	4,403,081	85,786	32,189	3,595,130	8,719	8,377	4,571	57,216	2,753,089
1877	6,442	4,428	158,967	122	18,045	839,336	15,051	7,924	442,631	5,038	6,363	41,758	25,123	1,162,162	884	116,921	5,238,818	84,075	50,441	3,973,513	9,855	8,686	4,725	67,989	4,721,642
1878	6,375	4,107	160,405	61	18,934	841,212	13,540	7,839	432,466	4,718	6,576	41,307	23,157	1,079,099	356	129,555	5,357,062	71,071	51,430	3,965,031	12,640	9,764	4,403	69,096	4,314,031
1879	6,452	3,951	161,105	24	20,251	840,106	13,315	7,968	444,367	4,570	5,814	38,291	18,800	1,258,337	126	110,156	5,229,714	71,347	45,429	2,218,740	10,428	7,848	13,142	61,827	4,928,300
1880	5,708	3,676	162,153	14	19,552	845,116	12,485	7,774	443,695	4,815	5,559	35,985	19,220	1,190,912	77	119,696	4,993,313	81,366	47,945	3,927,303	10,465	10,217	5,142	54,075	3,170,991

kommit under fund dermed, att de erhållit 25 proc. bättre skörd af råg, der superfosfat varit använd, än utan sådan.

För så väl den större som den mindre jordbrukaren är utan tvifvel det biträde, som numera erhålles af statens landbruksingeniörer, till väsentlig nytta för jordbrukets förkofran, såsom följd hvaraf också allmänhetens behof af och benägenhet för *agronomiska undersökningar* visar sig vara i oupphörligt tilltagande, så att, om man jemför förhållandena med dem, som egde rum för ett tiotal af år sedan, det befinnes, att förrättningsdagarna för dessa ingeniörer inom länet tredubblats. Ibland de större företag, som i följd af dessa tjänstemäns undersökningar och förslag under perioden kommit till utförande, må här särskildt nämnas tvenne, som af synnerlig betydhet afse indämning af sådan mark, som är utsatt för Venerns periodiska öfversvämningar, nemligen den ena vid egendomen Säby i Visnums socken, hvarigenom för en kostnad, som anses uppgå till öfver 80,000 kronor, erhålles en landvinning af dels odlad dels odlingsbar jord af ungefär 700 tunnland, och den andra mellan Kummelön och Bråten i Ölme socken, der en landvinning af emellan 300 och 400 tunnland jord göres.

Med afseende å den verksamhet, som af den här i länet anstälde landbruksingeniören utförets för åkerjordens täckdikning, har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande nu såsom tillförene ansett en redogörelse härför alltför vigtig för att kunna förbigås, hvarför en sådan, jemväl upptagande *afdikning af vattendränkt mark*, lemnas i nedanstående tabell:

År.	Plan för		
	grunddikning.	öppen afdikning i åkerjord.	afdikning af vattendränkt mark.
	Qv.-ref.	Qv.-ref.	Qv.-ref.
1876	2,583	1,214	4,995
1877	4,185	1,400	1,370
1878	1,384	4,040	1,400
1879	4,340	5,190	2,226
1880	5,398	14,824	4,226

hvarföretom uppenbart är, att ändamålsenliga afdikningar mångestades verkstälts utan nämnde tjänstemäns biträde.

Följande i föregående berättelse omförmälda arbetsföretag till jordbrukets utvidgande och förbättring, till hvilka *anslag af allmänna medel* beviljats, hafva under femårsperioden blifvit fortsatta och fullbordade:

a) utdikning af Backatjärn, Sunne socken;

Tab. Litt. C. Underhållna kreatur.

År.	Hästar.	Oxar.	Tjurar.	Kor.	Ungnöt.	Får.	Getter.	Svin.
1876	20,531	4,757	3,754	83,205	20,305	90,989	3,471	15,235
1877	19,157	4,648	3,300	82,268	20,079	90,493	3,453	15,537
1878	18,946	4,462	3,220	81,791	20,056	87,926	3,308	15,743
1879	18,753	4,523	3,296	80,730	20,697	79,028	3,027	16,575
1880	19,110	4,435	3,364	82,869	21,506	78,863	3,021	16,444

b) utdikning af Östra Takene och Tolken, Brunskogs socken;
c) utdikning af Tossebergs myr och Tosseklätts bäck, Sunne socken;

d) utdikning af Porsmyren å Rackstads egor, Arvika socken;

e) utdikning af mindre myrar vid Bjurbäcks med flera hemman i Mangskogs socken.

Deremot har arbetet med sänkning i Nedra Hurrsjön i Töcksmarks socken, hvartill ett anslag af 1,800 kronor anvisats, visserligen påbörjats men måst afbrytas i följd af rättegång med egarne till en närbelägen pappersfabrik, och har Eders Kungl. Maj:ts genom nådigt bref den 30 januari 1880 täckts medgifva förlängning af arbetstiden till den 1 september 1882.

Under denna femårsperiod hafva ytterligare anslag af allmänna medel blifvit beviljade, nemligen för:

a) sänkning af Hänsjön i Fryksände socken 13,000 kronor, deraf 7,000 kronor med återbetalningsskyldighet;

b) utdikning af 6 myrar i Östmarks socken 1,340 kronor;

c) utdikning af Kjelkerudssjön, Bonntjärns mossen med flera i Fryksände socken 2,935 kronor;

d) utdikning af Helgeby mosse och rätning af Magebäcken i Silleruds socken 3,580 kronor;

hvarförut till sänkning af Bytjärnet och uttappning af sjön Fåen i Brunskogs socken erhållits såsom lån med återbetalningsskyldighet 37,000 kronor.

Förutom de odlingsföretag, som sålunda blifvit af allmänna medel understödda, hafva, efter hvad kronofogdarne upplyst, sådana äfven i ganska stor omfattning verkstälts på enskild bekostnad, ehuru Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande icke är i tillfälle att, utöfver hvad här ofvan särskildt blifvit nämndt om arbetena vid Säby, Bråten och Kummelön, derom lemna särskilda uppgifter.

Ny och förbättrad *redskap* för jordbrukets behof sprides mer och mer dels genom den af hushållningssällskapet föranstaltade »ständiga utställningen» deraf i Karlstad, dels ock genom den enskilda företagsamheten.

Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes uttalande i sin förra berättelse, att *boskapskötseln* inom provinsen allt mer tager jordbrukarens uppmärksamhet och omtanke i anspråk, har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande glädjen att fortfarande vitsorda, så att bland allmogen spörjes sträfvan för kreatursafvelns förbättrande, i det man mångenstädes numera finner en förädlad och i flera hänseenden bättre än förr tillgodosedd och värdad kreatursbesättning, tillkommen icke blott genom införskrifning af ädlare raser, utan — hvad åtminstone för de nordligaste trakterna torde vara förmånligast — genom förädling af den gamla landtrasen. I samma mån som detta förhållande utvecklar sig, börjar äfven benägenheten att skaffa sig bättre ladugårdshus med mera ljus och luftvexling för kreaturens trefnad att spörjas, ehuru i den vägen mycket återstår att önska, enär ladugårdshusen fleststädes äro trånga, mörka, fuktiga, osunda och obeqväma.

Ett vanligt fel i synnerhet hos den mindre jordbrukaren är, att kreatursantalet är för stort i förhållande till de små jordlotter, som finnas till egendomen, hvarigenom bristande tillgång på hö och värsädeshalm gör sig kännbar, hvartill kommer ett annat fel, som ofta begås, nemligen att kreaturen fodras godt om vintern, men erhålla dåligt bete om sommaren, hvilket är så mycket sämre, som det skulle vara den rikligare mjölktil-

gången om sommaren, som skulle betala en del af det under vintern använda kraftfodret.

Skabbsjukdom bland boskapen är icke sällsynt i provinsens nordligaste delar, synnerligast Elfdalen, hvartill orsaken torde vara att söka dels i dålig utfodring och rykt, dels i smitta, enär kreaturen från flera byalag beta tillsammans å sätrarne, hvarigenom sjukdomen lätteligen utbreder sig. I Elfdalen och Finnskogarne är det icke ovanligt, att pigorna hafva sin sofplats under taket i ladugården och att en, omkring en alm öfver ryggen på kreaturen anbringad, bred plankå gör tjänst som mjölk-kämmare, hvilken anordning visserligen icke torde ästadkomma, att smöret, som kärnas af den här samlade gräddan, blir prima vara.

Mjölkaftkastningen af ladugårdarne är i allmänhet ännu ej så stor. Det torde icke vara så synnerligen många ladugårdar inom provinsen, der medelafkastningen uppgår till 600 kannor per ko, men ofta derunder. Hvad som naturligen mycket bidraget till en förbättrad ladugårdsafkastning är en väl ordnad mejerihandtering, som ännu icke hunnit den utbredning, som önskligt kunde vara; det vanliga är nemligen, att grädden skickas till något afkärningsställe och skummjölken, der den icke kan säljas till stad eller annat afyttringsställe, gifves till kalffvar och svin eller förbrukas i hushållet, utan att gifva någon egentlig inkomst, helst osttillverkningen inom Vermland måste sägas vara i sin barndom, och att just derigenom ännu mycken svårighet finnes att tillgodogöra öfverproduktionen af skummjölken. Genom tillfälle till lönande försäljning af den från ladugårdarne fallande gräddan hafva de i länet befintliga *mejerierna* medfört synnerlig fördel, och då resultatet af deras verksamhet måste vara af intresse att närmare känna, får Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande jemväl i denna berättelse härför lemna den redogörelse, som kunnat erhållas, på sätt som följer i tabell Litt. D ä nästa sida.

Jemte de i denna tabell upptagna mejerierna finnas flere mindre sådana, såsom vid Kungskogs egendom och Aektjärns bruk i Lungsunds socken, ett vid Seffle i By socken, ett vid Bredene i Huggenäs socken, ett vid Gårdsjö landbruksskola i Gillberga socken, ett sedan den 1 september 1880 vid Sjästads landbruksskola och ett vid Fagerås jernvägsstation.

För ladugårdarnes höjande genom nötkreatursafvelns förbättrande har dessutom vermländska hushållningssällskapet nitiskt verkat genom anslag af medel dels för anställande i sällskapets tjänst af en *krömpresande undervisare i ladugårdsskötsel och mejerihandtering*, dels för *ladugårdsvärdars undervisning och utbildning*, dels ock till understöd åt sådana qvinliga elever, som blifvit antagna att genomgå *lärokurs vid någon af statens mejeriskolor*, hvarförutom sällskapet anordnat utställningar i Karlstad af afvelsdjur och gödboskap, dervid pris i medaljer och penningar utdelats, samt dessutom anslagit medel för inköp af afvelstjurar.

I sammanhang med den nu afgifna redogörelsen för boskapskötseln torde vara lämpligt omnämna att, efter det från allmänna svenska djurskyldsföreningen till hushållningssällskapet ankommit skriftlig inbjudning, med hemställen buruvida sällskapet ville ingå såsom ledamot i nämnda förening eller ock att bilda filialafdelningar, sällskapet under år 1876 beslutat att för provinsen bilda en fristående *djurskyldsförening*, hvars stadgar, antagna den 2 december 1876, angifva föreningens ändamål vara att

dels i allmänhet verka för en skonsam och mild behandling af djuren, dels och särskildt motarbete de allmännast förekommande och mest inrotade slagen af djurplågeri. I sistnämnda afseende har, på hushållningssällskapets bekostnad, inköpts den s. k. Leijkoffska slagtmasken med uppmaning till kringresande undervisare i ladugårdsskötseln att medhafva den vid sina resor och söka verka för dess allmännare begagnande vid slag af nötkreatur, på det att det vanliga slagningssättet måtte komma att upphöra.

Till landtbrukets tjänst och i dess intresse har hushållningssällskapet år 1879 beslutat inrättandet af *nederbördsräkningsstationer* samt härför anvisat medel. Dessa stationer, till antalet tjugofem i olika delar af provinsen, insända månadtligen sina rapporter till Statens Meteorologiska Centralanstalt.

Till *hästkulturens* befrämjande inom provinsen har äfven under femårsperioden i så måtto verkats, att, efter det vermländska hushållningssällskapet öfvertagit de medel, som föreningen för hästafvelns befrämjande inom Vermland innehaft, och i sammanhang härmed beslutat att till ersättning härför hvarje år låta anställa besigtning af till utställning anmälda hingstar för att sedermera premiera dem, så har sällskapet sedermera 1879 beslutat, att anslaget till premiering af hingstar endast borde omfatta statspremiering, och för sådant ändamål anvisat anslag af 1,500 kronor årligen. Till följd af detta, jemväl föregående år anvisade, anslag har inom Vermland, som, jemlikt Eders Kungl. Maj:ts kungörelse den 20 februari 1874, skulle i afseende å hästpremiering utgöra ett underdistrikt, besigtningmöten årligen hållits inom provinsen, dervid utdelats, förutom medaljer, följande belöningar:

År 1876 för 2 hingstar och 6 ston	725 kronor.
» 1877 » 7 » » 9 »	1,550 »
» 1878 » 9 » » 9 »	1,950 »
» 1879 » 7 » » 7 »	1,550 »
» 1880 » 18 » » 6 »	1,550 »

Dessa besigtningmöten hafva, efter hvad det visat sig, mycket bidragit till höjande af lusten för uppfödande af hästar. Vermländska allmogen, som, till följd af de förtjenster, hästen kunnat förskaffa egaren, ombuldat densamma mer än något annat husdjur, har tillförene mest föredragit den norska rasen såsom den genom sin styrka och uthållighet mest lämpliga för timmerkörslor.

Åt *färskötseln*, som bedrifves mest för det egna behofvet, lemnas i allmänhet ej någon större uppmärksamhet, hvaremot icke obetydlig inkomst fortfarande beredes den mindre jordbru-

karen, synnerligast inom Näs härad, genom uppfödande af *sein-kreatur*, som i ganska stor mängd dels införas till Karlstad för att försäljas å torgdagarne i oktober och november, dels föruttras till upköpare från Norge.

Åt *trädgårdsskötseln* måste Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, tyvärr, säga att någon synnerlig omsorg icke egnas. Det låter visserligen icke förneka sig, att klimatet inom provinsen icke är af beskaffenhet att kunna åt ädlare fruktslag och en högre trädgårdsodling i allmänhet gifva någon framfart, men en sådan omsorg åt trädgårdsskötseln, som åt den mindre jordbrukaren kunde bereda en icke ringa fördel genom erhållande af en mängd för hushållet behöfliga köksväxter — för att icke tala om det nöje och den prydnad, som en om äfven aldrig så inskränkt trädgårdstäppa borde bereda honom — kunde klimatet mycket väl medgifva, om blott någon lust härför hos allmogen ville förspörjas. Då den i Karlstad sedan år 1864 inrättade trädgårdsskolan onekligen verkat mycket godt för trädgårdskulturens höjande inom provinsen, är det att beklaga, att vermländska hushållningssällskapet indragit det åt skolan först med 1,500 och sedan med 1,000 kronor årligen beviljade understödet. Sällskapet har visserligen i dess ställe beviljat ett anslag af 300 kronor om året till trädgårdsskötseln främjande medelst utdelande af belöningar åt mindre jordbrukare, som för trädgårdsodling och plantering gjort sig deraf förtjente; men om äfven det angifna ändamålet härigenom befrämjas i viss mån, så är det alltid en förlust för provinsen att icke ega någon trädgårdsmästareskola, der undervisning om trädgårdsskötsel kan inhemtas, och sedan det till skolan beviljade anslaget upphört, har densamma, i saknad deraf, icke vidare fortarit.

Biskötseln, såsom en hjälpnäring till jordbruket, har i allmänhet stått på en ganska låg ståndpunkt, så att den icke kan sägas hafva lemnat i afkastning mer än som nätt och jemnt åtgått för eget behof. Då emellertid erfarenheten från andra delar af riket visat, hvad biskötseln kan inbringa, om den rätt skötes, har hushållningssällskapet äfven sträckt sin verksamhet till att söka åstadkomma en rationel biskötsel inom Vermland och i sådant afseende anvisat medel under de tvenne sistförflutna åren till en *kringresande undervisare*, hvilken, efter hvad hans berättelser till sällskapet gifva vid handen, förmått böja intresset för biskötseln, så att med hans tillhjälp blifvit nybyggda biboningar under år 1879 för 188 och 1880 för 161 bisamhällen. I samma afsigt, biskötselns främjande, har under år 1880 bildats en förening under namn af »*Vermlands bivänner*», hvilken förening, under hushållningssällskapets skydd och med

Tab. Litt. D.

Mejerihandteringen vid de större mejerierna åren 1878—1880.

Mejerier.	1878.						1879.						1880.					
	Levererad grädde.		Afkärnad smör.		Smöret betaldt med		Levererad grädde.		Afkärnad smör.		Smöret betaldt med		Levererad grädde.		Afkärnad smör.		Smöret betaldt med	
	Kannor.	tum.	Skålp.	ort.	Kronor.	öre.	Kannor.	tum.	Skålp.	ort.	Kronor.	öre.	Kannor.	tum.	Skålp.	ort.	Kronor.	öre.
Karlstads.....	64,761	—	98,289	50	76,917	43	95,760	50	142,815	60	93,974	72	81,772	—	127,564	—	107,151	19
Kristinehamns	21,340	—	32,610	40	—	—	41,007	—	62,934	20	46,261	14	53,771	—	82,810	—	—	—
Blaxmo	—	—	—	—	—	—	13,888	—	19,727	50	14,030	60	12,817	—	19,056	—	12,032	—
Noruns	—	—	—	—	—	—	13,417	—	19,879	10	12,496	83	19,403	—	27,897	85	22,880	—
Billinge	—	—	—	—	—	—	—	—	14,573	—	10,089	27	—	—	13,064	—	—	—

ett årligt anslag af detsamma utaf 150 kronor, har, enligt de för föreningen den 14 juli 1880 antagna stadgar, till ändamål att främja biskötsel inom Vermland, att genom förenade krafter framkalla håg och intresse för densamma samt att vara ett samband emellan biskötselns idkare och vänner i länet.

För *fisket*, hvilket, såsom binäring till jordbruket, för provinsen eger stor betydelse, har under den förflutna femårsperioden icke obetydligt blifvit åtgjort dels af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande för att genom lagstiftningsåtgärder söka freda detsamma, så att efterkommande släkten icke må berövas fördelarne af denna viktiga näringsgren, samt på samma gång söka bereda de fiskeberättigade den nytta och intäkt af fisket, de med fiskets bevarande rättvisligen böra kunna påräkna, dels ock af hushållningssällskapet och andra för fiskets skydd och utveckling till en vinstgivande inkomstkälla nitälskande personer.

I förstnämnda afseende tillåter sig Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande att erinra, hurusom, efter vunnit upplysning derom att den af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande den 15 juli 1870 fastställda *stadgan för fiskets bedrivande* i den till Vermland hörande del af sjön Venern med deri utfallande vattendrag under tidernas lopp befunnits så väl genom uppkommen villrådighet om omfånget för stadgans tillämpning som äfven genom dess särskilda bestämmelser icke vara fullt lämplig och ändamålsenlig, landstinget, sedan genom af detsamma utsedda komiterade förslag till fiskeristadgar blifvit uppgjorda och tinget förelagda, antagit stadgar dels för fiske af lax, dels för annat fiske än af lax i den till Vermland hörande delen af sjön Venern, dels ock för fiskets bedrivande i samtliga inom Vermlands län befintliga sjöar och vattendrag med undantag af sjön Venern, hvilka stadgar blifvit af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande den 11 oktober 1878 till efterlefnad fastställda, men att efter det klagan deröfver blifvit af åtskilliga fiskerättsegare hos Eders Kungl. Maj:t i underdånighet förd, Eders Kungl. Maj:t genom nådigt utslag den 6 februari 1880 funnit skäligt visa ärendet åter till Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, på det fiskerättsegarne måtte lemnas tillfälle att i ärendet sig yttra vid för sådant ändamål utlysta sammanträden. Till åtydning af Eders Kungl. Maj:ts berörda nådiga föreskrift har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande under sommaren 1880 inom hvarje härad af provinsen hållit sammanträden med de fiskeberättigade, dervid, om än medgifvas måste att många icke ville veta af några lagstiftningsåtgärder af beskaffenhet att verkligen kunna skydda fisket, utan yrkade att få fiska med sina förut begagnade redskap, som efter derom vunna upplysningar icke kunde anses vara annat än utrotningsredskap för fisken, flertalet af de fiskeberättigade likväl godkände de i ofvan nämnda stadgar gifna föreskrifter, hvarefter Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande med aktgifvande uppå hvad som vid dessa sammanträden förekommit och de meningar, som der uttalats, så vidt desamma kunde förlikas med omvårdnaden om fisket, under den 24 januari innevarande år fastställt stadgar för fiskets bedrivande dels i Venern dels i andra inom länet befintliga sjöar och vattendrag. Sedermera har dock klagan blifvit förd jemväl öfver dessa stadgar, hvilka klagomål äro på Eders Kungl. Maj:ts nådiga pröfning beroende.

Om än genom det påbörjade lagstiftningsarbetet något synnerligt sålunda ännu icke kunnat vinnas för fiskets skydd, utan härvidlag hoppet står till framtiden, har likväl, på sätt Eders

Kungl. Maj:ts Befallningshafvande redan påpekat, fisket genom andra åtgärder blifvit omvärdadt och tillgodosedt. Sålunda har, — sedan Vermlands läns landsting och hushållningssällskap, hvar för sig, för år 1879 beviljat ett anslag af 3,000 kronor för fiskerinäringens befrämjande samt en särskild *fiskeristyrrelse* för provinsen med uppgift att egna omvårdnad om fiskets upphjelpande blifvit tillsatt, — densamma i sådant afseende vidtagit flera, högst nyttiga åtgärder. Utom det att länet blifvit af fiskeristyrrelsen indeladt uti trenne distrikt med hvardera en *fiskeriuppsyningsman*, hvars verksamhet består uti att genom kringresande inom distrikten förskaffa sig kännedom om vattendragens beskaffenhet och tillgång på fisk samt att meddela undervisning och råd om lämpliga fiskemetoder och om sätt för fiskens fortplantning, har styrelsen dessutom anordnat tvenne *lacollingsanstalter*, nemligen en centralanstalt vid Norselven samt tvenne mindre kläckningsanstalter vid Jössetorsen och vid Stenåsen i Norra Finnskoga socken, hvarförutan vid egendomen Stämme finnes en på enskild bekostnad af egarne inrättad laxodlingsanstalt.

Då *laxfångsten* i Klarelfven och dess mynningar samt omkring Hammarön är en synnerligen viktig inkomstkälla, har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande ansett en redogörelse härför icke sakna intresse, hvarför Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande sammanfört de af tillsyningsmännen härom lemnade berättelserna uti följande tabell:

	Antal fiskare.	Antal laxar.	Laxens vikt i skålp.	Värde i kronor.
År 1876	216	24,200	233,277	88,353
” 1877	239	20,879	199,012	82,698.25
” 1878	258	19,252	181,065	85,517
” 1879	258	12,026	126,700	62,226.56
” 1880	335	20,425	183,741	91,726.62

Orsaken till att 1879 års fiske visar ett så föga gysamt resultat gent emot de andra årens torde få anses bero af den sena snösmältningen och den kalla varen, som orsakade, att laxen icke ville börja sin uppgång i grundare vatten under da rådande kyla.

En fråga, som ej mindre för vetenskapsmannen än för lagstiftningen angående laxfångst i provinsen eger icke ringa betydelse, har under de senare åren varit föremål för mycken uppmärksamhet, nemligen huruvida den inom Vermland gängse uppfattningen, att laxen leker i Venern, vore riktig. I den undersökning, som med anledning häraf företagits, yttrar fiskeriasistenten Trybom följande:

»Redan på förhand kunde man gissa, att laxen i Venern skulle hafva samma vanor som i andra större vatten d. v. s. att han ej lekte ute i sjön utan uppe i de vattendrag, som deri inflyta. I somras tydde alla säkra uppgifter härpå. Nu har jag på ort och ställe sett, att ute på grunden i Venern under hösten uteslutande fångats steril (eller icke lekande) lax. En lekfärdig hona fångades visserligen vid ett grund vester om Hammarön, men ett sådant fall har intet att betyda, och den man, som här emottager laxen för Hammarö fiskeriföreningsräkning och hvilken är fullt tillförlitlig häruti, har sagt, att detta var den första leklax bland omkring 12,000, som han sett

under åren 1879 och 1880. Laxfiskets ökning under hösten de sista åren beror hufvudsakligen derpå, att fiskarne ökat sin redskap, på samma gång som de med tillhjälp af sjökort o. s. v. tagit reda på nya, längre ut belägna grund, hvarpå de lägga sina nät. Af det ofvan sagda synes således framgå, att laxen åtminstone icke under hösten, som eljest är hans vanliga lekningstid, leker i Venern, och sedan återstår blott att få konstateradt om, såsom man påstår, det finnes värlekande lax i Venern».

I sin förra berättelse hade Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande tillfredsställelsen omnämna, att för *hus- och hemslöjden* under de senare åren ett lifligare intresse blifvit väckt och att hushållningssällskapet åt detta vaknande intresse egnat en prisvärd uppmärksamhet. Uti detta utlåtande i såväl ena som andra afseendet får Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fortfarande instämma. Sålunda har hushållningssällskapet under de år, denna berättelse omfattar, beviljat anslag, hvilket, uppgående årligen till öfver 2,000 kronor, tillsammans med af staten anvisade medel, användts för åstadkommande dels af en *slöjdkurs vid folkskolelärareseminarium i Karlstad*, dels af en extra årlig sådan för de utaf stiftets folkskolelärare, som vid nämnda seminarium önskade under ferietiden erhålla undervisning, dels ock till bestridande af kostnaden för *kringresande undervisare*. Det är visserligen sant, säger hushållningssällskapets förvaltningsutskott i sin 1879 till sällskapet afgifna berättelse, »att utskottet genom anslagen, som lemnats folkskoleseminarium i Karlstad för ej mindre seminarielärovernas än ock folkskolelärares i stiftet utbildning i hemslöjd, ansett sig verka välgörande för hus- och hemslöjdens befrämjande inom länet, men utskottet inser ock, att sällskapet först genom inrättande af en egen, ständigt fortgående slöjdskola inom orten skulle kunna åstadkomma en mera allmän slöjdskicklighet hos befolkningen. De inskränktares anslagsmedel, hvaröfver utskottet haft att förfoga både från sällskapets och statens sida hafva emellertid gjort det till en tvingande nödvändighet att i och för slöjdundervisningen förfara på sätt antydtt är; hvilket allt utskottet velat framhålla såsom orsak hvarför Vermlands hushållningssällskap, oaktadt det hyser mycket intresse för hus- och hemslöjden, likväl icke såsom många andra hushållningssällskap, hvilka ega större egna fonder och derjemte åtnjutit statsbidrag jemnare och till större belopp, förmått hittills visa större resultat i slöjdväg än som nämndt är.»

Emellertid ådagaläggas af de kringresande undervisarnes berättelser, att *undervisningen i slöjd*, som hufvudsakligast meddelats åt folkskolans barn till ett icke ringa antal äfvensom åt lärare och lärarinnor vid folkskolorna, omfattats med synnerligt intresse af såväl föräldrar som barnen, hvilka ådagalagt anmärkningsvärd håg för slöjden och berömvärd flit vid utförandet af sina arbeten. Den meddelade undervisningen, som hufvudsakligast omfattat snickeri, svarfning, korgflätning, sadelmakeri, borstbinderi, papparbete, träsnideri och löfsågning, har, såsom Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande riktigast synes, icke haft till ändamål att utbilda fulländade arbetare inom ett visst område utan afsett att de anlag och krafter, som kunna ligga slumrande hos barnen, må blifva upptäckta och ledda in på en väg, der barnet vänjer sig vid goda, ändamålsenliga och vackra former uti det som förfärdigas samt att kunna med ett nyttigt bruk af tiden utföra hvarjehanda i det dagliga lifvet förekom-

mande nyttiga och nödiga saker, hvarföre barnen fått försöka förfärdiga så många saker som möjligt och dervid, så vidt görligt varit, använda sådan materiel, som naturen på de flesta ställen kostnadsfritt erbjuder. Med de anvisade anslagen har dessutom verkats för utveckling af den qvinliga slöjden genom anställda, särskilda *undervisare i konstväfnad samt handarbeten* enligt föreningen »Handarbetets vänners» mönster och metod, samt uti de väfnadsarter, som vanligast förekomma i allmogens hem.

Af hvad Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande angående jordbruket och dess binäringar i denna berättelse redan anført täcktes Eders Kungl. Maj:t finna, att *vermländska hushållningssällskapet* fortfarande verkar till stor båtnad för jordbrukets utveckling och förkofran inom provinsen. Detta sällskap, hvilket, stiftadt 1803, har sina stadgar af Eders Kungl. Maj:t fastställda den 5 maj 1865, består af 9 hedersledamöter och 1,445 sällskapsmedlemmar samt eger en kapitaltillgång, som vid 1880 års slut utgjorde 63,092.62 kronor, deruti likväl ingår värdet af den s. k. expositionslokalen med 25,000 kronor. Räntan å de konstanta tillgångarna samt ledamotsafgifterna, 1 krona 50 öre om året för hvarje medlem, äfvensom den sällskapet tillfallande en femtedel af bränvinshandelsafgifterna i länet utgöra de årstillgångar, hvarmed sällskapet bekostar sina utgifter. Under hushållningssällskapet och med understöd af dess medel hafva de inom länet bildade hushållsgillena jemväl arbetat för jordbrukets och dess binäringars höjande och förbättrande. Dessa gillen, som tillföre varit 17, hafva, till följd af hushållningssällskapets år 1880 fattade beslut om en förändrad organisation af desamma, sammanslagits till 9, inom hvilka möten, utställningar och prisbelöningar skola hållas hvar tredje år, i sammanhang hvarmed äfven beslutats, att en gemensam utställning och prisbelöning för jordbruket och dess alster skall ega rum i Karlstad hvar femte år. Dessutom är genom enskilda personers nitälskan för jordbruksnäringens förkofran år 1879 bildad en särskild landtbrukssklubb, benämnd *Östra Vermlands landtbrukssklubb*.

Såsom ett glädjande vittnesbörd om hvad ihärdighet i förening med insigter kunna uträtta äfven på en plats, der naturförhållanden och öfriga omständigheter lägga stora hinder i vägen, framstår *Gårdsjö lägre landtbruksskola*. Gårdsjö egendom, bestående af tre hemman, Gårdsjö, Gannerud och Kackerud, inköptes och förenades år 1850 till en gård, hvarest nuvarande egaren samma år anlade en landtbruksskola. Vid egendomens emottagande utgjorde den odlade markens yta 128 tunnland i det sämsta skick, såväl hvad beskaffenhet som häfd angick. Nu deremot har den odlade jorden nära tredubblats och utgör 350 tunnland. Stora sammanhängande gården sträcka sig öfver de trakter, der man förr såg en åkerlapp här och der, ett nät af dräneringsrör genomskär fälten, från hvilka otaliga lass sten äro bortförda och ersatta med oerhörda massor dyjord och gödningsämnen. Att under en sådan välgörande verksamhet i jordbrukets tjänst den anlagda landtbruksskolan skulle lemna der undervisade lärjungar tillfälle till en mångsidig utveckling, ligger i öppen dag, helst jorden är af den mest vexlande beskaffenhet, så att alla de jordarter, som inom landskapet gå i dagen, här återfinnas, hvarigenom en mångsidig undervisning kan beredas lärjungen, som äfven blir i tillfälle inse, att den ofruktbaraste jord genom arbete och förständig skötsel kan göras

fruktbar. Tillströmningen af elever till skolan har också varit synnerligt stor, så att icke på långt när alla sökande kunnat erhålla plats. Under perioden för denna berättelse hafva från skolan utgått tillsammans 37 examinerade frilärningar samt 15 betalande lärningar, hvaremot ansökningar till inträde i skolan under samma tid ingifvits af 119, eller tre gånger mer än lediga platser. Ifrån skolans början och till innevarande år hafva 299 frielever och 106 betalande elever genomgått densamma. Yttre utmärkelser hafva jemväl fallit skolan till del, i det den vid den internationela industriutställningen i Paris 1878 erhöi silfvermedalj för kartor med beskrifningar öfver egendomens kulturplan, hvarjemte skolan såväl vid denna som vid internationela utställningen i Filadelfia 1876 erhöi pris för landbrukets produkter.

Under femårsperioden har tillkommit en ytterligare *mindre landbruksskola*, som blifvit förlagd till egendomen Sjöstad i Ölme socken. Skolan, som förutom bidrag af hushållningssällskapet åtnjuter understöd af statsmedel, började sin verksamhet först den 1 november 1879, hvarför en närmare redogörelse för utvecklingen af densamma torde få anses tillhöra nästa femårsberättelse.

Enligt hvad Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i sin berättelse om jordbruket redan antydt, har länet under den tilländagångna perioden varit förskonadt från missväxt, i följd hvaraf och då ej heller några svårare hagelskador eller andra för den obemedlade jordbrukaren kännbara olyckor inträffat, behöfvat af understöd utaf allmänna medel ej heller ifrågakommit.

Dagsverksprisen, som under större delen af förra femårsperioden i följd af dåvarande rika tillfällen till arbetsförtjänst uppgingo till en ovanlig höjd, hafva genom det stillestånd, som under denna period egt rum vid alla industriela företag inom länet, högst betydligt nedgått. Att för något år uppgifva en bestämd siffra såsom betecknande dagsverkslönen inom länet är icke möjligt, då den är betydligt olika på olika orter. Enligt inkomna uppgifter synes den emellertid hafva vexlat emellan 1 kr. och 1.50 för mans-, mellan 70 å 75 öre för qvinsdagsverken samt mellan 3 och 4 kronor för kördagsverken.

B) Skogshushållning. Inom länet utgjorde de *allmänna skogarnes* areal vid slutet af 1880 enligt Kungl. Skogsstyrelsens derom afgifna berättelse 535,428.65 qvadratref, hvari ingingo kronoparker med 42,861.61 qvadratref, af kronan disponerade indragna boställen med 82,500.52 qvadratref, under boställsinnehafvarens vård och förvaltning kvarstående boställen med 9,011.98 qvadratref, ecklesiastika boställen med 345,211.58 qvadratref, skogar till allmänna inrättnings hemman med 36,375.61 qvadratref samt till bergsbrukens understöd anslagna skogar med 19,182.80 qvadratref. Häraf voro, likaledes vid 1880 års slut, till ordnad skogshushållning indelade af för kronans räkning utarrenderade skogar 58,237.80 qv.-ref, af boställsskogar 218,042.80 qv.-ref samt af allmänna inrättnings hemmansskogar 36,180.31 qv.-ref. Om än sålunda sedan afgifvandet af förra femårsberättelsen en större areal af de allmänna skogarne än då varit fallet blifvit till en ordnad skogshushållning indelad, så kvarstår i allt fall fortfarande såsom ett önskningsmål att genom en dylik indelning, till vidsträcktare omfattning än hittills kunnat erhållas, en mera tillförlitlig upplysning om dessa skogar i sinom tid måtte beredas, helst de samma säkerligen under tidernas lopp, allt efter som de enskilda skogarne försvinna, blifva mer och mer värdefulla.

Hvad värden om de *enskilda skogarne* angår, är det för Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, som tillföre uti ett den 27 juli 1875 afgifvet underdånigt memorial till Eders Kungl. Maj:ts framställt sina bekymmer derom, att den inom provinsen pågående skogssköfvingen skulle allt mer och mer bidraga till förstörandet af den rikedom, länet egt i sina skogar, visserligen ur synpunkten af farhågan om skogarnes bestånd ett glädjande förhållande, att med hänsyn till den lamhet i trävaruörelsen, som under perioden nästan oafbrutet gjort sig gällande, skogarne blifvit skonade, så att afverkningen derur hufvudsakligast omfattat årens vanliga behof; men då det å andra sidan naturligtvis icke kan vara att önska, att de, som af sina skogar med deras bestånd både kunna och behöfva draga afkastning, skola i en så vigtig näringsgren som trävaruindustrien varda förlamade af tryckta konjunkturen, så, emedan det icke lider något tviifvel att med bättre sådana den förut öfverklagade öfverafverkningen skall på nytt begynna sitt förstörelsearbete, synes Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fortfarande, att räddningen derundan icke kan gifvas annat än i en förändrad skogslagstiftning, som binder händerna på dem, hvilka i skogarne endast se en tillfällig inkomstkälla, hvarur de vid första lömande tillfälle ösa i ohejdadt mått, utan att af skogen ens kvarlemnna något till sjelfsådd, än mindre genom plantering söka ersätta något af det afverkade.

Bedröfliga exempel å en sådan *misshushållning med skogarne* gifvas många, hvarpa, bland andra, må nämnas skogen till förra komministersbostället Halstersbol i Stafnäs socken, hvilket boställe socknemännen med vederbörligt tillstånd sålt för att inköpa ett annat, lämpligare beläget boställe, och hvars skogsmark var beväxt med särdeles vacker högväxt 30—60 årig tät barrskog. Denna skog har nu blifvit af de nye egarne så grundligt afverkad, att å hela skogsmarken ej finnas fem famnar virke kvarstående. Derigenom att pitprops och s. k. pappersved fortfarande stått i skälligen högt pris har afverkningen af dylikt virke synnerligast inom Arvika revir bedrifvits hänsynslöst. I betraktande af den förträffliga skogsmark Vermland i allmänhet och i synnerhet dess vestra del eger, skulle väl faran för skogsbrist och skoglöshet icke vara så öfverhängande, om blott något gjordes för återväxten, åtminstone i så måtto att afverkningen skedde på ett sådant sätt, att den naturliga återsåningen gynnades. Till uraktlåtenheten häraf i de flesta fall kommer bristande omtanke eller omsorg att skydda den uppväxande skogen, hvars unga bestånd utglesnas och förderivas genom blädning, dervid de bästa stammarne borttagas och de mindre tillväxande, illa formade eller skadade kvarlemnas, i stället för att, såsom vid hushållningen med de allmänna skogarne tillgår, de unga bestånden utjemnas och skyddas genom hjälpvallring.

I motsats till den mörka tafla, som onekligen ter sig för en allvarsam betraktare af det sätt, hvarpa Vermlandsskogarne genom vinningslystnaden medfaras, är det så mycket mer glädjande att framhålla, hurusom flere af de större skogs- och jordegarne egna synnerlig *omsorg åt skötseln af sina skogar*. Såsom sådana framstår i första rummet Uddeholms bolag, som, förutom det att bolaget i sin tjänst antagit flere vetenskapligt bildade skogstjenstemän och kunniga skogvaktare, som ordna skogskulturen och afverkningarna, under de sist förlutna fem åren be-

kostat skogsodling å 43,355 kvadratref skoglös eller nära skoglös mark. Vidare må i sådant förtjenstfullt afseende nämnas äfven Storfors, Elfsbacka och Lesjöfors med flere bruksegare.

För de egendomsegare, som nitälska för skogarnes omvårdnad, men till följd af sina skogars mindre omfång icke haft tillfälle att i sin tjänst anställa särskildt aflönade skogstjenstemän, har utan tvifvel det biträde, som de numera kunna erhålla af *statens skogsingenjörer*, varit särdeles välkommet. Sedan lands-tinget och hushållningssällskapet anvisat erforderliga anslag, har en sådan skogsingenjör blifvit stationerad jemväl inom Vermland, och de af bemälda ingenjör afgifna berättelserna bestyrka uppenbarligen rigtigheten af nyssnämnda antagande. Då det torde vara af intresse att erfara, hvad af denne skogsingenjör för de enskilda skogarnes ändamålsenliga skötsel blifvit åtgjort, tillåter sig Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande att härför lemna redogörelse, hemtad från Kungl. Skogsstyrelsens berättelser, i nedanstående tabell:

År	Upprättat skogs-hushållningsplaner.			Iändadt eller anordnat skogsodling.	Anordnat skogs-skolor.	Anordnat stjeff-såmingsvægen.	Anordnat stjeff-gällningar.	Anordnat stjeff-såmingsvægen.	Summa.
	Upprättat skogs-hushållningsplaner.	Upprättade skogs-hushållningsplaner.	Reviderat fört upprättade skogs-hushållningsplaner.						
	Q v a d r a t r e f .			stye-ken.	Q v a d r a t r e f .				
1876.....	6,970	—	860	5	1·17	—	378	3,575	11,784·17
1877.....	6,078	—	550	5	1·20	200	218	2,580	9,627·20
1878.....	7,482	—	1,085	5	0·4	360	360	1,486	10,773·40
1879.....	1,950	—	690	2	0·17	350	765	1,615	5,370·17
1880.....	28,376	477	—	—	—	700	720	3,200	33,473·00

Hvarförutan den aflemnade redogörelsen upptager arbetsdagar för andra skogsförrättningar än de i tabellen anmärkta.

Huru stor areal *enskildes till ordnad hushållning indelade skogar* upptaga, har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande sig icke bekant, men ensamt inom Karlstads revir, der upplysning i sådant afseende af Skogsstyrelsens berättelser kunnat erhållas, uppgår denna areal vid 1880 års slut till 1,098,216 qv.-ref. För att söka förmå mindre skogsegare till skogsplantering och skogssådd har hushållningssällskapet under år 1880 beslutat att för innevarande år bevilja ett anslag af 1,000 kronor för att användas till belöningar åt mindre skogsegare för skedda skogsplanteringar och skogssådd samt att åt sådana tillhandahålla skogsfrö gratis, endast mot förbindelse å mottagarnes sida att styrka, det sådd verkligen egt rum.

Svedjande, som af ålder mycket begagnats i Vermland, förekommer numera mindre allmänt och begagnas hufvudsakligen å hagmark och å de trakter, der skogen förut afverkats.

Några större *skogseldar* hafva under perioden icke hemsökt skogarne, hvaremot så kallade löpeldar, framgående öfver marken utan att medföra någon större förstörelse, hafva, såsom vanligen är fallet under den torra årstiden, på åtskilliga ställen förekommit.

Tjånbränning idkas helt obetydligt inom länet och endast för att efter timmerhygge tillgodogöra qvarstående stubbar. Tillverkning af *pottaska* bedrivs icke, så vidt Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande har sig bekant, inom länet.

Tillverkningen af *bräntorf* tilltager mer och mer, i samma mån som bergsbruksrörelsen finner sin fördel vid — såsom för-

hållandet nu börjar temligen allmänt blifva — att tillgodogöra bräntorfvén vid verkstäderna för att derigenom kunna spara något på skogarne; men äfven andra industrigrenar finna mer och mer sin fördel vid att använda bräntorf. Så meddelas från egaren till Benneberg i Ölme socken angående användningen vid tegelbruket derstädes af bräntorf följande: »Vid tegelbränning härstädes har jag ännu icke begagnat ensamt torf, utan till 20,000 stycken tegel hafva användts 10 å 11 famnar kastved och derjemte torf ungefär 100 tunnor, som åtgått för teglets fullständiga bränning. Då endast ved begagnades till bränsle, åtgingo 24 å 25 famnar för samma poster tegel. Beräknas priset å veden till 10 kronor per famn och priset å torfvén till 75 öre per 63 kannor, så uppstår till torfvéns fördel på 20,000 tegels tillverkning en vinst af ungefär 65 kronor». Då på flera orter inom länet finnas torfmossar, som lemna riklig utväg till erhållande af ett godt och värderikt brännmaterial, måste man önska att, medan tid ännu är, desamma för besparig af skogarne tillgodogöras; men allmogens fasthåller ännu vid det af ålder begagnade vedbränslet, så länge tillgång derpå finnes, och torfvéns värde såsom brännmaterial torde först allmänuare uppskattas, när behovet oundgängligen tvingar litet hvar att tillgripa detsamma.

Från länets vid Venern belägna större hamnar, nemligen Skoghall, Edsvalla och Borgvik, hafva under femårsperioden *afskoppats skogseffekter* enligt inkomna uppgifter till följande belopp:

År 1876.....	54,190	tolfter plank,	26,397	tolfter bräder och bakar.
» 1877.....	67,913	»	21,956	»
» 1878.....	66,650	»	42,465	»
» 1879.....	42,070	»	34,959	»
» 1880.....	38,514	»	29,561	»

Summa 269,337 tolfter plank, 158,338 tolfter bräder och bakar.

Då under föregående period utförelsen från Venerns hamnar, hvori då inräknades utförelsen från Agnhammar, hvarifrån nu uppgift saknas men som anses hafva varit af ringa betydenhet, utgjorde 324,450 tolfter plank och 190,600 tolfter bräder, har denna periods utförelse understigit förra periodens med 55,113 tolfter plank och 32,262 tolfter bräder och bakar; men då, såsom i förra berättelsen jemväl blifvit erinradt, från Skåre jernvägsstation en betydlig tillverkning afsändes på jernväg till Norge, samt den under perioden färdigblifna Bergslagsbanan upptagit en icke obetydlig del af skogseffekter för försändning till Göteborg, gifva uppgifterna om utskepningen af virke från Venerns hamnar knappt något ungefärligt begrepp om den verkliga exporten deraf från Vermland. Mera betecknande för afverkningen inom provinsen torde uppgiften om *flottadt virke å Klarälven* till försågning vid de olika sågarna inom provinsen vara, hvarför Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande sökt förskaffa sig dylika uppgifter, hvilka innefattas i nedanstående tabell:

År	Iamärkning.		Bestämmt att försågas	
	Bjelkar, stycken.	Timmer, tolfter.	vid Klarälvens sågverk.	vid sågverk utom Vermland.
År 1876.....	9	65,106	58,352	6,754
» 1877.....	—	65,776	61,912	3,864
» 1878.....	—	59,438	58,287	1,151
» 1879.....	—	23,910	23,908	2
» 1880.....	531	51,290	47,196	4,094
Summa	540	265,520	249,655	15,865

Den betydliga minskning i flottadt timmer, som denna tabell för år 1879 visar, har naturligtvis sin orsak deruti, att nämnda års liksom föregående årens ovanligt låga pris tvingade sågverksegarne att inskränka tillverkningen, hvilken dock, sedan prisen under slutet af år 1879 något förbättrats, år 1880 åter steg till en siffra, motsvarande de föregående åren.

För att erhålla ordning och reda sins emellan och för att förekomma de tvistigheter, hvilka vid timmerflottningen å Klar-elfven eljest så lätt kunde uppkomma, hafva timmerhandlare å densamma ingått en *förening*, som har till ändamål att för *gemensam räkning drifva timmerflottning* med dertill hörande arbeten. Enligt det härför gällande reglementet, som är af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställt den 23 februari 1872, skola alla, som låta virke utan flottläggning framflyta på vattendragen, vara skyldiga deltaga i *gemensam flottning*. Kostnaden för flottningen fördelas på virket efter fastställd grund, som närmast öfverensstämmer med effekternas inbördes värde samt den större och mindre svårighet de vid flottningen förorsakat. Timmerhandlarne sjelfva bestämma Klarelfvens och dess tvåreftvars indelning i vissa distrikt, inom hvilka totalbeloppet af der använda kostnader fördelas på allt det virke, som inom distriktet blifvit framflottadt. För närvarande finnas 6 sådana flottningsdistrikt, hvilka tillsammans omfatta en flottningsväglängd af 120 mil.

Prisen å sågblock af furutimmer om 22 fot 12 tum uppgifvas vid vattendragen hafva i medeltal utgjort:

År 1876	45 kronor per tolt.
” 1877	40 ” ”
” 1878	40 ” ”
” 1879	30 ” ”
” 1880	45 ” ”

Å plank och bräder uppgifvas prisen hafva varit:

	Plank 3" × 9"	Bräder 1" × 6"
År 1876	38 kronor pr tolt.	8 kronor pr tolt.
” 1877	36 ” ”	7.50 ” ”
” 1878	36 ” ”	8.25 ” ”
” 1879	24.50 ” ”	5.50 ” ”
” 1880	38 ” ”	8.25 ” ”

Häraf visar sig, att virkesprisen, som under 1875 betydligt nedgått mot föregående årens pris, under denna period än ytterligare sjunkit, till dess de 1879 uppnådde en så låg siffra, att motsvarighet dertill under en lång följd af år knappast torde återfinnas. År 1880 visar en återgång till ungefär samma pris som år 1876, och under innevarande år hafva desamma ytterligare stigit.

I sin senaste berättelse hade Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande att omförmåla att, med tillhjälp af såväl statsanslag som af Örebro och Vermlands läns landsting anvisade medel, en för Vermlands och Örebro län gemensam *skogsskola* blifvit den 1 november 1876 öppnad vid egendomen Presterud, i närheten af Kristinehamn. Behovet af denna skola och det välförtjenta anseende, densamma under de 4 år, dess verksamhet nu fortvarit, vetat tillvinna sig, ådagaläggas bäst af det förhållande, att under det skolan lemnat undervisning årligen åt 9 ordinarie lärlingar och 9 extra lärlingar vid den praktiska kursen eller åt tillsammans 72 stycken under tiden för skolans verksamhet, så hafva under samma tid de inträdessökandes an-

tal varit 253 till den ordinarie och 82 till den extra kursen. Till undervisningen, som bestrides af skolans föreståndare, jägmästaren Wolff och en biträdande lärare, åtgår i medeltal årligen 286 arbetsdagar, hvaraf användas till teoretiska ämnen 950 timmar, åt praktiska öfningar och arbeten 1,494 timmar och till kolning 42 dygn.

Åverkan å de allmänna skogarna och öfriga förbrytelser mot skogsförfattningarna förekomma icke ofta i provinsen. Antalet åtalade dylika förbrytelser utgjorde 1876: 4, 1877: 4, 1878: 9, 1879: 19, och 1880: 5, men af de ådömda skadeersättningarna utvisas, att det endast varit fråga om mindre förseelser.

Om antalet af *dödade rofdjur* har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, enär redogörelse härför intages i Kungl. Skogsstyrelsens berättelser, icke vidare att, på sätt som förut skett, upprätta särskilda tabeller, utan tillåter sig endast fästa uppmärksamheten derå, att under det åren 1876, 1878 och 1880 utbetalades ersättning för endast en under hvardera året dödad björn, samt 1879 icke upptager någon sådan ersättning alls, de under 1877 dödade björnarne voro icke mindre än 9. Varg har under nämnda 5 år dödats endast 1; men lodjur deremot 79, hvaraf icke mindre än 24 under 1879. Att björn och i synnerhet varg, som numera är ytterst sällsynt, under de senare åren så betydligt minskats, är naturligt i samma mån, som jorden odlas och skogarne försvinna. Deremot har erfarenheten ådagalagt, att räf, om den icke hålles efter, förökar sig betydligt och blifver till mycken skada för det nyttiga villebrådet. Så inträffade ock inom Vermland under de år, som följde näst efter kungl. kungörelsen den 29 januari 1869, hvarigenom belöningar af statsmedel för dödande af räf och roffogel upphörde, med anledning hvaraf också 1876 års landsting, uppå derom väckt motion, beslöt att under 5 år, räknadt från nästföljande års början, anvisa ett förslagsbelopp af 1,000 kronor till skottpenningar, nemligen för räf 3 kronor, för uf 2 kronor och för hök 1 krona 50 öre och hafva till följd af detta beslut utaf landstingskassan blifvit i skottpenningar utbetalade:

År 1877	1,438 kronor.
” 1878	4,137.50 ”
” 1879	3,860 ”
” 1880	4,483 ”

De dödade rofdjur, för hvilka landstinget lemnat skottpenningar, inhemtas af nedanstående tabell:

	1877.	1878.	1879.	Summa rofdjur.
Räf	35	731	1,232	1,998
Berguf	5	8	11	24
Duf- eller hönshök	33	554	510	1,097

Varande Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande icke i tillfälle att för 1880 lemna besked på antalet rofdjur hvarför skottpenningar utbetalts. Härförutan har 1880 års landsting med föranledande af enskild persons derom väckta förslag beslutat att för innevarande år anvisa ett förslagsanslag af 450 kronor till skottpenningar för dödande af kråkor, att utbetalas med 10 öre för hvarje dödad kråka, med vilkor att minst 5 kråkor af samma person på en gång uppvisas för skottpenningars erhållande.

Antalet *husdjur, dödade af rofdjur*, utvisas af följande tabell:

	Hästar.	Notkrant.	Fär.	Getter.	Fjäders-fän.	Beräknad skada. Kronor.
År 1876	—	—	325	18	812	2,690
” 1877	1	—	317	26	849	3,178
” 1878	—	2	368	20	1,050	3,113
” 1879	—	3	306	15	1,025	2,950
” 1880	—	3	272	8	1,207	2,454

Vermlands jagtvårdsförening, hvarom Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i föregående berättelse ordat, verkar fortfarande medelst utdelande af belöningar för främjande af sitt syftemål, jagtlagarnes efterlevnad, rofdjurens utdödande och jagtens ändamålsenliga utföring.

C) **Bergsbruk och brukshandtering.** Vid redogörelsen för denna för provinsen så viktiga näringsgren är Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i tillfälle att grunda sina uppgifter, till hufvudsaklig del, på den sakrika berättelse, som från Bergmästaren i femte bergmästaredistriktet inkommit.

I motsats till föregående femårsperiod har den nu ifrågasvarande utmärkt sig för ovanligt låga pris å jerneffekter, beroende på de under denna period ofördelaktiga konjunkturerna på utlandets marknader, hvaraf vår tillverkning, oaktadt densamma egentligen icke uppträder i konkurrens med utländska jerneffekter, som äro af helt andra, vanligen sämre och mindre värderika sorter, icke kan undgå att röna inverkan. Dessa fallande pris hafva haft till omedelbar följd ett nedgående eller åtminstone ett stillastående med afseende å tillverkningsbeloppen i de flesta grenar af bergs- och brukshandteringen, hvarifrån endast sista året i fråga om tillverkningen af tackjern utgör ett glädjande undantag.

För öfversigt af de olika *tillverkningsbeloppen*, tillåter sig Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande att här nedan meddela en tablå öfver jernhandteringsens resultat inom Vermlands län på sätt som följer i denna tabell:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
	C e n t n e r .				
Malmbrytning	2,588,760	2,175,480	2,361,390	2,077,540	2,312,135
Tackjernstillverkning..	1,212,536	1,126,926	1,162,280	1,155,724	1,425,273
Stålgöten eller götmetall tillverkad enligt Bessemers och Martins metoder.....	50,205	84,722	114,168	143,992	219,814
Smältstycken	445,803	642,336	715,196	732,866	776,107
Stångjern	770,487	805,764	658,181	690,095	801,767
Manufaktur	133,796	111,263	158,830	50,477	47,597
Gjutmått	13,531	12,421	12,741	9,681	10,521

Jemför man tillverkningen under denna period och den under föregående period, så förete 1873 och 1878 en skilnad i malmbrytning på 924,355 centner och i stångjernstillverkning af 247,599 centner, en skilnad alltför betydlig för att icke ådraga sig uppmärksamhet.

De under femårsperioden utfärdade *mutsedlarna och hvilostånden*, som till en viss grad utvisa den lifaktighet, hvaraf jernhandteringen varit berörd, upptagas i nedanstående tabell:

	Jernmalmbrytning.	Guld-, silfver- och blymalmbrytning.	Kopparmalmbrytning.	Nickelmalm.	Mangnmalmbrytning.	Zinkmalmbrytning.	Molybdennmalmbrytning.	Summa.
<i>Mutsedlar:</i>								
År 1876.....	25	21	5	—	—	—	—	51
” 1877.....	42	38	8	1	—	2	—	91
” 1878.....	64	17	5	1	2	—	—	89
” 1879.....	39	40	4	1	—	4	—	88
” 1880.....	101	37	4	1	—	—	1	144
<i>Hvilostånd:</i>								
År 1876.....	46	1	—	—	—	—	—	47
” 1877.....	51	—	—	—	—	—	—	51
” 1878.....	32	—	1	—	—	—	—	33
” 1879.....	37	1	—	—	—	—	—	38
” 1880.....	41	—	—	—	—	—	—	41

Rörande utvecklingen af jernhandteringsens särskilda grenar torde böra omförmälas:

Vid *grufvbrytningen*. Liksom under föregående period hafva de nya sprängämnen visat sig ega ej allenast en större sprängkraft utan äfven föranledt mindre olyckshändelser än under föregående tider, då krutet var det enda förekommande sprängämnet. I afseende å olycksfall, timade bland de vid bergverken inom länet sysselsatta arbetarne, meddelas härför redogörelse enligt Kungl. Kommerskollegii berättelser, sålunda:

	Döde.	Skadade.
År 1876	6	9
” 1877	4	13
” 1878	4	9
” 1879	—	12
” 1880	2	8

Af de sålunda omkomne hafva endast 5 ljustit döden genom skottskada, som likaledes åstadkommit minsta antalet sårade.

I afseende å brytningsmetoderna omnämnes, att, i den mån grufvorna tilltagit i djup och svårigheten att till billiga pris erhålla virke för grufvornas förstämplande och uppehållande blifvit ökad, den s. k. igensättningsmetoden så småningom kommit i bruk vid vissa gruffält, som härför varit passande. Denna metod går derpå ut, att i den mån malmerna utbrytas, de dervid uppkomna grufverummen igenfyllas med ofyndigt berg, hvilket, i den händelse sådant icke kan fås i tillräcklig mängd af det ofyndiga i grufvan, nedtages från dagen.

Malmtillgångarne hafva visat sig fullt tillräckliga för provinsens behof, ehuru andra bergslagsmalmer af något olika beskaffenhet blifvit använda vid hyttorna inom Vermland, beroende ej på bristande tillgång på malmer, enär nästan alla gruffält varit öfverhopade med malminventarier från föregående år, utan derpå att dessa från andra län införda malmer, som kunnat erhållas för billigare pris än de inom länet brutna, varit ändamålsenliga för det behof, hvartill de skolat användas. De många nu öppnade jernvägsförbindelserna till aflägsnare gruffält hafva äfven för provinsens tackjernstillverkare möjliggjort användandet af malmer från andra län, hvilken utväg utan tvifvel kommer att begagnas i den mån kändedomen om malmernas ändamålsenlighet för särskilda behof blifver mera spridd. Denna

besparing af de vermländska malmtillgångarna torde vara af nytta, enär desamma, ehuru tillräckliga för nuvarande tackjernstillsverkningsbelopp, likväl icke tillåta en obegränsad ökning af denna tillverkning utan att blifva anlitade utöfver ett klokt och förståndigt bruk af naturtillgångarna.

Tackjernstillverningen, som under förra femårsperioden uppgick till omkring 1,116,000 centner, har under de fyra första åren af denna period hållit sig något öfver denna siffra och uppgått till 1,164,366 centner, men år 1880 har denna handtering ett ej så obetydligt högre tillsverkningsbelopp, nemligen 1,425,273 centner, en förhöjning, som, om den ej är tillfällig, är ganska beaktansvärd. Denna ökade produktion har dock haft till följd en mera försvårad afsättning af tackjern till rimliga pris, isynnerhet som bruken i vestra Vermland, som förr till större delen voro konsumenter, numera till större delen nedlagt sitt smide. Tackjernspriset, som vid början af denna period var omkring 4 kronor per centner, har varit i ständigt nedgående, med undantag för tiden i början af 1880, då ansats till stegring visade sig men snart åter försvann, så att vid samma års slut priset ej kunde anses vara högre än något öfver 3 kronor per centner. De tekniska framstegen af tackjernshandteringen under perioden kunna återgifvas i följande tabell, utvisande årsmedeltalen för alla inom Vermland i gång varande hyttor:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
Erhållen jernprocent af nedsmälta malmer	49.86	49.63	49.61	50.28	50.613
Kolåtgång efter uppsättning, tunnor per centner	1.710	1.710	1.719	1.755	1.713
Dygnstillsverkning i centner tackjern	217.96	213.89	221.63	229.10	228.52

Den obetydliga omvexling, som jernprocenten och kolåtgången visa, antyder, att gränsen för mer betydliga framsteg i dessa afseenden synes vara uppnådd. Dygnstillsverknningen åter tyckes vara i något framåtgående, beroende på de nybyggda stora ugnarna, som på senare tiden tillkommit.

Tillsverkning af *götmetsall* enligt Bessemers och Martins metoder har under hela perioden varit i ständigt stigande och kommer antagligen att så blifva, enär den produkt, som erhålles genom dessa nyare metoder för jernfärskning, är den enda, som för närvarande på såväl den utländska som den inländska jernmarknaden är föremål för en lifligare efterfrågan, hvartill orsaken, efter hvad känt är, ligger deri, att dessa metoder lemna det renaste, slaggfriaste och mjukaste jern, som kan åstadkommas, hvilket, då desamma, såsom fallet är med detta läns produkter, tillsverkas af utmärkta malmer, måste göra sig gällande för mera grannliga behof, hvarhelst desamma kunna förekomma. Af denna anledning är det högst sannolikt, att en allt större del af det vermländska jernet efter hand kommer att färskas medelst dessa nya metoder, och att endast en obetydligare del af länets tillsverkning fortfarande kommer att utgå i form af tackjern eller härdfärskad jern.

Det af gammalt brukliga *stängjerns-* och *ståljerns*midet har numera blifvit nästan alldeles aflagd, och det smidiga jernet utgår i stället i form af råstänger, smältstycken, blooms, bultar, finjern, trådringar och flera andra dimensioner, mera passande för förbrukaren än stängjernet, som förr utgjorde, snart sagdt, den enda form, hvaruti det vermländska jernet gick till utlandet.

Manufaktur- och gjutgodstillsverknningen fortgår i ungefär samma utsträckning som under föregående period. En småningom skeende ökning är dock att förutsätta inom båda grenarne. Svårigheten att uppdraga en bestämd gräns emellan manufakturjern och ämnesjern har gjort att de tre första åren af ifrågavarande period visa en högre siffra än de tvenne senare, beroende derpå, att trådringar dessa år fördes till manufaktur-, men under de tvenne senare åren till stång- och ämnesjern, hvilket senare betraktelsesätt måhända är rättare.

Oaktadt de stora svårigheter, som den vermländska liksom hela vårt lands jernhandtering under den förflytna perioden haft att kämpa emot, synes för Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande något tvifvel icke vara derom, att densamma under behörigt aktgifvande på tidens fordringar, på omsorgen om uppmandet af en skicklig arbetarestam samt klok ekonomisk planering och ledning af handteringen såsom yrke skall kunna utvärda täflan och fortfarande, såsom hittills, bereda sina yrkesmän fördelar och provinsen den utveckling, som den i så rikt mått förut af jernhandteringsens idkare erhållit.

Efterföljande tabeller Litt. E, F, G, H, I och K lemna i öfrigt redogörelse för bruksverksamhetens ställning inom länet.

D) Fabriker, manufaktur och handverk. Fabriks- och manufakturverksamheten hafva i jämförelse med länets hufvudnärningar alltid haft en underordnad ställning, och den femårsperiod, som nu senast förflytit, har icke att framvisa någon lifaktigare verksamhet utan i dess ställe ett tillbakagående af de förstnämnda näringarna. Under det att nemligen desamma sammanräknade tillsverkningsvärde för stad och land vid slutet af förra perioden uppgick till 3,696,632.70 kronor, så hade desamma, som redan 1876 nedgått till 3,100,404 kronor, vid slutet af 1879 sjunkit till 2,537,251 kronor. Orsaken härtill är lätt att finna. Såsom bland de förnämsta af ifrågavarande näringar framsta nemligen *glasbruken* samt *gjuterier och mekaniska verkstäder*, af hvilka de förra, fem till antalet, 1876 visade ett tillsverkningsvärde af 669,251 kronor, samt de senare, nemligen de begge mekaniska verkstäderna i Karlstad och Kristinehamn, ett tillsverkningsvärde för verkstaden i Karlstad af 229,955 kronor och för verkstaden i Kristinehamn af 426,114 kronor, eller tillhopa 656,069 kronor, under det att tillsverkningsvärdet 1879 nedgått för glasbruken till 552,980 kronor och för de omnämnda mekaniska verkstäderna till 137,918 kronor för den i Kristinehamn och till 149,524 kronor för den i Karlstad, eller tillhopa 287,442 kronor, allt enligt Kungl. Kommerskollegii berättelser. Deremot hafva de bättre konjunkturer för *tillsverknningen af pappersmassa*, som inträffat under de senaste åren af perioden, haft till följd att de i förra berättelsen sasom nedlagda omförmälda pappersmassefabriker vid Forshaga, som numera benämnas Klaraforsfabrikers aktiebolag, samt Jüsseforsen och Krantorps upptagits, hvadan också tillsverkningsvärdet för dylik massa från 1876, då det utgjorde 127,965 kronor, till slutet af 1879, då det uppgick till 201,058 kronor, stigit med 73,093 kronor. Bland öfriga fabriker inom länet intaga de för *tillsverknningen af maltbrycker* och *tobaksfabrikerna* ett framstående rum med ett tillsverkningsvärde år 1879 för de förra af 173,847 kronor och för tobaksfabrikerna af icke mindre än 496,140 kronor.

Antalet vid fabriker och sysselsatta arbetare, som år 1875 utgjorde 1,448 personer, nedgick år 1879 till 1,354, deraf 177 män och 40 kvinnor under 18 år.

Jernmalmsuppföringen i Vermlands län år 1880.

	Antal				Erhållen malm och berg.			Använda materialier.								
	under hvilostånd.		under arbete.		Bruten malm.	Smämalm.	Berg.	Krut.	Ammonitkrut.	Dynamit.	Sprängolja.	Kokes och träkol.	Stål.	Jern.	Tändför.	
	Utmål.	Grufvor.	Utmål.	Grufvor.												
	St.	St.	St.	St.	Centn. r.	Centner.	Centner.	Ctr.	Ctr.	Ctr.	Ctr.	Tunnor.	Ctr.	Ctr.	Fot.	
<i>B. Norra och Vestra Bergslagen.</i>																
Tabergsfältet	Tabergs grufvor				145,070	32,500	209,510	4 89	—	—	16 26	—	—	—	30,896	
	Östra Taberg				15,420	1,060	36,560	0 35	—	—	3 50	—	—	—	6,312	
	Framtidsgrufvan				7,740	1,350	38,170	—	—	—	3 15	—	—	—	5,050	
Finmossefältet	Finmossegrufvan				127,240	113,630	293,730	2 60	—	—	16 75	—	—	—	22,900	
Nordmarksfältet	Nordmarks grufvor				233,660	73,770	576,000	15 40	—	—	33 25	—	—	—	62,125	
Enggrufvefältet	Enggrufvan				115,910	35,340	234,060	—	—	4 00	9 98	—	—	—	—	
	Nyängsgrufvan				42,000	14,800	114,480	—	—	0 90	5 08	—	—	—	—	
	Nordgrufvan på Finnhytte grund				52,890	19,420	—	—	—	7 00	1 50	—	—	—	—	
	Stöpsjögrufvan				47,250	650	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Spridda grufvor	Agegrufvorna				6	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Grafäsgrufvan				1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Skarinnagrufvan				1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Kammargrufvan				1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Särdfallsgrufvan				1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Nordgrufvan på Nordmarks-hytte grund				1	1	13,240	1,720	27,230	0 06	—	2 25	—	—	—	3,870
	Hultkänsgrufvan				2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Fredriksberggrufvan				1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Elzberggrufvan				1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Aspagrufvan				1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa				16	16	9	11	800,420	291,240	1,529,740	23 30	—	11 90	91 72	—	131,153

Sammandrag öfver jernmalmsuppföringen i Vermlands län år 1880.

	Antal arbetade grufvor.	Erhållen malm. Centner.		Antal arbetade grufvor.	Erhållen malm. Centner.
<i>Filipstads Östra Bergslag.</i>			<i>Filipstads Norra och Vestra Bergslag.</i>		
Persbergs och Yngshyttefalten	13	786,360	Tabergsfältet	3	203,140
Länkärnsfältet	2	18,810	Finmossefältet	1	210,870
Gåsgrufvefältet	2	23,715	Nordmarksfältet	2	307,430
Långbausfältet	5	94,090	Enggrufvefältet	4	328,260
Nykroppafältet	2	81,880	Spridda grufvor	1	11,960
Sundsgufvefältet	3	15,310			
Ansviksfältet	1	28,250			
Fagerberggrufvan	1	70,400			
Spridda grufvor	3	98,630			
Summa	32	1,217,475			
				11	1,094,660
			Summa för Östra Bergslagen	32	1,217,475
			Summa summarum	43	2,312,135
			Långbausgrufvorna. Manganmalm	1	16,050

Handverkerierna visa jemväl ett tillbakagående, jemfördt med förhållandena under förra perioden, i det nemligen handverkarnes antal, som år 1875 utgjorde 413, deraf 406 män och 7 kvinnor, vid 1879 års slut nedgått till 339, deraf 328 män och 11 kvinnor, hvaremot dem påförd bevilning från 1875, då den

uppgick till 2,411 kronor 98 öre, till 1880 års början ökats till 2,540 kronor 53 öre.

Liksom under föregående femårsperiod har *brännvinsbränning* under de senaste fem åren icke idkats inom länet.

4. Kommunikationsanstalter och varubyten.

A) Landtkommunikationer. Tabell N:o 2 redogör för längden af *lands-, härads- och sockenvägar* inom länet samt för längden af vägomläggningar och förbättringar med derför kända kostnader, för antalet gästgivaregårdar och skjutsanstalter och dervid gällande skjutslega äfvensom för utgångna skjutshästar jemte uppbadade kungs- och kronoskjutshästar.

Med hänsyn till *beskaffenheten af vägarne* äro desamma mycket olika inom de särskilda delarne af länet, beroende dels på tjenliga fyllnadsämnen, dels på de mer eller mindre tunga transporter, som derå framforslas. I allmänhet måste dock Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande vitsorda de väghållningsskyldiges goda vilja att hålla vägarne i godt och farbart skick. Hvad af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i förra femårsberät-

telsen blifvit yttradt derom, att flerstädes å de gamla vägarne ännu möta svåra och för varuträffken hinderliga backar, eger ännu sin giltighet. Att emellertid för vägarne omläggning och backars borttagande icke så ringa blifvit åtgjort under senaste årtionden, framgår derutaf, att från och med år 1841, då Kungl. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsens verksamhet tog sin början, intill slutet af år 1879, förutom enskildes uppoffringar i sådant afseende, till vägomläggningar inom länet utgått ersättning af allmänna medel med icke mindre än 404,517 kronor, hvarför en väglängd af 21 mil blifvit anlagd eller förbättrad. Under nu ifrågakvarande period har Eders Kungl. Maj:ts befrämjande af *vägomläggningar* inom länet beviljat följande anslag, nemligen:

Tab. Litt. F.

Masugnarne och tackjernstillverkningen år 1880.

Belägenhet.		Namn.	Antal masugnar.		Blåsningstid.		Uppgifven tillverkning.							
Härad.	Socken.		obegagnade.	begagnade.	Dygn.	Timmar.	Tackjern. Centner.	Gjuttods. Centner.	Summa. Centner.					
Fernebo	Fernebo	Bosjöhyttan	—	1	114	11	18,497	50	—	—	18,497	50		
		Långbanshyttan	—	1	267	—	60,335	78	1,045	55	61,381	33		
		Saxåhyttan	—	1	290	9	54,735	55	—	—	54,735	55		
		Storbrohyttan	—	1	364	2	78,351	28	—	—	78,351	28		
		Torskebäckshyttan	—	1	157	20	23,955	—	—	—	23,955	—		
		Bolhyttan	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
		Stöpsjöhyttan	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
		Finushyttan	—	1	364	—	70,426	—	232	94	70,658	94		
		Brattfors	Brattfors	Brattforshyttan	—	1	192	12	30,860	—	1,240	—	32,100	—
				Hedenskogshyttan	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
				Pardixhyttan	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Nordmark	Nordmark	Svartåhyttan	—	1	247	18	49,098	50	—	—	49,098	50
				Mokärnshyttan	—	1	319	19	78,071	80	467	60	78,539	40
		Gåsborn	Gåsborn	Nordmarkshyttan	—	1	358	16	52,318	10	—	—	52,318	10
				Elfsjöhyttan	—	1	315	—	79,805	—	—	—	79,805	—
		Rämnem	Rämnem	Rämshyttan	—	1	298	—	62,228	17	—	—	62,228	17
		Kroppa	Kroppa	Gammelkroppa	—	1	329	20	66,394	08	—	—	66,394	08
Nykroppshyttan	—			2	610	10	192,718	77	—	—	192,718	77		
Nyed	Nyed	Kärnshyttan	—	1	154	—	30,625	—	1,110	—	31,735	—		
Elfdal	Sunnemo	Sunnemohyttan	—	1	255	10	46,277	41	1,952	59	48,230	—		
		Gustaf Adolf	—	1	319	—	73,847	40	—	—	73,847	40		
		Råda	—	1	340	—	113,625	—	1,563	80	115,188	80		
Visnum	Visnum	Björneborgshyttan	—	1	267	—	72,407	77	1,498	55	73,906	32		
Varnum	Ölme	Elfbrohyttan	—	1	179	16	38,206	10	279	70	38,485	80		
Grums	Nor	Edsvallahyttan	—	1	213	—	58,181	60	1,855	40	60,037	—		
		Borgvikshyttan	—	1	280	—	60,624	10	2,437	26	63,061	36		
Summa			4	23	6,237	10	1,411,589	91	13,683	39	1,425,273	30		

6,750 kronor till anläggning af ny väg emellan Fältaken och Bäckén i Silleruds socken;

15,100 kronor till omläggning af den del af vägen emellan Skillingmarks kyrka och riksgränsen emot Norge, vid Högsäter, som sträcker sig emellan Klefvened och nämnda gräns; samt

7,645 kronor till ny väg från allmänna vägen emellan Ölme gästgifvaregård och Väse kyrka till Väse station å nordvestra stambanan;

af hvilka väganläggningar de tvenne sistnämnda under perioden blifvit afsynade och godkända, såsom förhållandet jemväl

Tab. Litt. G.

Stångjernsverken år 1880.

Belägenhet.		Namn.	Obegagnade verk.	Begagnade		Uppgifven tillverkning.			
Härad.	Socken.			verk.	härdar.	Smältstycken.		Stång- och ämnesjern.	
				Antal.	Antal.	Centner.	℔.	Centner.	℔.
Jösse	Köla	Adolfsfors	—	1	1	—	—	4,340	—
Fernebo	Lungsund	Bjurbäcken	—	1	3	44,305	71	41,613	97
Visnum	Visnum	Björneborg och Jonsbol	—	1	2	—	—	5,680	16
Grums	Borgvik	Borgvik	—	1	3	14,876	21	9,295	34
Fernebo	Brattfors	Brattfors	—	1	3	4,941	85	42,361	65
Jösse	Brunskog	Brunsbjergsverken	—	4	4	17,477	20	9,723	10
Do	Eda	Charlottenberg	—	1	6	75,168	76	59,691	52
Kil	Nedre Ullerud	Dömle	—	1	2	17,001	—	15,923	35
Grums	Nor	Edsvalla	—	1	6	65,492	37	65,133	34
Nyed	Elfsbacka	Elfsbacka	—	1	5	76,410	35	55,606	45
Gillberga	Glafva	Glasfors och Leuungshammar	1	1	1	—	—	175	—
Fernebo	Gåsborn	Gustafström	—	1	3	36,802	15	—	—
Visnum	Nysund	Håkanbol	—	1	2	—	—	1,341	70
Nordmark	Jernskog	Koppom	—	1	1	—	—	535	63
Gillberga	Långserud	Kolsäter	1	—	—	—	—	—	—
Fernebo	Rämnen	Lesjöfors	—	1	3	20,296	—	35,823	—
Do	Do	Liljendal	—	1	8	57,921	91	50,592	93
Visnum	Visnum	Lidefors Öfra	—	1	1	—	—	3,864	50
Do	Do	Do Nedre	1	—	—	—	—	—	—
Nyed	Nyed	Lindfors	1	1	2	3,946	55	5,201	80
Jösse	Gunnarskog	Lyred	1	—	—	—	—	—	—
Kil	Nedre Ullerud	Mölnbacka	—	1	4	43,057	16	42,056	14
Jösse	Eda	Noreborg	1	—	—	—	—	—	—
Kil	Ransäter	Ransäters Öfra	—	1	2	—	—	3,023	63
Do	Do	Rottneosverken	—	1	5	1,856	20	12,675	80
Nordmark	Skillingmark	Skillingfors	—	1	1	—	—	475	27
Do	Sillerud	Snarkil	1	—	—	—	—	—	—
Fernebo	Kroppa	Storforsverken	—	1	3	38,304	38	33,944	73
Gillberga	Stafnäs	Stömme	—	1	3	27,602	26	22,807	86
Do	Svanskog	Svaneholm	—	1	4	18,673	30	15,432	68
Jösse	Gunnarskog	Sälboda och Rexed	—	1	1	249	08	—	—
Gillberga	Stafnäs	Sölje	1	—	—	—	—	—	—
Fryksdal	Fryksände	Torsby	1	—	—	—	—	—	—
Kil	Ransäter	Munkfors	—	—	—	—	—	—	—
Elfdal	Råda	Loviseberg	—	—	—	—	—	—	—
Do	Ekshärad	Föskefors	—	—	—	—	—	—	—
Do	Gustaf Adolf	Gus afsfors	—	—	—	—	—	—	—
Do	Do	Ufvana	—	7	25	207,900	90	260,391	77
Do	Ekshärad	Hö'gå	—	—	—	—	—	—	—
Do	Råda	Hagfors	—	—	—	—	—	—	—
Do	Do	Stjernfors	—	—	—	—	—	—	—
Do	Gustaf Adolf	Geijersholm	—	—	—	—	—	—	—
Fryksdal	Hvitsand	Vägsjöfors	—	1	2	3,824	09	4,118	79
Summa			9	37	106	776,107	53	801,767	65

varit med de i förra femårsberättelsen omförmälda omläggningarna af allmänna landsvägen dels emellan Slöan i Bro socken och Karlberg i Grums socken, dels ock emellan Molkoms och Stensåsens gästgivaregårdar.

I afseende å *färjhållningen* har någon förändring inom länet icke egt rum under perioden, utan finnas sålunda 26 färjor, hvilka äro oundgängliga för kommunikationen i stället för broar, hvilka, alltför kostsamma, annars skulle blifva nödvändiga öfver de vattendrag, som flerstädes skära de allmänna vägarna.

Den allmänna uppmärksamheten på de allmänna vägarne och dithörande kommunikationsmedels förbättring har naturligen icke så mycket tagits i anspråk, sedan den lifligare samfärdseln medelst *jernvägar* blifvit i så rikt mått tillgodosedd inom pro-

vinsen, som med afscende å detta samfärdsmedel är särdeles lyckligt lottad. Vermland eger nemligen inom sitt område, förutom Nordvestra stambanan, numera följande enskilda jernvägar, af betydighet, nemligen: Bergslagens jernvägar eller den s. k. Bergslagsbanan, hvilken, förbindande Falun och Göteborg, till en betydlig sträcka genomgår provinsen; Östra Vermlands jernväg, som förbinder Kristinehamn och Filipstad; Filipstads norra bergslags jernväg och Uddeholms aktiebolags jernväg, hvilken numera i och för trafiken förenad med Filipstads norra bergslags jernväg benämnes Nordmarks—Klarelfvens jernväg; hvarförutan Nora—Karlskoga jernväg delvis äfven genomgår provinsen.

Af dessa enskilda banor är naturligtvis *Bergslagens jernväg*, som i hela sin längd, 45·5 mil, öppnades till allmän trafik den 1 december 1879, den betydligaste. Densamma, som blifvit anlagd med hänsigt att till Vesterhafvet framföra en stor del af provinsens jern- och träprodukter, skall utan tvifvel blifva en mäktig häfståg för utvecklingen af jern- och träindustrin med den förmån, som genom nämnde jernväg blifvit densamma beredd, att snabbt och lätt afyttra dess tillverkningar; och den utveckling rörelsen å denna jernväg tagit äfven under så ogynsamma förhållanden, som under denna period varit rådande, bestyrker redan giltigheten af detta antagande. Då det synts Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, som det måste vara af allmänt intresse att erfara omfånget af trafiken inom Vermland på denna för länet så viktiga bana, lemnas deröfver en öfversigt i tab. Litt. L.

När till det i denna tabell upptagna gods lägges rese-gods-öfvervigt samt anlända och afsända åkdon och kreatur, hvilket allt i tabellen icke innefattas, men under åren 1876—1880 lemnat en inkomst af 11,014 kronor 84 öre för den förstnämnda och 10,590 kronor 39 öre för den senare titeln, så uppgå inkomsterna af gods- och persontrafiken inom Vermland för samma år till 1,460,145·92, hvilket, särskildt i betraktande deraf att banan i sin helhet icke varit öppnad mer än något öfver ett år af denna period, måste anses vara en lofvande början för densamma.

Östra Vermlands jernväg, som leder från Kristinehamn öfver Storfors, Nykroppa och Gammalkroppa dels till Persbergs grufvor och dels med utgrening från stationen Nyhyttan till Filipstad och Finnhyttan, der den sammanträffar med Filipstads norra bergslags jernväg, är bredspårig och till sin längd 6·3 mil.

Aktieteckningen för denna för bergslagen viktiga jernväg uppgår till 1,700,000 kronor, hvarförutan obligationslån är af bolaget taget till belopp af 3,150,000 kronor.

Rörelsen å denna bana innefattas i följande tabell:

Tab. Litt. H. Tillverkad gjutgods år 1880.

Belägenhet.		Namn.	Direkte ur masugnen.		Ur kupol- eller stjälpugnen.	
Härad.	Socken.		Centner.	℔.	Centner.	℔.
Fernebo	Fernebo	Långbanshyttan	1,045	55	—	—
D:o	D:o	Finnshyttan	232	94	—	—
D:o	Brattfors	Brattforshyttan	1,240	—	—	—
D:o	Nordmark	Mokärnshyttan	467	60	—	—
Nyed	Nyed	Kärnshyttan	1,110	—	—	—
Elfdal	Sunnemo	Sunnemohyttan	1,952	59	—	—
D:o	Råda	Hagsforshyttan	1,563	80	—	—
Visnum	Visnum	Björneborgshyttan	1,498	55	—	—
Varnum	Ölme	Elfbrohyttan	279	70	—	—
Grums	Nor	Edsvallahyttan	1,855	40	—	—
D:o	Borgvik	Borgvikshyttan	2,437	26	—	—
Visnum	Visnum	Björneborg	—	—	799	28
Jösse	Brnnskog	Brunsborgsverken	—	—	258	75
D:o	Eda	Charlottenberg	—	—	1,839	46
Grums	Nor	Edsvalla	—	—	19	66
Nyed	Elfsbacka	Elfsbacka	—	—	849	15
Fernebo	Fernebo	Finnshyttan	—	—	2,924	11
D:o	Rämnen	Lesjöfors	—	—	1,377	—
D:o	D:o	Liljendal	—	—	2,104	—
Gillberga	Stafuäs	Stömne	—	—	350	03
Summa			13,683	39	10,521	44

Tab. Litt. I. Ståltillverkningen år 1880.

Belägenhet.	Namn.	Belägenhet.	Uppgifven tillverkning.							
			Bessemersl.		Martinl.		Andra slag.		Summa.	
			Centner.	℔.	Centner.	℔.	Centner.	℔.	Centner.	℔.
Fernebo	Lesjöfors	1	—	6,653	—	3,239	—	9,892	—	
D:o	Liljendal	1	—	—	—	634	23	634	23	
D:o	Långbanshyttan	1	14,210	10	—	—	—	14,210	10	
D:o	Nykroppshyttan	1	83,728	95	—	—	—	83,728	95	
Visnum	Björneborgshyttan	1	8,278	35	—	—	—	8,278	35	
Grums	Borgvikshyttan	1	6,791	90	—	—	—	6,791	90	
Elfdal	Uddeholmsverken	3	12,509	75	87,642	75	5,611	53	105,764	03
Summa		9	125,519	05	94,295	75	9,484	76	229,299	56

År.	Frakt af		Inkomst.	
	passagerare.	gods.	Brutto.	Netto.
1876	33,560	2,296,369	279,341	192,728
1877	56,043	2,769,525	365,738	158,796
1878	45,020	2,567,325	344,973	181,049
1879	28,280	1,880,716	262,070	131,096
1880	32,593	2,426,832	344,496	207,037

Den minskning i trafiken, som uppstått å denna bana under de sista åren af perioden, torde få tillskrivas icke blott missgynnande konjunkturer för jern och malm, utan äfven den omständighet, att Bergslagens jernväg upptager en del af den

trafik, som, innan densamma kom till stånd, tog sig väg öfver Östra Vermlands jernväg.

Sedan *Uddeholms bolag* för åstadkommande af lättare kommunikationer för bolagets tillverkningar på egen bekostnad och

hufvudsakligen på egen mark genom Råda och Gustaf Adolfs socknar i Nedra Elfdals härad och Nordmarks socken i Fernebo härad anlagt en smalspårig jernbana med spårvidd af 3 svenska fot för att från Nordmarkshyttan medelst derifrån utgående Fi-

Tab. Litt. I.

Jernmanufakturverken år 1880.

Belägenhet.		N a m n.	Begagnade verk.	Uppgifven tillverknig.								
Härad.	Socken.			Spik.		Redskapssmide.		Diverse manufaktur.		Summa.		
				Centner.	fl.	Centner.	fl.	Centner.	fl.	Centner.	fl.	
Ölme	Varnum	Andersfors	1	175	—	—	—	—	—	175	—	
Fernebo	Lungsund	Bjurbäcken	1	—	—	—	78	55	78	55	—	
Grums	Borgvik	Borgvik	1	—	—	—	177	—	177	—	—	
Jösse	Brunskog	Brunsbjergsverken	1	325	06	—	—	—	—	325	06	
Do	Eda	Charlottenberg	1	25,018	56	—	—	—	—	25,018	56	
Grums	Nor	Edsvalla	1	21	64	—	—	—	—	21	64	
Nyeds	Elfsbacka	Elfsbacka	1	52	71	324	25	—	—	376	96	
Fernebo	Gåsbörn	Gustafsström	1	232	53	—	—	—	—	232	53	
Visnams	Boda	Gullspång	1	324	76	—	—	584	81	909	57	
Jösse	Eda	Helgebodafors	1	327	77	—	—	—	—	327	77	
Nordmarks	Jernskog	Koppom	1	336	95	—	—	—	—	336	95	
Fernebo	Rämmen	Lesjöfors	1	3,295	—	—	—	11,401	—	14,696	—	
Do	Do	Liljendal	1	146	99	—	—	389	25	535	24	
Fryksdals	Lysvik	Löfstaholm	1	185	69	—	—	—	—	185	69	
Kils	Nedre Ullerud	Mölnbacka	1	142	23	—	—	—	—	142	23	
Jösse	Eda	Noreborg	1	—	—	—	—	15	58	15	58	
Kils	Nedre Ullerud	Qvarntorp	1	—	—	—	—	93	69	93	69	
Do	Ransäter	Ransäter, Öfra	1	256	55	—	—	—	—	256	55	
Nordmarks	Skillingemark	Skillingfors	1	18	—	—	—	—	—	18	—	
Gillbergs	Stafnäs	Stömne	1	295	52	—	—	80	25	375	77	
Jösse	Gunnarskog	Sälboda och Rexed	1	—	—	29	82	—	—	29	82	
Gillbergs	Stafnäs	Sölje	1	22	34	—	—	—	—	22	34	
Kils	Ransäter	Munkfors	2	405	97	—	—	2,424	56	2,830	53	
Elfdals	Ekshärad	Föskefors										
Do	Råda	Loviseberg										
Do	Gustaf Adolf	Gustafsors										
Do	Råda	Hagfors										
Do	Ekshärad	Stjernfors	1	415	80	—	—	—	—	415	80	
Do	Gustaf Adolf	Geijersholm										
Fryksdals	Hvitsand	Vägsjöfors	Summa	25	31,999	07	354	07	15,244	69	47,597	83

Tab. Litt. K.

Trafiken å den inom Vermlands län fallande delen af Bergslagens jernvägar åren 1876—1880.

År.	Resande, anlande och afgångne.					Afsändt gods.						Anländt gods.					
	I klass.	III klass.	Trupper.	Inkomst.		Fraktgods. Centner.	Ilgods. Centner.	Inkomst.		Fraktgods. Centner.	Ilgods. Centner.	Inkomst.					
				Kronor.	öre.			Kronor.	öre.			Kronor.	öre.				
1876	4,566	50,186	316	57,852	89	345,906	29	438	02	38,485	59	394,540	23	1,334	30	43,683	36
1877	5,513	69,590	—	147,299	—	458,254	09	777	76	55,514	67	506,941	60	1,623	88	67,785	46
1878	3,929	59,744	255	135,022	60	394,918	88	784	85	48,106	69	409,243	95	1,681	92	50,770	74
1879	3,211	38,394	467	96,965	56	485,949	14	586	64	76,650	35	373,293	90	1,082	59	55,696	38
1880	6,564	84,769	2,721	200,728	77	798,937	82	1,404	93	205,120	59	815,059	84	4,085	38	158,858	04

lipstads norra bergslags jernvägsaktiebolags bana till Filipstad komma i omedelbar beröring med och anslutning till Bergslagens och Östra Vermlands jernvägar, som leda till Nordvestra stambanan, den förra vid Kil och den sednare vid Kristinehamn, så och efter det Uddeholms bolags jernväg öppnats för allmän trafik den 17 december 1877, har densamma blifvit för trafik förenad med Filipstads norra bergslags jernväg. Genom sammanslagning med Filipstads norra bergslags jernväg, som hade till ändamål att trafikera jernväg från Filipstad norr ut förbi Finshyttan, Enggrufvorna, Agegrufvorna och Finnmossegrufvorna till Nordmarkshyttan och Nordmarksgrufvorna, har detta jernvägssystem blifvit sammanbundet med den jernbana, som Bergslagens jernvägsaktiebolag anlagt vester om sjön Daglösen från Daglösedet till Filipstad. Uppgift om trafiken äfven å denna jernväg, som berör så viktiga intressen, torde icke vara utan betydelse, hvarför en redogörelse härför lemnas i nedanstående tabell:

År.	Resande.	Fraktgods. Centner.	Inkomst. Kronor.
1876.....	—	—	132,541
1877.....	641	—	262,025
1878.....	14,432	1,471,123·37	270,519
1879.....	7,744	1,540,901·86	265,772
1880.....	10,423	1,735,796·77	298,855

Under jernvägens byggande åren 1876 och 1877 utfördes derå för Uddeholms bolags räkning trafik, hvarför redogörelse dock icke blifvit närmare afgifven. Af de anförda siffrorna framgår, att denna jernväg i sig upptager icke ringa trafik och torde också vara den jernväg i länet, som bär sig bäst.

Då samtliga nu omförmälda jernvägar under denna femårsperiod öppnats för allmän trafik, torde det icke behöfva påpekas, huru stor utveckling i kommunikationer och deraf föranledda fördelar provinsen under samma period vunnit; och då det är att hoppas, att de tryckta konjunkturerna skola höja sig, så blir en kraftig häfstång för jernindustriens utveckling genom dessa jernvägar, till hvilkas anläggande enskilda uppoffringar mäktigt bidragit, med all sannolikhet för framtiden gifven. De delar af länet, som äro i mesta saknad af jernvägarnes fördelar, äro Nordmarks, Gillbergs, Fryksdals och Öfre Elfdals härad; men då de tvenne förstnämnda häradena under seglationstiden hafva lättade kommunikationer genom Seffle kanal och Byelfvens segelbara vattendrag, som förbinder Venern med Glafsforden till Arvika, samt Fryksdals härad genom Frykensjöarne och jernvägen från Fryksta äfvenledes under seglationstiden har lättade förbindelser med stambanenätet, kvarstår såsom den mest vanlottade länsdelen Öfre Elfdals härad.

Förutom nu omförmälda jernvägar finnas fortfarande dels följande för den allmänna rörelsen påräknade *hästbanor*, nemligen: 1:o emellan sjöarne Långban—Yngen, den s. k. Lerviksbanan, 10,500 fot; 2:o mellan Yngen—Saxån, den s. k. Saxåbanan, 12,500 fot; 3:o emellan Yngen och Daglösen 24,500 fot; 4:o emellan Lersjön och Daglösen, eller Storbobanan, 4,500 fot; 5:o emellan Lesjöfors och Blockenhus 11,598 fot; 6:o emellan Stådsjön och Råmsjön samt sistnämnda sjö och Lesjön 3,000 fot; 7:o emellan sjön Ränken och Glafsforden samt 8:o förbi

Deijefors vid Klarelfven den s. k. Deijefors jernväg, dels och vid åtskilliga bruk anlagda mindre hästbanor, afsedda för transporten af brukens egna effekter, såsom vid Liljedal, Mölnbacka, Östanå och Borgvik; men då dessa banor för den allmänna trafiken icke ega någon betydelse, har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande icke ansett lämpligt att belasta utrymmet med en redogörelse för derå forslade effekter.

Sedan till följd af Eders Kungl. Maj:ts nådiga förordning den 31 maj 1878 förändrade bestämmelser angående skjutskyldigheten blifvit gifna, har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande genom särskilda beslut för hvarje härad inom länet ordnat *skjutsanstalter*, så att med hänsyn till bemälda nådiga förordnings bestämmelser en del förut varande gästgifverier såsom sådana bibehållits, men en del förändrats till skjutsstationer. Genom denna omreglering af skjutsväsendet, dervid några gästgifverier indragits, men andra åter tillkommit, har gästgifveregårdarnes antal blifvit 64 och skjutsstationernas 79, fördelade på de olika fögderierna, på sätt nedanstående förteckning utvisar:

Norr-Sysslets fögderi	16	gästgifveregårdar,	17	skjutsstationer,
Söder- " "	8	"	13	"
Öster- " "	10	"	13	"
Vester- " "	12	"	19	"
Mellan- " "	7	"	4	"
Nordmarks "	8	"	13	"
Karlstads stad	1	"		
Kristinehamns "	1	"		
Filipstads "	1	"		

Sedan skjutsanstalterna inom länet sålunda blifvit ordnade samt genom Eders Kungl. Maj:ts nådiga cirkulär den 21 mars 1879 blifvit bestämdt, att maximibeloppet af den *skjutslega*, entreprenör finge tillgodonjuta, skulle utgå inom Vermlands läns första distrikt, bestående af Fernebo, Fryksdals och Elfdals härad, med 2 kronor och inom andra distriktet, återstoden af länet, med 1 krona 60 öre, samt att skjutslegan, der de skjutskyldige sjelfva uppehölle skjutsningen, skulle utgöra i ofvanberörda första distrikt 1 krona 40 öre och i andra distriktet 1 krona 20 öre, så och efter det kronobetjeningen för utrönande af de bidrag, som för skjutsens uppehållande kunde erfordras, i föreskrifven ordning hållit entreprenadauktioner, öfverlemnades pröfningen af de gjorda anbudens antaglighet till 1879 års lands-ting. De farhågor, som mången till äfventyrs hyst derför, att *entreprenadbidragen* genom det förändrade sättet för deras utgörande skulle uppdrivas till oskälighöjd, blefvo genom landstingets beslut för de påföljande 4 åren, hvartill entreprenadtiden, räknad från den 1 januari 1880, blifvit af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande bestämd, undanröjda, ehuru ansatser å skjutsentreprenörernas sida att få bidragen höjda till högre belopp, än billigt vore, icke felades. De fordrade entreprenadbidragen för länet uppgingo nemligen till icke mindre än 60,246 kronor, hvilket belopp af landstinget efter pröfning för hvarje särskild skjutsanstalt nedsattes till 14,835 kronor, en alltför märkbar skilnad för att icke genast slå den om förhållandena obekante med förvåning. Jemför man nemligen detta af landstinget anvisade belopp endast med de bidrag, som för skjutsningstungans lättande under de närmast föregående 4 åren från statsmedel utgått, utgörande för år

1876.....	25,199 54 kronor,
1877.....	24,540 64 »
1878.....	19,927 93 »
1879.....	19,174 03 »

så kan man icke undgå att finna, att de af landstinget anvisade bidrag voro särdeles låga, hvartill anledningen emellertid är att söka, utom i den omständigheten att såväl de förut varande som de begärda bidragen voro för höga, dels deri att skäl ansågs vara att i förstone sätta entreprenadbidragen så lågt som möjligt, då en ökning deri i framtiden i allt fall antagligen komme att ske, dels ock i det förhållande att det för jern- och trävaruindustrien minskade behovet af kördagsverken gjorde användningen af häst och folk till körslor mindre behöflig och förtjensten af skjutsning således mera eftersträfvansvärd än under föregående år, då med de förtjenster, som genom körslor kunde betingas, skjutsen ansågs för ett större onus, än hvad under för handen varande förhållanden vore och under närmaste tiden antogs blifva fallet. Emellertid hade denna landstingets åtgärd att nedsätta de begärda entreprenadbidragen så betydligt till följd, att, sedan skjutsningsskyldigheten ånyo å auktioner utbjudits med tillgodonjutande af de utaf landstinget bestämda bidrag eller ock, der sådant icke ifrågakommit, mot fastställd lega, anbud på skjutsens öfvertagande på entreprenad endast undantagsvis erhöles, så att endast vid 33 gästgifverier och 17 skjutsstationer utaf det här ofvan angifna antalet entreprenad på de af landstinget bestämda vilkor kom till stånd för år 1880, i följd hvaraf skjutsningen vid de öfriga skjutsanstalterna, der ännu icke gamla entreprenadkontrakt voro gällande, fullgjordes i öfverensstämmelse med 18 § af skjutsstadgan, hvarigenom icke mer än 8,610 kronor utaf det af landstinget bestämda belopp, fördeladt till hälften på staten och till hälften på landstinget, under år 1880 kom till användning.

B) Sjökommunikationer. I föregående femårsberättelse har blifvit fullständigt redogjort för hamnarnes namn samt längden och riktningen af de hufvudsakliga trafiklinierna å såväl insjöar som floder äfvensom begagnade kanaler. Någon annan anmärkningsvärd förändring häruti under perioden har ej inträffat, än att, i samma mån som jernvägsnätet utspunnit sig, *anlitandet af sjökommunikationerna* för så väl person- som godstrafik allt mer och mer minskats, så att af desamma endast den emellan Fryksta å Nordvestra stambanan och Torsby, som berör Fryksdalen, företer någon synnerlig lifaktighet. Emellan Göteborg och Karlstad samt emellan Göteborg och Arvika genom Seffle kanal och utefter Byelfvens vattendrag, å hvilka linier trafiken tillföre varit ytterst liflig, har densamma först genom Nordvestra stambanans och sedan genom Bergslagsbanans öppnande aftagit, ehuru en regulier ångbåtsförbindelse derå fortfarande underhålles.

För segelfartens förbättrande å sjön Venern finnes en direktion, hvilken enligt kungl. brefvet den 24 november 1813 skall bestå af ledamöter, valde från alla vid Venern belägna städer och Göteborg samt från bruks- och fartygsegare i Vermland. Af direktionens berättelse för år 1879 inhemtas, att säkerhetsanstalterna för dagsegling numera befinna sig i nöjaktigt skick och att för det dåvarande funnos 42 stycken större och mindre fyror, af hvilka direktionen uppfört och underhåller 38, Trollhätte kanalbolag 2 och Kungl. Lotsverket 1. För främjande af

sin uppgift har direktionen att beräkna följande inkomster, nemligen:

- 1) de s. k. Venerns seglationsavgifter, hvilka i allmänhet äro mycket låga, eller 1.5 öre för 10 centner tackjern, 3 öre för 10 centner stångjern och 2 öre för 45 kubikfot plankor;
- 2) räntan af den s. k. seglationsfonden, bestående af hopsparade medel, som 1879 uppgingo till 130,000 kronor.

För *trafiken å Seffle kanal*, som förbinder Venern med Glafsforden, samt å *Forshaga kanal*, som med Forshaga jernväg förmedlar rörelsen emellan ofvanliggande orter vid Klarelfven och Venern, får Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, enär dessa trafikleder äro ganska betydande, i enlighet med hvad i föregående berättelser öfligt varit, lemna redogörelser uti tabellerna Litt. L och M.

C) Post- och telegrafanstalter. Beträffande *postanstalterna* i länet, hvarom under denna afdelning jemväl bör lemnas uppgift, så funnos vid periodens slut 11 stycken postkontor och postexpeditioner, nemligen i Arvika, Karlstad, Charlottenberg, Kristinehamn, Filipstad, Gillberga, Kil, Råda, Sunne, Torsby och Årjeng, samt icke mindre än 97 poststationer. Då postanstalterna vid 1865 års slut uppgingo till endast 12 samt vid slutet af 1870 till 20, men numera utgöra 108, så finner man, huru med postverkets öfvertagande af försändelser, för hvilka kronobetjeningen förut anlitats, postanstalterna ökats.

Af staten inrättade *telegrafstationer* finnas 4, nemligen i Karlstad, Kristinehamn, Filipstad och Seffle. De vid dessa stationer under åren 1878—1880 afsända och ankonna, taxering underkastade telegram utgjorde:

	1878.	1879.	1880.
Vid Karlstads station	11,000	9,836	10,978
» Kristinehamns station	5,513	5,047	5,982
» Filipstads station	3,153	2,468	2,861
» Seffle station	1,536	1,732	1,339

Jemför man dessa siffror med uppgifterna för telegrambefordringen 1865, eller 15 år tillbaka, så framgår, att densamma vid de vermländska städernas telegrafstationer mer än dubbelt ökats, oaktadt tillfället till telegramvexling genom jernvägsstationerna utvidgats.

D) Sjöfart och handel. Utaf de af Kungl. Kommerskollegium lemnade redogörelser angående inrikes handel och sjöfart inhemtas, att de till inrikes sjöfart använda *fartyg* af mera än 10 ton inom Vermlands län uppgått till det antal, nedanstående tabell utvisar:

År.	Af landtmän använda fartyg.		Af sjöstäder, nemligen Kristinehamn och Arvika köping använda fartyg.		Af stapelstäder, nemligen Karlstad, använda fartyg.	
	Segelfartyg.	Ångfartyg.	Segelfartyg.	Ångfartyg.	Segelfartyg.	Ångfartyg.
1876	109	26	7	4	14	6
1877	112	21	7	7	12	9
1878	109	34	7	9	11	9
1879	98	26	6	7	9	9
1880	110	36	6	6	9	9

Af denna tabell framgår, att de seglande fartygens antal, som vid slutet af förra perioden utgjorde å landet 132, numera nedgått till 110, hvilket förhållande är att tillskrifva det genom

Trafik och slussinkomster vid Seffle.

Tab. Litt. L.

År.	F a r t y g .				J e r n .		Plank.	Bräder och bakar.	Tackskiffer.	Ved.	Timmer, hjälkar och sparrar.	Kalk.	Kalksten.	Pip-lera.	Tegel.	Stenkol.	Träkol.	Sult.	Sill och fisk.	Spanmål.	Spirituosa.	Diverse köpmans gods m. m.	Slussinkomster.
	Elfpråmar.	Segelfartyg.	Ångfartyg.	Summa fartyg.	Smidt, skepp:d.	Tackjern, skepp:d.																	
1876	142	601	287	1,030	33,314	18,686	26,760	24,365	143,250	1,071,144	12,320	41,672	1,280	1,630	63,960	22,060	49,896	8,500	2,730	58,492	19,200	24,150	24,458 ¹⁹
1877	166	524	414	1,104	34,133	26,694	29,923	34,279	199,200	1,187,416	24,024	39,640	2,500	1,750	56,500	31,320	25,100	9,600	2,900	32,424	21,600	25,350	26,897 ⁵¹
1878	162	349	631	1,142	20,759	24,489	18,975	21,647	145,200	1,007,612	15,888	40,555	4,075	1,200	31,000	40,075	1,050	10,200	2,850	40,075	19,500	23,780	19,524 ⁰⁹
1879	92	443	648	1,183	20,924	29,600	8,124	13,877	58,900	1,572,664	16,570	41,848	2,000	1,600	45,000	32,660	—	8,500	2,730	20,692	18,700	22,860	21,622 ⁶⁰
1880	235	680	501	1,416	23,065	29,128	28,127	19,885	26,400	1,887,715	22,444	22,660	5,080	1,850	6,500	28,490	19,900	12,700	2,540	61,555	25,800	28,600	25,512 ²⁹

Tab. Litt. M. Trafiken på Forshaga kanal åren 1876—1880.

Varor.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
Stångjern o. rundjern ctr	136,843 ⁶¹	147,754 ⁶⁰	103,725 ⁰⁵	102,593 ¹⁴	138,893 ¹²
Tackjern, gjutjern o. svartsmide ctr	9,373 ²¹	778 ⁸⁷	182 ⁷⁰	314 ²⁴	2,061 ³³
Stål ..... ctr	11,514	15,064 ²⁰	11,608 ⁷⁴	12,589 ¹⁹	4,964 ²⁶
Spik..... kist.	445	517	562	273	40
Plank och bräder... kbf.	1,897,057	2,476,826	2,892,319	2,792,531	2,172,639
Bräder... tolfte.	36,301 ¹⁰	58,783 ²	—	—	—
Läkten... kbf.	15,136	12,428	15,110	7,192	2,720
Timmer... tolfte.	487 ³	1,204	1,262	508 ⁴	611 ²
Pitprops löpf.	53,047	—	—	—	89,987
Ved..... kubfamn	145 ⁵	341	260	—	267
Takstickor och staf kbf.	—	40,110	20,223	32,956	9,103
Spanmål »	28,423 ⁴	52,080	10,285 ⁵	7,257	6,410
Sill o. salt »	7,073 ⁶	7,930	5,484	3,146	3,857
Potatis... »	—	822	242	31	87
Mjöl..... ctr	1,037 ⁴⁰	1,079 ⁶	1,818	858	1,291
Socker och sirup... »	551	127	289	336	225 ⁸⁵
Kaffe..... »	247 ⁷⁰	321	230 ⁷⁶	207	179 ⁰⁸
Tegel och tegelrör st.	294,535	103,564	49,605	17,927	16,930
Stenkol... kbf.	24,628	26,250	14,700	7,340	37,078
Träkol... tr	60	—	—	—	—
Kalk..... kbf.	3,354	3,951	5,517	4,807	5,356
Sandsten och kalksten... ctr	6,638	4,660	8,049	8,133	8,098
Rapskakor o. linfrömjöl..... »	777	1,172	—	—	—
Lera..... »	2,356	2,120	1,750	1,640	2,320
Gödningsämnen... »	496	1,154	418	437	886
Oljor... kbf.	504	906	594	635	525
Tjära..... tr	229	472	114	—	426
Cement... »	308	68	—	50	—
Sågsån... »	4,777	3,860	—	16,409	—
Rödfärg... »	14	11	14	2	—
Qvarnstenar... st.	23	6	17	2	8
Glas..... läd.	16	—	—	—	—
Såpa... fjerdr	62	98	—	84	75
Gryn..... ctr	42	62	84	43	58
Fläsk..... »	210	365	580	240	150
Fisk..... »	30	56	45	—	—
Hampa o. tågvirke... »	48 ¹⁰	—	—	—	29
Läder..... »	14 ¹⁴	—	—	—	—
Talg..... »	29 ⁶⁵	—	—	15 ⁸⁰	—
Krita..... »	90	—	—	121	113
Möbler... st.	—	237	132	212	—
Hudar... »	71	—	—	—	—
Damejerner... »	14	—	—	—	—

Varor.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
Tomsäckar st.	—	10,535	—	—	—
Balar, packor och packlädor »	783	553	482	742	443
Omkostnader..... kr.	3,190.02	4,175.34	3,303.52	3,466.94	3,915.56
Bruttoinkomst... »	21,202.76	27,482.29	22,380.88	20,578.60	15,148.59
Passerat Forsbaga kanal:					
Ångbåtar.....	122	254	240	10	8
Lastbåtar, lastade.....	775	754	759	482	587
Deo tomma.....	582	602	484	385	448

de nya järnvägarne öppnande minskade behovet af segelfartyg.

Uti följande tabeller, Litt. N och O, lemnas redogörelse för trafiken och inkomsterna vid *Karlstads hamn och kanal* samt vid *Kristinehamns hamn*. Då inkomsterna vid Karlstads hamn och kanal sista året af förra femårsperioden uppgingo till 31,183.38 kronor samt under det följande året stego ännu ytterligare, nemligen till 34,875.84 kronor, hafva dessa inkomster efter nämnda år oupphörligt nedgått, så att de år 1880 sjunkit till 19,099.63 kronor, eller till lägre belopp än någonsin tillföre under åtminstone de 20 senaste åren. Anledningen till detta för staden ledsamma förhållande är att söka deruti, att efter Bergslagsbanans öppnande en mängd järn- och träeffekter, som från de ofvanom Karlstad liggande järn- och sågverken på prämar fraktats till Karlstad och derifrån sjöledes afsändts till Göteborg, numera på nämnda bana gå direkt till Göteborg. De i Karlstads hamn inlöpande fartygen hafva också af ofvannämnda anledning under denna period betydligt minskats, så att, då de år 1875 utgjorde 2,007, belöpte sig deras antal år 1880 till endast 1,149.

Äfven i Kristinehamn hafva hamnafgifterna under perioden väsentligen nedgått, såsom ådagaläggas af det förhållande att, under det de år 1875 stigit till 23,436 kronor 34 öre, samma afgifter år 1880 uppgingo till endast 13,031 kronor 87 öre, hvar till orsaken likaledes är att tillskrifva de under perioden öppnade järnbanorna, som på sig upptaga sjötrafiken.

Uti senaste femårsberättelse hade Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande att omförmäla, hurusom, efter det staden Karlstad genom kungl. brefvet den 27 september 1866 och jemlikt kungl. brefvet den 12 januari 1869 beviljats *transitorätt*, stadens *tulluppbörd*, som 1866 utgjorde endast 1,178 kronor 73 öre, 1870 stigit till 102,682 kronor 17 öre och 1875 till 243,910 kronor 65 öre. Ännu märkligare har denna uppbörd höjts under ifrågavarande period, hvarunder den utgjort:

År 1876.....	328,319.91 kronor.
» 1877.....	332,044.11 »
» 1878.....	342,748.81 »
» 1879.....	324,361.07 »
» 1880.....	444,232.13 »

Transitorätten har varit föga använd, enär högsta transitorättens utgift för år 1880 med endast 11 kronor 12 öre. Nederlagsafgiften har ej heller varit af någon betydelse; den uppnådde sin högsta siffra 1878 med 1,827 kronor 1 öre. Utaf staden Karlstads behållna tolagsmedel har under 1879 uppförts ett prydligt och ändamålsenligt tullhus, hvarför kostnaden uppgått till omkring 40,000 kronor.

Uti antalet *handlande* har under perioden ingen anmärkningsvärd tillökning egt rum. Dessa, som vid 1875 års slut utgjorde 512, deraf 23 kvinnor, voro vid 1880 års början 538, deraf 29 kvinnor. Handlandenas betjening har deremot minskats från år 1875, då antalet deraf utgjorde 314, deraf 32 kvinnor, till år 1879, då det nedgått till 268, deraf 18 kvinnor, med 46. Den handlande påförda beviljning uppgick år 1879 för städerna till 3,573 kronor 25 öre, deraf 2,001 kronor 50 öre i Karlstad, 943 kronor 15 öre i Kristinehamn och 628 kronor 50 öre i Filipstad, samt för landsbygden med Arvika till 3,160 kronor 68 öre, eller tillhopa 6,733 kronor 93 öre.

Beträffande den s. k. *landthandeln*, så visar perioden ingen egentlig ökning af handlandes antal, enär detsamma, som år 1876 utgjorde 387, under år 1879 stigit till endast 389; men då landthandlande numera finnas inom nästan hvarje, om än aldrig så liten, by och behovet deraf sålunda blifvit mer än väl tillgodosedt, är en något större ökning af detta antal icke gerna tänkbar. Det kan å ena sidan visserligen icke förnekas, att det är en fördel för allmogen att utan besvär med resor och kostnader derfor få sina behof tillfredsställda, men å andra sidan ästadkommer den lättade tillgången på varor ökade behof deraf,

Tab. Litt. N.

Trafik och inkomster vid Karlstads hamn åren 1876—1880.

År.	S t y e k e n .				C e n t n e r .			Spannmål. Centner.	T r ä v a r o r .				Diverse. Centner.	Kanal- inkomster. Kronor.
	Elförmar.	Segelfartyg.	Ångfartyg.	Summa.	Stång-, spik- och skrotjern.	Manufaktur-smiden och gut-gods.	Tack-jern.		Plankor.	Bräder och bakar.	Timmer, bjelkar och grufs-tolpar.	Ved.		
1876.....	1,308	427	344	2,079	136,102	4,355	9,504	36,882	1,723,896	861,949	807,806	245,038	377,917	34,875.84
1877.....	1,420	217	232	1,869	90,680	2,068	10,423	27,298	2,421,590	1,210,796	1,286,337	213,867	333,827	33,473.00
1878.....	1,233	373	472	2,078	60,028	1,549	20,254	17,287	2,064,797	1,038,910	326,720	161,673	388,565	27,734.17
1879.....	659	199	378	1,236	27,966	2,679	—	71,368	1,377,693	750,210	327,116	87,994	222,359	20,293.71
1880.....	581	220	341	1,142	27,997	2,080	—	63,756	1,562,720	711,433	523,491	51,165	201,921	19,099.63

hvertill kommer, att genom allt för mycket anlåtande af krediten, som landthandlande, för att få kunder, sällan nekar, begäret för stunden fylles utan tanke på betalningen i framtiden. Beklagligt är ock, att en mängd för verkligt arbete odogsne personer ofta slå sig på landthandeln, hvarmed de förmena sig kunna på lätt sätt förtjena sitt bröd, men alldeles okunniga om böckers förande och andra för handelns utöfvande nödvändiga förutsättningar, fortsätta dessa köpmän rörelsen endast till en tid, hvarefter konkurs och ofta i sammanhang dermed ådraget ansvar för underlåtenhet att föra behöriga räkenskaper blir slutet på en verksamhet, som varit till föga båtnad för såväl säljare som köpare.

Hvad angår *landthandeln öfver riksgränsen*, så är Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande icke i tillfälle att meddela några statistiska uppgifter derom, men att den i synnerhet vid Grundsets marknad (i Elverums prestgåll, Hedemarken) är ytterst liflig, bevisas bland annat deraf, att vid tiden för densamma, som börjar den 1 mars, 3 till 4 af tullstatens gränssidare beordrats att bevaka gränsen till förekommande af smuggling, som dock är mindre vanlig, sedan en tullstation blifvit inrättad vid Bograngen, hvarest trafikanterna kunna få förtulla sina varor. I öfrigt råder en mycket liflig samfärd emellan Norge och innebyggarna i Finnskogasocknarna, hvilka innebyggare om Sverige och Vermland tala som om de egentligen icke hörde

Tab. Litt. O. Uppgift öfver kvantiteten å de varor, som utgörande ortens förnämsta omsättningsartiklar, under åren 1876—1880 passerat Kristinehamns hamn, äfvensom därför och för fartyg uppburna hamnavgiften.

	1876.		1877.		1878.		1879.		1880.	
	Quantitet.	Afgift.	Quantitet.	Afgift.	Quantitet.	Afgift.	Quantitet.	Afgift.	Quantitet.	Afgift.
<i>Export:</i>										
Spanmål ..... centner	37,194	743 88	18,807	376 14	7,242	144 84	30,803	616 06	41,502	830 04
Stångjern ..... »	204,373	5,109 35	234,109 38	5,852 73	265,955	6,648 87	171,695	4,292 49	115,249 66	2,881 29
Tackjern ..... »	226,531	2,265 31	197,932	1,979 32	134,524	1,345 24	214,581	2,145 81	246,196 45	2,461 09
Malm, jern-..... »	209,830	419 66	194,770	389 54	83,180	166 22	49,080	105 96	161,057	322 10
Trämassa ..... »	—	—	1,080	32 40	—	—	—	—	—	—
Trävaror ..... kub.-f.	376,446 63	1,882 31	428,133	2,140 66	731,498	3,657 63	621,384	3,106 92	155,572	777 88
Öl ..... centner	—	—	1,000	30	—	—	—	—	—	—
<i>Import:</i>										
Cement ..... centner	626	12 52	1,255	25 10	1,306	26 12	415	8 30	2,418	48 36
Fisk, salt..... »	4,231	63 47	5,288	79 32	4,532	67 98	2,785	41 78	3,163	47 45
Gryn, ris-..... »	1,255	37 65	1,435	43 05	1,500	45	875	26 25	1,152	34 56
Gödningsämnen ..... »	9,198	183 96	8,665	173 30	6,500	130	3,691	73 82	4,330	86 60
Tackjern ..... »	10,703	107 03	4,945	49 45	5,201	52 01	3,209	32 09	969	9 69
Kaffe ..... »	2,496	124 80	2,754	137 70	3,656	182 80	3,063	153 15	2,465	123 25
Kalk och krita ..... »	19,604	196 04	33,066	330 66	8,549	85 49	6,368	63 68	10,242	102 42
Kol, sten-..... »	143,169	715 84	160,812	804 06	174,946	874 73	94,036	470 18	141,100	705 57
» trä-..... »	3,855	39 41	2,625	22 75	—	—	—	—	—	—
Kött och fläsk..... »	5,084	203 36	6,917	276 68	8,886	355 44	5,044	201 76	4,601	184 04
Lera ..... »	2,621	26 21	2,828	28 28	784	7 84	646	6 46	2,394	23 94
Olja, mineral-..... »	2,730	136 50	5,213	260 65	4,902	245 10	4,056	202 80	4,710	235 50
» andra slag ..... »	976	48 80	1,391	69 55	1,407	70 35	924	46 20	—	—
Salt ..... »	23,444	351 66	25,599	383 98	29,145	437 17	22,541	338 11	23,787	356 80
Socker ..... »	9,739	486 95	7,795	389 75	8,764	438 20	8,654	432 70	8,551	427 55
Spanmål ..... »	16,095	321 90	32,355	647 10	22,646	452 92	19,021	380 42	17,928	358 56
Mjöl ..... »	12,152	303 80	20,776	519 40	23,666	591 65	17,613	440 33	20,574	514 35
Sten ..... »	19,449	58 35	39,283	117 85	46,709	146 05	22,427	81 54	32,175	97 79
Tegel ..... »	76,161	456 96	107,154	642 90	41,582	249	34,408	206 40	16,491	98 94
Tobak ..... »	1,198	59 90	819	40 95	1,696	84 80	1,100	55	92	4 60
Porter ..... »	1,659	82 95	1,837	91 85	1,885	94 25	731	36 55	542	27 10
Ved ..... famnar	769	76 90	1,343	134 30	1,008	100 80	559	55 90	1,101	110 50
Diverse ..... »	—	895 69	—	899 68	—	934 56	—	754 69	—	957 04
Fartyg, seglande ..... antal	284	754 15	293	771 74	243	533 58	157	345 46	168	404 96
» ångare ..... »	130	657 55	178	847 70	208	923 44	196	864 96	130	799 90
Summa	—	16,816 86	—	18,588 54	—	19,092 08	—	15,583 77	—	13,031 87

dit. En mängd af hästar, ofta till ett antal af 40 à 50 om dagen, föres efter nyssnämnda marknad genom dessa trakter öfver den s. k. tiomila-skogen, som sträcker sig utefter gränsen emellan Vermland och Dalarne, till Sverige, mest till Dalarne.

Angående antalet *minuthandels- och utskänkningsställen för försäljning af bränvin* och andra spirituösa drycker, afgifterna derför och deras disposition meddelas upplysning i följande tabell.

Uppgift rörande försäljningen af bränvin m. m. i Vermlands län.

	Antal rättigheter till							Försäljningsavgifter erlagda.					
	mindre parthandel.	minut-handel.		Utskänkning.				Kronor.					
		Inropade på auktion.	Öfverlätna af bolag.	Ständiga.			Tillfälliga.	Af bolag.		Af andra innehafvare af rättigheter.	Summa.		
				Inropade på auktion.	Öfverlätna af bolag.	Med hushållning eller privilegium.		Betingade.	Vinstmedel.				
<i>Försäljningsåret 1875—76.</i>													
I städerna	1	—	—	—	14	—	10	34,500	—	—	1,940	—	36,440
Å landet	3	3	—	—	2	—	1	1,400	—	—	13,369	65	14,769
Summa	4	3	—	—	16	—	1	35,900	—	—	15,309	65	51,209
<i>Försäljningsåret 1876—77.</i>													
I städerna	—	1	—	—	15	—	8	44,000	—	129,176	40	1,820	174,996
Å landet	3	2	1	—	2	—	1	3,600	—	19,744	14	7,918	31,262
Summa	3	3	1	—	17	—	1	47,600	—	148,920	54	9,738	206,258
<i>Försäljningsåret 1877—78.</i>													
I städerna	—	1	—	—	15	—	7	44,000	—	91,398	40	1,700	137,098
Å landet	3	—	1	—	2	—	1	3,600	—	—	—	5,890	9,490
Summa	3	1	1	—	17	—	1	47,600	—	91,398	40	7,590	146,588
<i>Försäljningsåret 1878—79.</i>													
I städerna	—	—	—	—	16	—	7	40,000	—	98,299	98	1,580	139,879
Å landet	1	1	1	—	2	—	1	3,600	—	—	—	7,012	10,612
Summa	1	1	1	—	18	—	1	43,600	—	98,299	98	8,592	150,492
<i>Försäljningsåret 1879—80.</i>													
I städerna	—	—	—	—	16	—	8	35,000	—	86,188	82	2,133	123,322
Å landet	—	4	1	—	2	—	1	3,600	—	15,568	55	7,275	26,444
Summa	—	4	1	—	18	—	1	38,600	—	101,757	37	9,409	149,766

	1875—1876.		1876—1877.		1877—1878.		1878—1879.		1879—1880.	
<i>Disposition.</i>										
Till landstinget	10,221	45	41,194	22	29,259	10	30,063	59	29,913	64
» hushållningssällskapet	10,221	45	41,194	22	29,259	10	30,063	59	29,913	64
» länets städer och köping	21,820	26	116,709	31	82,094	53	83,836	61	83,248	57
» länets socknar	8,844	62	6,897	—	5,682	76	6,354	78	6,512	87
Uppbördsprovision	102	47	263	84	293	16	174	51	178	98
Summa	51,209	65	206,258	59	146,588	65	150,492	48	149,766	50

5. Kameralförhållanden.

Tab. N:o 3 innehåller uppgift dels beträffande *landsbygden* å hemmans mantal och brukningsdelar, antalet nybyggen, jordtorp, soldattorp, backstugor och andra lägenheter jemte fiskerier, verk och inrättningar med deras taxeringsvärden år 1880, dels ock beträffande *städerna* å antalet nybyggda boningshus under femårsperioden, bebyggda och obebyggda tomter samt lägenheter med dem åsatta taxeringsvärden för ofvannämnda år.

Vid jemförelse emellan förevarande och den vid senaste femårsberättelse fogade tabell öfver hemman och jordlägenheter m. m. å landet, visa sig *skiljaktigheter i hemmantalet* af den beskaffenhet, att de icke kunna förklaras på annat sätt, än att den till föregående berättelse hörande tabell, till följd af felaktiga primäruppgifter, icke varit fullt riktig. I den föreliggande uppgiften äro partisummorna såväl som slutsummorna af

det oförmedlade och förmedlade hemmantalet fullkomligt öfverensstämmande med hvad 1880 års jordebokssammandrag för länet i detta hänseende upptager; hvadan denna uppgift härutinnan bör vara fullt tillförlitlig.

I afseende å antalet af *hemmans brukningsdelar* vill det af slutsumman synas, som om detsamma under förevarande femårsperiod minskats, enär summan år 1875 uppgifvits vara 22,671 men år 1880 utgjort endast 22,641; men då uti den förra summan oriktigt ingått brukningsdelar af jordlägenheter m. m. till ett antal af 45, visar sig i stället en, ehuru högst obetydlig, ökning i ofvanberörda hänseende.

I antalet *jordtorp*, soldattorp och backstugor utvisar tabellen en icke obetydlig minskning sedan sist afgifna berättelse. hvaremot nybyggen tillkommit till ett antal af 243 och antalet andra lägenheter rätt betydligt ökat. Hvad särskildt vidkommer det minskade antalet soldattorp, torde detta härleda sig från rotar, som hållas vakanta, och för hvilka vakansafgift till regementena erlägges. Det ökade antalet andra lägenheter lär väl till en del utgöras af nya *jordafsöndringar*, för hvilka under femårsperioden afgäld blifvit af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställd och som utgjort: år 1876, 6 stycken, år 1877 32 stycken, år 1878 10 stycken, år 1879 42 stycken och år 1880 86 stycken eller tillsammans 176 stycken. Antalet *jordafsöndringar*, för hvilka under de näst föregående fem åren afgäld fastställdes, utgjorde sammanräknadt 44.

Sammanlagda *taxeringsvärdet* å hemman och jordlägenheter m. m. å landsbygden har under perioden stigit från 99,458,921 kronor till 120,626,062 kronor.

Vid jemförelse emellan antalet bebyggda och obebyggda tomter uti städerna uti den till denna berättelse hörande tabell och den för föregående femårsperiod, kan det naturligtvis icke undgå uppmärksamheten, hurusom de bebyggda tomterna i städerna i förra berättelsen uppgäfvos till 653, under det de nu sägas vara 637½. Orsaken till denna minskning är att söka derutinnan att, till följd af oriktighet i primaruppgifterna till förra femårsberättelserna, i tabellen intagits äfven utom stadsplanen bebyggda, af vederbörande jordegare sjelfva till tomter indelade lägenheter, hvilka nu, såsom Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande med rätta synes, uteslutits i uppgifterna från Karlstad.

Uti nedanstående tabeller lemnas uppgifter dels om de inom länet befintliga fideikommissesegendomar, dels å fastigheter, som innehafvas af bolag, dels ock å fastigheter, som besittas af främmande maktens undersåtar.

Uppgift å fastigheter inom Vermlands län, hvilka under år 1880 innehafts af främmande maktens undersåtar.

Fögderier.	Bolag.	Nationalitet.	Mantal.	Jordlägenheter.	Taxeringsvärde.		
					Kronor.		
					Jordbruksfastighet.	Annan fastighet.	Summa.
				Hemman.	Jordlägenheter.		
1 Öster-Sysslets fögderi	1	—	5:21	—	—	15,000	181,000
" Norr- " "	54	—	4:03	7	538,800	70,800	37,500
" Mellan- " "	2	—	0:57	—	47,800	400	48,200
" Vester- " "	30	3	—	—	358,600	—	570,700
" Söder- " "	4	—	2:29	2	149,800	—	268,300
" Nordmarks " "	5	3	—	—	138,297	—	125,600
	2	—	3:25	—	160,000	—	6,000
	1	7	7:38	—	563,800	—	563,800

Uppgift öfver fastigheter inom Vermlands län, hvilka under år 1880 innehafts af aktiebolag.

Bolag (inländska).	Hemman.	Jordlägenheter.	Annan fastighet i stad.	Taxeringsvärde.		
				Å jordbruksfastighet.	Å annan fastighet.	Summa.
Aktiebolaget Karlstads elementarläroverk för flickor	—	—	1	—	52,700	52,700
Bergslagens jernvägsaktiebol.	—	1	2	5,000	76,700	81,700
Bofors—Gullspångs aktiebolag	1:53	1	—	186,900	94,300	281,200
Borgviks bruks aktiebolag.....	13:58	—	—	791,663	348,084	1,139,747
Karlstads brännstofsaktiebolag	—	1	—	500	—	500
Karlstads mekaniska verkstads aktiebolag	—	1	2	2,000	103,000	105,000
Karlstads teateraktiebolag	—	—	1	—	4,800	4,800
Karlstads tändsticksfabriks aktiebolag	—	1	2	700	43,000	43,700
Kristinehamns badhusbolag ...	—	1	1	300	12,000	12,300
Kristinehamns hotellaktiebolag	—	—	2	—	253,700	253,700
Kristinehamns mekaniska verkstads aktiebolag	—	1	13	7,000	185,800	192,800
Degerfors aktiebolag	—	—	—	—	2,300	2,300
Deijefors d:o	1:43	1	—	264,600	132,800	397,400
Eda d:o	0:06	—	—	6,900	58,500	65,400
Edsvalla bruks aktiebolag	10:12	5	7	1,131,414	878,080	2,009,494
Elfsbacka d:o d:o	5:27	1	—	683,900	239,000	912,900
Pilipstads bryggeri d:o	—	2	3	1,200	46,900	48,100
Pilipstads norra bergslags jernvägsaktiebolag	—	1	1	1,350	13,075	14,425
Pilipstads tobaksfabriksaktiebolag	—	—	—	—	15,300	15,300
Forshaga kanalbolag	—	—	—	—	4,000	4,000
Frykstads ångsågsaktiebolag ...	—	—	—	—	40,000	40,000
Frykstads trafikaktiebolag.....	—	—	—	—	2,000	2,000
Gammalkroppa aktiebolag	2:87	1	—	337,800	43,500	381,300
Glafva glasbruksaktiebolag ...	0:25	10	—	39,000	63,200	102,200
Gustafsfors fabriks aktiebolag	0:78	—	—	56,200	24,000	80,200
Hellefors bruks aktiebolag ...	5:95	—	—	395,100	52,300	447,400
Hillringsbergs d:o	6:93	—	—	552,734	168,300	721,034
Hänsjö aktiebolag	0:02	—	—	2,900	—	2,900
Högfors d:o	—	1	—	700	2,800	3,500
Jössfors d:o	0:004	—	—	159	206,000	206,159
Krontorps d:o	6:25	—	—	338,400	94,400	432,800
Kymsbergs bruks aktiebolag...	0:87	1	—	103,000	15,600	118,600
Köla sockens handelsaktiebolag	0:003	—	—	100	200	300
Lerviks jernvägsaktiebolag ...	—	1	—	1,500	—	1,500
Lesjöfors aktiebolag	6:13	—	—	607,600	133,500	741,100
Långbanshytte tobaksfabriksaktiebolag	—	—	—	—	8,000	8,000
Långeruds handelsaktiebolag...	0:002	—	—	600	1,500	2,100
Mölnbacka—Trysilis aktiebolag	15:22	—	—	970,300	276,067	1,246,367
Ny sockens handelsaktiebolag	0:04	—	—	2,134	2,000	4,134
Persbergs grufveaktiebolag....	0:86	1	1	487,600	150,000	637,600
Persbergs sprängämnefabriksaktiebolag	—	—	—	4,000	1,200	5,200
Persbergs sprängämnefabriksaktiebolag	—	—	—	—	3,000	3,000
Räms aktiebolag.....	5:14	—	—	462,300	160,000	622,200
Sanna bryggeriaktiebolag	—	1	—	1,000	31,000	32,000
Sefle telegrafaktiebolag	—	—	—	—	4,000	4,000

	Hemman.	Jordägenheter.	Taxeringsvärde.		
			Å jordbruksfastighet.	Å annan fastighet.	Summa.
Seffle qvarnaktiebolag	—	1	1,600	45,000	46,600
Skillingsmarks handelsaktiebol.	0'005	—	300	500	800
Skåre aktiebolag.....	0'77	—	16,100	162,000	178,100
Spångbergs bryggeriaktiebolag	—	1	5	2,100	49,126
Stafnäs handelsaktiebolag	—	—	—	4,850	4,850
Storfors aktiebolag.....	17'90	—	1,556,800	334,599	1,891,399
Sunne handelsaktiebolag	—	—	—	6,400	6,400
Sunnemo d:o	—	—	—	2,000	2,000
Surturs aktiebolag	—	—	—	25,000	25,000
Sälboda d:o	4'96	—	293,380	53,000	346,380
Särna d:o	0'32	—	24,300	—	24,300
Sölje d:o	3'42	—	168,100	87,900	256,000
Trävaruaktiebolaget i Göteborg	1	—	88,000	—	88,000
Töcksfors aktiebolag	0'77	—	37,900	71,300	109,200
Uddeholms d:o	43'59	7	4,014,000	1,287,700	5,301,700
Viggofors d:o	—	—	—	8,000	8,000
Våxnäs bryggeribolag.....	0'003	—	300	22,000	22,300
Åmots laggärslagsaktiebolag	—	—	—	4,000	4,000
Östra Vermlands jernvägsaktiebolag	0'50	2	31,000	18,800	49,800

Uppgift å inom Vermlands län befintliga fideikommisssegendomar och deras taxeringsvärden år 1880.

Innehafvare.	Egendomar.	Mantal.	Taxeringsvärde.
	Ölme härad.		
	Ölme socken.		
Romanska arfvingarna	Vestra Ulfsjö, skatte	1	25,000
	Varnums socken.		
Romanska arfvingarna	Bonderud, skatte	1	25,200
	Grums härad.		
	Grums socken.		
Greffiga Löwenhjelmiska familjen	Lång, 1 mantal säteri, deraf ...	420/960	85,700
	Välängen, rå och rör	1/8	12,600
	Skrufstatorp, frälse	1/3	12,600
	Karlstads tingslag.		
	Karlstads socken.		
Lagman Jan Sandelins arfvingar.....	Sandbäcken, Norra och Södra..	1/2	60,000

Innehafvare.	Egendomar.	Mantal.	Taxeringsvärde.
Lidbackska arfvingarne	Våxnäs, 1 mantal säteri, deraf	130 1/2 1/960	23,600
	<i>Grafva socken.</i>		
Lagman Jan Sandelins arfvingar	Hertzöga Norra, 1 mantal frälse deraf	1/2	28,600
Jan Renhults arfvingar	Hertzöga Norra, 1 mantal frälse deraf	1/2	25,300
	Näs härad.		
	<i>Ny socken.</i>		
Löjtnant M. J. Lilliehöök...	Sjönnsbohl, säteri	1	49,500
	Bångserud, "	1/4	13,900
	Kyrkebryn, "	1/2	17,200
	Lofferud, "	1/2	13,200
	Stegerdalen, "	1/8	4,000
	Björkås, frälse	1/4	5,200
	Damhult, "	1/8	4,000
	Fjellstorp, "	1/4	4,000
	Hjerpås, "	1/4	5,500
	Humledalen, "	1/8	5,200
	Ramstad, "	1	49,500
	Vestegården, "	1/4	9,500
	Örhamsdalen, "	1/8	2,400
	Örud, Norra, "	1/4	5,900
	Slättvål, skatte	1/8	4,000
	Frälseräntorna af följande hemman:		
	1/4 mtl Bäckerud	752	
	1/3 " Norra Gunnarsrud ..	929	
	1/3 " Södra " ..	929	
	1/4 " Kjellsböck	638	
	1/3 " Löfås	929	
	1/4 " Qvarntorp	638	4,815
	<i>Bro socken.</i>		
Underlöjtn. B. J. Lilliehöök	Hammar, säteri.....	1	45,000
	Nolby, frälse.....	1	43,000
	Nolby eller Arvidstorp, frälse...	1/4	8,500
	Stubbetorp.....	1/4	8,500
	Frälseräntorna af följande hemman:		
	1 mtl Södra Sjole.....	2,169	
	1/2 " Tareu, enl. Kuugl. Maj:ts dom	9	2,178

6. Politi.

A) **Undervisningen.** Länets enda *högre allmänna läroverk*, förlagdt i Karlstad, är fortfarande genom de utmärkta lärarekrafter, hvarmed undervisningen derstädes bestrides, i åttju-tande af ett allmänt och välberättigadt förtroende, hvarpå, utom annat, må lända till bevis, att lärjungeantalet derstädes är i ständigt stigande, samt att ett betydligt antal lärjungar med goda vitsord årligen derifrån aflägga maturitetsexamen. Sålunda uppgick antalet lärjungar vid läroverket, hvilket antal

1875 utgjorde 429, vårterminen 1880 till 509. Maturitetsexamen har aflagts

År 1876.....	af 22 lärjungar,
" 1877.....	" 19 "
" 1878.....	" 19 "
" 1879.....	" 14 "
" 1880.....	" 30 "

Vid läroverkets bibliotek, som årligen ökas dels genom gåfvor dels genom inköp, finnes en särskild afdelning för utlåning till lärjungarne, bestående af arbeten i historia, geografi, skönlitteratur, resebeskrifningar och naturvetenskap.

Äfven i denna liksom i föregående femårsberättelse har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande tillfredsställelsen meddela tillkomsten af nya stipendiestiftelser, dervid Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i första rummet framhåller läroverkets anledning till glädje och underdånig tacksamhet derutinnan, att Eders Kungl. Maj:t i nåder behagat att, till minne af Hans Kungl. Höghet Kronprinsens, Hertigens af Vermland den 16 december 1876 aflagda maturitetsexamen, under den 28 i samma månad till läroverket donera ett kapital stort 4,000 kronor, hvaraf årliga räntan efter 5 för 100 skall den 6 eller 16 juni (Hans Kungl. Höghet Kronprinsens namnsdag eller födelsedag) såsom stipendium utdelas till en yngling vid Karlstads högre elementarläroverk, som der fullbordat sina studier med maturitetsexamen, är medellös och hjälpbehöfvande, flitig, framstående i studier och har ådagalagt ett godt och stadgadt uppförande, i sammanhang hvarmed Hans Kungl. Höghet Kronprinsen, på det att utdelningen skulle kunna ske redan 1877 års vårtermin, dertill särskildt nådigst anslagit 200 kronor. Härförutan har läroverket under läsåret 1878—1879 fått emottaga tvenne stipendiefonder, den ena af afidne godsegaren C. O. Löwenhjelms på Malma å 5,000 kronor att tjena till fond för tvenne lika stora stipendier åt tvenne ynglingar uti 6:te eller 7:de klassen af Karlstads elementarläroverk med företrädesrätt för ynglingar af adliga ätten Löwenhjelms, samt det andra af afidne rådmannen här i staden A. F. Bergman å 2,000 kronor för att bilda en stipendiefond till understöd åt ynglingar vid Karlstads läroverk, helst inom staden födda. Dessutom har läroverket från numera upplösta »Vermlands förening för vapenöfning», på grund af föreningens beslut vid dess sista sammanträde den 22 februari 1879, fått emottaga, jemte åtskilliga handlingar, föreningens kontanta tillgångar, 1,533 kronor 34 öre, hvaraf årliga räntan vid hvarje läsårs slut såsom premium för skicklighet i målskjutning och gymnastik tilldelas sex välartade lärjungar inom läroverket. Genom de rika gåfvor, hvarmed läroverket blifvit rikadt allt sedan år 1712, då Wänermanska stipendiet stiftades, och intill närvarande tid, finnas vid detsamma icke mindre än 21 stipendiefonder med ett sammanlagt kapitalbelopp år 1879 af 98,293 kronor, hvaraf samma år till lärjungarne utdelats stipendier med 3,431 kronor. Uti tabellen N:o 5 lemnas en utförligare redogörelse för dessa stipendiestiftelser.

Läroverket har till sitt förfogande följande egna kassor, nemligen:

Byggnadsfonden.....	med en behållning år 1879 af	9,729'10.
Ljus- och vedkassan.....	»	» 17,581'60.
Biblioteks- o. materialkassan	»	» 6,333'07.
Nya bibliotekskassan.....	»	» 13,644'77.
Premie- och fattigkassan...	»	» 364'04.

Nya bibliotekskassan bildades 1838 af biskop Agardh dels genom egna uppoffringar, dels genom insamling bland prester och andra ståndspersoner. Kassans kapital utgjorde den 1 juli 1838 3,184 kronor 84 öre och har sedan ökats genom en del af årliga räntans läggande till kapitalet samt derigenom att gamla bibliotekskassans behållning 985 kronor 84 öre dit öfverflyttats.

Utom nu omnämnda högre läroverk finnas *lägre allmänna läroverk* i Kristinehamn, Filipstad och Arvika. Antalet lärjungar vid nämnda läroverk har utgjort:

	Kristinehamn.	Filipstad.	Arvika.
Höstterminen 1876.....	81	43	53
» 1877.....	102	53	48
» 1878.....	97	60	44
» 1879.....	91	63	56
» 1880.....	85	68	55,

af hvilka siffror framgår, att lärjungarnes antal vid nämnda läroverk, hvilket antal 1875 var 64 i Kristinehamn, 37 i Filipstad och 51 i Arvika, vid de tvenne första läroverken betydligt stigit.

Med den synnerliga vigt, som ligger deruppå, att tillgång på dugliga och kunniga folkskolelärare icke saknas, är det ett glädjande förhållande för Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande att omförmåla, hurusom det i Karlstad inrättade *folkskolelärarseminariet* vetat att genom dervid anstälde rektor och lärare nitiskt och insigtsfullt verka för folkskolelärarebildningens höjande, till följd hvaraf också elevernas antal stigit i en anmärkningsvärd grad. Under läsåret 1875—1876 utgjorde detsamma höstterminen 82 och vårterminen 81; för den tid denna berättelse omfattar, har lärjungeantalet utgjort:

Lsåret.	Höstterminen.	Vårterminen.
1876—1877.....	113	112
1877—1878.....	122	117
1878—1879.....	144	146
1879—1880.....	159	158
1880—1881.....	163	156,

varande alltså elevernas antal under perioden fördubbladt.

I senaste femårsberättelse omförmäldes, hurusom 1872 och följande årens landsting beviljat anslag till en *undervisningsanstalt i Karlstad*, der icke blott vid länets småskolor anställda lärarinnor utan äfven andra inom Vermlands län boende qvinnor, som ville egna sig åt småskolelärareverksamhet, kunde under en tid af åtta månader kostnadsfritt erhålla en för berörda verksamhet nödig teoretisk och praktisk utbildning. Denna anstalt, hvars behöflighet vitsordas genom det för hvarje år ökade antalet sökande, som 1879 uppgick till 72 och 1880 till 75, oakadt icke mera än 32 kunnat vinna inträde i skolan, är fortfarande i åtnjutande af anslag utaf landstinget till det belopp, som för skolans uppehållande erfordras, hvilket är så mycket mera fägningsamt, som församlingarna visa sig mycket angelägna att till lärarinnor i småskolorna vinna de elever, som utgått från anstalten, hvars lyckliga resultat är att söka uti de goda lärarekrafter, som der verka.

Inom länet, omfattande 92 skoldistrikt, funnos vid 1880 års utgång 1 högre *folkskola*, 74 fasta folkskolor, hvaraf 13 äro försedda med 2—4 lärare eller lärarinnor, 203 flyttande folkskolor, hvaraf 145 flytta på två stationer och 58 på tre stationer, 16 mindre skolor, hvaraf 4 fasta och 12 flyttande, samt 39 fasta och 233 flyttande småskolor; alltså inalles 566 undervisningsanstalter, hvaraf 118 fasta och 448 flyttande. Antalet fasta folkskolor, som vid 1875 års slut uppgick till 54, har således under femårsperioden ökats med 20 och de flyttande folkskolornas antal med 6, samt småskolornas antal med 35. Det torde icke vara utan

intresse för en betraktelse af folkskoleväsendets utveckling att se huru densamma fortskridit under de senaste årtiondena, hvarför Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande tillåter sig här för lemna en redogörelse i nedanstående tabell:

	1865.	1870.	1875.	1880.
Fasta folkskolor.....	13	22	54	74
Flyttande »	157	186	197	203
Småskolor.....	170	244	253	288.

Undervisningen meddelas i folkskolorna af 259 ordinarie lärare och 13 ordinarie lärarinnor, 18 extra lärare och 6 extra lärarinnor; i de mindre skolorna af 7 lärare och 9 lärarinnor och i småskolorna af 22 lärare och 250 lärarinnor, hvartill komma för slöjdundervisningen särskildt anstälde 1 lärare och 8 lärarinnor, eller tillhopa 307 lärare och 286 lärarinnor. Antalet *fortsättningsskolor*, ordnade i full öfverensstämmelse med kungl. kungörelsen den 11 september 1877, utgjorde vid periodens slut 39, och var slöjdundervisningen för gossar enligt nämnda kungörelsen af samma dag införd uti 25 folkskolor.

Tillökningen i lärarekrafter har möjliggjort en gynsamare yttre organisation af folkskoleväsendet, hvarå exempelvis anföres att, utom det att, på sätt redan är vordet nämnt, de fasta folkskolornas antal ökats med 20, antalet af de på blott två stationer flyttande folkskolorna ökats från 92 till 145, hvaremot de på mer än två stationer ambulande folkskolorna nedgått från 105 till 58. Genom den förlängda årliga undervisningstiden har äfven krafvet på förbättrad inre organisation kunnat tillgodoses, och hafva vederbörande särskildt under åren 1879 och 1880 eguat mycken uppmärksamhet åt lämplig klassindelning, läsordning och lärokurser i enlighet med den utgifna normalplanen. I nästan samtliga länets skoldistrikt hafva af antydd anledning under år 1880 nya skolreglementen blifvit uppgjorda och till domkapitlets pröfning och stadfästelse insända, hvarvid ett af nämnda myndighet meddeladt normalförslag tjenat till ledning. Utom de angifna förbättringarna i fråga om skolornas yttre och inre organisation förtjenar äfven anmärkas den djupt ingripande förbättring, som tillskyndas skolorna i samma mån gamla och för sitt kall mindre väl utbildade lärare pensioneras och såmedelst lemna plats för yngre och friskare krafter med tidsenlig metodisk och pedagogisk utbildning. Om detta än må sägas med hufvudsaklig hänsyn till folkskolorna, så kan dock en likartad förbättring skönjas på småskolans arbetsfält, der från det af landstinget inrättade småskolelärarinneseminarier utexaminerade elever, vanligen 32 till antalet, på sätt här ofvan redan är antydt, årligen vinna anställning i stället för mindre tjenliga personer.

Skollusen, som 1875 utgjorde 426, hafva under perioden ökats med icke mindre än 130, så att de år 1880 uppgingo till 556, hvarjemte begagnas 85 förhyrda lokaler. Oaktadt denna högst betydliga ökning i skolhusens antal måste ännu, särdeles för många flyttande småskolor, i flera skolrotar användas mer eller mindre olämpliga rum, som endast för termin upplåtas eller förhyras. Utom det att 130 nya skolhus blifvit under perioden uppförda, hafva icke så få äldre sådana blifvit ombyggda. I allmänhet äro uti de nybyggda skolhusen skolsalarne tillräckligt rymliga, likasom husen, åt hvilkas inredning tillbörlig omsorg egnas, i yttre måtto te sig ganska prydliga.

Planteringsland finnas visserligen vid det vida öfvervägande antalet skolhus, men användas mestadels till potatisland åt läraren. De för undervisning ordnade planteringsland torde icke öfverstiga 40. Hindren för en allännare utbredning af undervisning i trädgårdsskötsel äro de, som i förra berättelsen omnämnas, nemligen dels de ökade kostnaderna, dels den omständighet att de äldre folkskolelärarne sjelfva sakna erforderlig kunskap deri.

Oaktadt *undervisningsmaterielen* ökas årligen, så att under år 1880 enligt skolrådets uppgifter inköptes sådan för omkring 14,000 kronor, är densamma mångenstädes otillräcklig, synnerligen hvad angår naturkunnighet, teckning och åskadningsundervisning.

Hela *kostnaden för folkskoleundervisningen* inom länet uppgick år 1880 till omkring 433,800 kronor, deraf i statsmedel erhöles närmare 155,000 kronor.

Om sockenbiblioteken har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande redan ordat. Fastän uti åtskilliga folkskole-distrikt folkskoleväsendets anordning lider af ännu oafhjelpa, väsentliga brister, så torde dock af hvad här ofvan angående det samma blifvit omförmäldt, framgå mer än ett glädjande bevis på ett stigande, allännare intresse för ett nöjaktigt ordnande af folkundervisningen, med hvilket intresse skolgångens jemnhet visar sig gå hand i hand.

I sammanhang med folkskoleundervisningen är det för Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande en glädje att omnämna den välsignelsebringande verksamhet, som fortfarande utfövas af den i förra berättelsen omnämnda, 1874 inrättade *undervisningsanstalten för döfstumma personer* vid den apotekaren, riddaren af Eders Kungl. Maj:ts Vasaorden L. Kaijser tillhöriga egendomen Gumpetan. Under perioden har antalet elever vid nämnda institut utgjort:

1876.....	29,
1877.....	27,
1878.....	29, deraf 16 män och 13 kvinnor,
1879.....	30, " 15 " " 15 "
1880.....	31, " 17 " " 14 "

Undervisningen, som under hela perioden oafbrutet fortgått med endast korta uppehåll vid midsommar och jultiden, har såsom läseämnen omfattat katekes, biblisk historia, geografi, svensk historia, naturlära, modersmål, räkning, skönskrifning och ritning, med hufvudsakligaste undervisningen i modersmålet. Äfven för elevernas tekniska utbildning sörjes genom vid institutet inrättade skomakare- och snickareverkstäder, hvarst eleverna jemväl undervisas i snickeri, korgflätning, svarfuing, förfärdigande af laggkärl samt andra nyttiga slöjdalster. Undervisning för handslöjd meddelas flickorna i sömnad, stickning, virkning, spänad och väfning, hvari ganska god färdighet af dem förvärfvats. Dessutom hafva eleverna undervisats i jordbruks- och trädgårdsskötsel, så att blott vid Gumpetan och vid det närbelägna kaptensbostället Tolerudstorp flera hundra buskar och träd genom elevernas försorg planterats. År 1877 blefvo 6, 1878: 4 och 1879: 10 elever af kyrkoherden i Grafva F. Thorelius konfirmerade och derpå admitterade till H. H. Nattvard, en alltför hugnande tilldragelse för de vanlottade barnen för att närmare behöfva belysas.

Elevernas åldet har vexlat emellan 10 och 30, men allmänast emellan 10 och 15 år.

Anstalten åtnjuter understöd af staten med 3,100 kronor och af landstinget med 2,000 kronor, hvarförutan landstinget med 3,000 kronor årligen bidrager till lärarepersonalens aflöning. Den sist hållna examen, som bevestades af många åhörare, utgjorde ett särdeles vackert intyg om den ståndpunkt, till hvilken institutet hunnit med afseende så väl å boklig undervisning som slöjd. Den kände, om döfstummeundervisningen så högt förtjente O. E. Borg yttrar också i ett om anstalten lemnadt, skriftligt intyg, att han »under besök vid sjelfva inrättningen med synnerlig glädje erfarit elevernas goda framsteg i så väl moraliskt som intellektuellt och tekniskt hänseende, en följd af den omsorgsfulla vård och handledning, som egnas skyddslingarne af anstaltens föreståndare, Theodor Kaijser, husmoder, lärare och lärarinna, hvarför denna undervisningsanstalt, hvilken på ett så förträffligt sätt motsvarar det med densamma afsedda ändamål, på det varmaste rekommenderas till erforderligt understöd både från landstinget och staten för att kunna fortsätta och utvidga sin välsignelserika verksamhet». I denna önskan vill säkert en hvar instämna, som förnummit den inverkan, den meddelade undervisningen utöfvar på lärjungarne.

Den *folkhögskola*, om hvars inrättande Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i förra femårsberättelsen hade att förmåla, har under nu ifrågavarande period fortgått i ostörd verksamhet. Landstinget, som genom de om folkhögskolan fattade besluten tog den nya läroanstalten så att säga helt och hållet om hand, har under de tilländalupna åren ej heller svikit densamma, utan stått den bi genom beviljande af de penningebelopp, som årligen blifvit begärda. Landstinget utöfvar ock ensamt genom styrelsen målsmanskapet öfver skolan, hvidan densamma allt ifrån början med hänsyn till sin ekonomi egt en tryggare tillvaro än många andra af landets folkhögskolor. Denna landstingets omvårdnad om skolan torde i väsentlig mån böra tillskrifvas det utmärkta sätt, hvarpå dess oförtrutne och nitiske föreståndare och lärare vetat att uppfylla det i skolans stadgar angifna ändamålet för dess verksamhet, »att hos ynglingen väcka och utveckla det i honom slumrande högre lifvet, eftertanken, fosterlandskärleken och människokärleken i allmänhet, dernäst att skärpa omdömesförmågan, vidga lärjungens andliga blick, väcka lust för arbetet och det valda yrket, för ordning och anständighet samt för upplysning och öfning i synnerhet i allt hvad som angår verksamheten såsom svenska medborgare, såsom medlemmar af en kommun, såsom husfäder, barn och tjenare, såsom förståndige hushållare, jordbrukare eller andra slags yrkesfolk». Den idé, som sålunda legat och jemväl ligger till grund för inrättandet i vårt land af folkhögskolor, är utan tvifvel värd allt erkännande, men denna idé förverkligande beror naturligtvis i främsta rummet på det sätt, hvarpå folkhögskolans lärare veta att bringa den till utförande. Göres nemligen folkhögskolan till en inrättning, som tror sig kunna meddela lösningen af tidens politiska och sociala frågor, så förfelas icke blott ändamålet med densamma, utan dess lärjungar taga af en sådan undervisning skada för hela lifvet och utgå från skolan icke såsom mera kunnige medborgare än många andra af deras klass, utan såsom missbildade, förmenta politiska personligheter. Det är derför så mycket mer glädjande, när, såsom vid denna folkhögskola varit fallet, ynglingens håg riktas på inhemtande af verkliga kunskaper, och förtjensten häraf tillkommer naturligtvis i första rummet skolans föreståndare, som vetat att med lära och lefverne åt skolan

gifva dess rätta verksamhet, hvarför det är så mycket mer att beklaga, att denne man, ingenjören A. Norblad, under innevarande år genom döden borttryckt, slutat sin gagnarika verksamhet; men det är all anledning hoppas, att den nye föreståndaren, A. Ros, som allt sedan skolans stiftelse varit andre lärare vid densamma samt såsom sådan visat varmt intresse för skolan och dess lärjungar, skall känna sig manad att gå i sin företrädares fotspår.

För den tid, folkhögskolan fortvarit, lemnas här nedan en förteckning på antalet lärjungar, som deri sökt och vunnit inträde, nemligen:

Läsåret 1874—1875	anmälde 43,	intagne 36.
» 1875—1876	» 51,	» 36.
» 1876—1877	» 39,	» 36.
» 1877—1878	» 29,	» 27.
» 1878—1879	» 30,	» 30.
» 1879—1880	» 24,	» 24.

Den minskning i lärjungeantalet, som under de senaste åren egt rum, är hufvudsakligen föranledd af mindre gynsamma ekonomiska förhållanden i provinsen, en åsigt som för öfrigt finner stöd i den omständigheten, att minskning i lärjungeantalet under nämnda år gjort sig gällande i nästan alla folkhögskolor i vårt land. Sammanlagda antalet af lärjungar under omförmälda läsår utgör 189, eller i medeltal 31 om året, af hvilka 16 bevistat skolan tvenne vintrar. Dragas nu dessa 16 från 189, har man således talet 173 såsom summan af de lärjungar, som, med en medelålder af emellan 21 å 22 år, vid periodens slut varit elever vid denna skola. Lärjungarne hafva nästan utan undantag så skickat sig under sin skoltid, att deras uppförande gjort skolan heder, hvarför ock ortens befolkning uttalat sitt erkännande deraf, att näppeligen någon befogad anmärkning kunnat göras emot deras seder och hemlif.

Bergsskolan i Filipstad har fortfarande varit fördelad i tvenne afdelningar, nemligen en högre för bruksbokhållare eller tjenstemän vid bruk och bergverk samt en lägre för utbildandet af duglige masmästare, smeder och grufförmän. Under de senast förflytna fem lärokurserna eller från den 1 november 1875 till den 15 oktober 1880 har undervisning meddelats åt tillsammans 101 elever, nemligen 87 i den högre och 14 i den lägre afdelningen, eller i medeltal 20 under hvarje år. Under de 50 år, som förflytit, sedan skolan år 1830 stiftades, har den varit besökt af tillsammans 650 elever, eller i medeltal 13 per år. Den praktiska undervisningen i tackjernstillverkning och jernfärskning har egt rum dels vid Finnshytte masugn, dels vid Gustafsfors bruk, hvars verkstäder utan ersättning välvilligt upplåtits af egarne. Vid Finnshyttan har för skolans räkning medelst besparingar å de årliga anslagen en mindre försöksmasugn blifvit uppförd, hvilken sedan den 1877 färdigbyggdes, årligen begagnats. Härigenom har undervisningen i tackjernstillverkning erhållit en icke oväsentlig förbättring, då eleverna, som sjelfva uteslutande sköta blåsningen i ugnen, icke allenast få tillfälle att förvärfva en mera praktisk öfning i hyttskötsel, än som på annat sätt kunde ske, utan äfven få deltaga i tillverkningen af flera olika tackjernsorter. Om läroämnena vid skolan, antalet lärare och sammansättningen af skolans styrelse gäller hvad i föregående berättelser derom blifvit förmäldt. Till skolans underhåll lemnas af Jernkontoret dels ett ordinarie, årligt anslag af 8,000 kronor

dels ock ett särskildt anslag af 3,500 kronor, som årligen utgår i mån af behof för upprätthållande af skolans fortfarande verksamhet. Genom sammanskott af skolans gynnare, vänner och forra elever och till minne af skolans grundläggare, bergmästaren v. Scheele, stiftades å årsdagen af dess femtioåriga verksamhet en stipendiefond för vid skolan studerande elever. Dessutom finnas tvenne andra stipendier, det Nordenska och det Berggrenska, hvilka icke uteslutande tillhöra bergsskolan utan jemväl kunna tilldelas elever vid Falu bergsskola eller Tekniska högskolan.

För länets *landbruks-* och *skogsskolor* har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande under rubrikerna jordbruk och skogs-skötsel redogjort.

B) Kreditanstalter. De inom länet befintliga anstalter för kreditens och näringarnas underhållande utgöras af:

1:o) *Hypoteksföreningen för jordegare i Vermland och Dal.* På sätt Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i sin förre berättelse omnämmt, är föreningen, som den 21 november 1873 erhöll förnyadt nådigt reglemente, delad i två afdelningar: *gamla fonden*, omfattande det gamla bolaget, som ej har delaktighet i allmänna hypoteksbanken, samt *nya fonden*, hvilken åtnjuter sådan delaktighet. Vid slutet af räkenskapsåret 1880 hade gamla fonden 1,101 delegare med ett fastighetsvärde efter bevillningstaxering af 769,693 kr. och efter särskild uppskattning af 11,155,920 kr., med en lånerätt af 5,747,888 kr., hvaraf begagnats 5,109,015 kr., och i amorteringslån utgifvits 5,051,565 kr. Delegarnes antal, som 1875 utgjorde 1,210, med utlemnade amorteringslån 5,835,785 kr., har sålunda minskats med 109 delegare, och de utlemnade amorteringslånen med 784,220 kr. Uti nya fonden utgjorde vid samma tid delegarnes antal 1,880 med ett fastighetsvärde efter bevillningstaxering af 12,679,379 kr. och efter särskild uppskattning af 20,817,839 kr., med en lånerätt af 15,123,570 kr., hvaraf erhållits såsom amorteringslån 13,768,750 kr. Antalet delegare i denna fond, som vid förre periodens slut utgjorde 1,390, har sålunda ökat med 490 st., och beloppet utlemnade amorteringslån, uppgående vid nyssnämnda tidpunkt till 10,826,400 kr., med 2,942,350 kronor.

Antalet lagsökningar under perioden har för båda fonderna tillsammans utgjort:

1876—1877.....	86	för kronor	28,175 ⁹⁶ .
1877—1878.....	99	" "	19,459 ⁰³ .
1878—1879.....	88	" "	37,753 ⁷⁴ .
1879—1880.....	153	" "	47,222 ⁹⁰ .
1880—1881.....	91	" "	26,239 ¹⁸ .

2:o) *Vermlands enskilda bank*, som den 5 maj 1876 erhållit förnyad oktroj att gälla intill slutet af 1887, har hufvudkontor i Karlstad, afdelningskontor i Filipstad samt kommissionskontor i Arvika, Åmål, Uddeholm och Sunne, hvaremot det i förre berättelsen omförmälda kommissionskontoret i Årjeng numera blifvit indraget. Banken, hvars grundfond den 31 december 1880 uppgick till 1,500,000 kr. och reservfond till 403,000 kr., jemte det att 7,000 kr. icke utdelade vinster i banken inestodo, hade vid samma tid utelöpande sedlar till belopp af 1,343,225 kr. På upp- och afskrifningsräkning inestodo 679,294 kr. 7 öre och på depositionsräkning 3,820,500 kr. Nettobehållningen af rörelsen under de år, denna berättelse omfattar, utgjorde:

1876.....	250,596 ⁵³ .
1877.....	236,078 ³⁴ .
1878.....	175,280 ⁰⁹ .
1879.....	56,610 ¹⁹ .
1880.....	150,514 ⁹⁸ .

Den skilnad, som föreligger uti vinsten för år 1879 mot de andra årens vinster, är alltför märkbar för att icke ådraga sig uppmärksamhet, men förklaras af de afskrifningar, som till följd af lidna förluster måste göras för förstnämnda år. Icke många af de år, hvarunder bankens verksamhet fortgått, hafva varit för densamma så brydsamma som året 1879. Den förlamning, som de föregående åren börjat och detta år ännu betänkligare fortfor uti provinsens hufvudnärningar, återverkade på låntagarnes förmåga att betala sina förbindelser; och då bankens verksamhet i viss mån måste vara rigtad derpå att förse bruks- och sågverksegare med nödiga förlag för bedrivande af deras rörelse genom beviljande af lån mot erbjudna och goda befutna säkerheter, men säkerheter, som tillföre ansetts nöjaktiga, under de ogynsamma konjunkturerna föllo till ett värde, som vid utlåningen var omöjligt att beräkna, blef förlusten på låntagare, som råkat i obestånd, en bedröflig men nödvändig följd. Under det afskrifningarna å osäkra fordringar utgjorde år 1876: 400 kr., 1877: 891.16 kr., 1878: 38,791.35 kr., så uppgingo desamma år 1879 till icke mindre än 137,347 kr. 16 öre, hvilket lätt förklarar den minskade vinsten för året.

Till upplysning om bankens rörelse under perioden tillåter Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande sig att meddela följande:

	Utlemnade lån.		Diskonterade vaxlar.	
	Kronor.	Låntagare. Antal.	Kronor.	Antal.
1876.....	4,068,160	1,275	5,846,914	1,940.
1877.....	3,358,910	1,233	6,398,616	2,235.
1878.....	4,299,850	2,093	6,145,541	2,875.
1879.....	4,318,400	2,784	5,612,366	2,904.
1880.....	5,321,386	2,545	4,621,645	3,468.

Räntefoten har utgjort:

1876.....	för lån intill 3 månader	6 à 6½ %	och för längre tid	6½ à 7 %.
1877.....	" "	6, 6½ à 7 %	" "	6½, 7 à 7½ %.
1878.....	" "	7 %	" "	7½ %.
1879.....	" "	6 à 6½ %	" "	6, 7 à 7½ %.
1880.....	" "	5½ à 6 "	" "	6 à 6½ %.

Vexeldiskontot utgjorde:

1876.....	för vaxlar intill 3 månader	5½, 6 à 6½ %	för längre tid	6 à 6½ %.
1877.....	" "	5½, 6, 6½ à 7 %	" "	6, 6½ à 7 %.
1878.....	" "	6½ à 7 %	" "	7 %.
1879.....	" "	6½ à 7 %	" "	6½ à 7 %.
1880.....	" "	5 à 5½ %	" "	5½ à 6 %.

3:o) *Kristinehamns enskilda bank*, med hufvudkontor i Kristinehamn och afdelningskontor i Filipstad samt kommissionskontor i Råda och Fredriksberg, har sin oktroj gällande intill utgången af 1886. Bankens grundfond utgjorde den 31 december 1880 1,500,000 kronor och reservfond 74,865 kr. 93 öre, hvarjemte outdelade vinster uppgingo till 200,000 kr. I banken inestodo vid samma tid på depositionsräkning 1,147,900 kr. samt på upp- och afskrifningsräkning 262,090 kr. 55 öre. Utelöpande

sedlar belöpte sig till 626,365 kr. och den obegagnade sedelutgiftsrätten till 1,035,619 kr. Nettobehållningen af rörelsen under ifrågavarande period har utgjort:

år 1876.....	143,578 ⁰⁵ kr.
» 1877.....	155,083 ⁶² »
» 1878.....	99,967 ⁷⁸ »
» 1879.....	94,736 ⁸⁴ »
» 1880.....	124,783 ²⁴ »

Äfven vid denna bank är en betydlig skilnad emellan vinsten för 1876 och 1877 och vinsten för de påföljande åren, hvartill orsaken är enahanda som den härofvän i fråga om Vermlands enskilda bank omförmälda. Då nemligen för år 1876 och 1877 inga afskrifningar behöfde göras, uppgingo desamma 1878 till 62,770, 1879 till 25,309¹¹ samt 1880 till 29,433³². I afseende å bankens rörelse meddelas enahanda uppgift som angående Vermlands enskilda bank, sålunda:

	Utlemnade lån.		Diskonterade vaxlar.	
	Kronor.	Låntagare. Antal.	Kronor.	Antal.
1876.....	3,776,890	902	3,422,076 ¹¹	466.
1877.....	4,022,350	1,141	3,710,016 ⁵¹	602.
1878.....	2,963,130	1,352	2,799,619 ⁷⁸	681.
1879.....	2,468,990	1,151	2,037,675	666.
1880.....	2,730,800	1,418	1,656,701 ²²	634.

Räntefoten och vaxeldiskontot hafva varit ungefär lika med hvad derom i fråga om Vermlands enskilda bank blifvit omförmäldt.

4:o) *Vermlands stads-hypoteksförening*, som, på sätt Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i förra berättelsen omnämmt, först 1870 kom till fullständigare verksamhet, har under nu tilländagångna period utlemnat 16 amorteringslån till belopp af 85,800 kronor.

Genom medverkan dels af enskilda personer dels af Karlstads spritförädlingsbolag inrättades i staden Karlstad 1871 en *pantlåneinrättning*, för hvars rörelse och verksamhet, som alltmera tilltagit, Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande lemna en kortfattad redogörelse här nedan, sålunda:

år 1872 utlemnades och omsattes	2,666 lån	till belopp af	12,647 ⁰⁷ kr.
» 1873	2,188	»	15,768 ³⁸ »
» 1874	2,799	»	23,359 ⁴⁵ »
» 1875	3,102	»	26,322 ⁶⁵ »
» 1876	3,264	»	28,618 ⁵⁰ »
» 1877	3,739	»	33,534 ⁵⁰ »
» 1878	5,178	»	48,973 ⁵⁵ »
» 1879	6,600	»	56,218 ¹⁰ »
» 1880	6,593	»	50,043 ⁰¹ »

Inteckningsgarantiaktiebolagets 1873 här i Karlstad inrättade afdelningskontor är numera indraget.

C) *Sparbanker*. De inom länet befintliga sparbanker äro desamma, som i föregående berättelser blifvit omförmälda, nemligen: Karlstads, Kristinehamns, Filipstads stads och bergslagers, Vestra Vermlands, Nedre Ulleruds och Sunne. Då om sparbankerna offentliggöras årliga uppgifter genom den af Statistiska Centralbyrån utgifna statistiska tidskriften, har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande icke ansett nödigt att angående desamma intaga utförligare redogörelser än en sammanfattning af antal delegare och deras behållning vid 1880 års slut af detta innehåll:

	Antal delegare.	Delegarnes behållning.
Karlstads sparbank.....	10,753	2,223,625 ³⁴ kr.
Kristinehamns d:o.....	3,384	696,190 ⁷² »
Filipstads d:o.....	2,880	823,592 ²⁶ »
Vestra Vermlands d:o.....	2,469	224,475 ⁶⁰ »
Nedre Ulleruds d:o.....	457	121,479 ⁴⁵ »
Sunne.....	1,080	195,784 ⁷² »
Summa	21,023	4,285,148 ⁰⁹ kr.,

uti hvilken sistnämnda behållning icke är upptagen sparbankernas fonder, uppgående tillhoppa till 419,856⁵⁵. Vid 1875 års slut utgjorde delegarnes antal 21,106, deras behållning 4,101,829⁴⁶ kr. samt beloppet af fonderna 263,829⁴⁹ kr. Här af visar sig, att, om än delegarnes antal under perioden minskats med 83, behållningen af insatta medel likväl ökats med 183,318 kr. 63 öre, ett så mycket mer glädjande förhållande, som man kunnat antaga, att de dåliga arbetsförtjensterna under perioden icke blott icke skulle lemnat tillfälle till besparingar, utan äfven nödvändiggjort minskning af behållningen i sparbankerna.

D) *Försäkringsinrättningar, välgörenhetsstiftelser och pensionskassor*. Uti tabell N:o 4 lemnas redogörelse för i länet varande brandförsäkringsinrättningars verksamhet under åren 1876—1880, samt i tabell N:o 5 uppgift om fromma stiftelser m. m.

De i den föregående berättelsen närmare omförmälda *fonder*, hvilka uppstått af besparade gåfvor, som influtit till lindrande af nöden efter 1851 års svåra missväxt, och hvilka fonder äro tre, nemligen den så kallade Vermländska gåfvomedelsfonden, stående under Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes disposition, den under landstingets disposition varande fonden, samt den till de 14 nordliga socknarna öfverlemnade fonden, hafva icke under perioden för missväxt eller annan nöd behöft anlitas. Räkenskaperna för år 1879 visa, att vid årets slut behållningen utgjorde: i Vermländska gåfvomedelsfonden 26,154 kr. 71 öre, i Landstingets gåfvomedelsfond 12,069 kr. 79 öre, och i den till socknarnas förvaltning öfverlemnade fonden 103,429 kr. 71 öre.

I sammanhang med ordandet om välgörenhetsstiftelser torde vara på sin plats att omnämna, att sedan 1878 års landsting beslutat att befrämja upprättandet af en *lifränte- och kapitalförsäkringsanstalt* för länet samt för sådant ändamål anvisat dels till den första organisationen af nämnda anstalt ett belopp af 2,000 kr., dels under de tre år, hvarunder anstalten skulle komma att stå under landstingets direkta öfverinseende, ett årligt anslag af 300 kr., så och efter det den af landstinget utsedda styrelsen uppgjort förslag till reglemente för anstalten och derå begärt nådig fastställelse, har Eders Kungl. Maj:t under den 30 maj 1879 i nåder meddelat sådan fastställelse, hvarefter anstalten den 4 december 1879 öppnat sin verksamhet, och insattes under nämnda månad af 234 insättare 7,350 kr., hvarjente år 1880 855 insättare hafva insatt i anstalten 10,437 kr. Under den korta tid, hvarunder anstalten vid tidpunkten för denna berättelses afslutande varit i verksamhet, har densamma naturligtvis icke kunnat hinna någon större utveckling; men Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande hoppas att i nästa berättelse kunna få meddela, hurusom den växande insigten om nyttan af att genom smärre besparingar kunna bereda sig och efterkommande ett hopsamladt kapital skall åt anstalten gifva önskvärd och afsedd utsträckning inom hela länet, för hvilket ändamål redan bildats lokalkomitéer i 78 kommuner.

E) Helso- och sjukvård. I länet finnas fortfarande 9 *provinsialläkare* med förut omförmälda stationsorter, 3 distriktsläkare, nemligen i Arvika, Gillberga och Uddeholm, samt 4 stadsläkare, deraf 2 i Kristinehamn.

Den berömvärda omsorg om ett ändamålsenligt ordnande af länets sjukvårdsanstalter, som, på sätt Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i sin förra berättelse förmält, Vermlands läns landsting städse lagt i dagen, har under denna period ej heller förnekats sig. Sedan utaf de 6 sjukhus, nemligen i Arvika, Uddeholm, Dalby, Torsby, Årjeng (Silbodals) och Kristinehamn, om hvilkas uppförande 1867 års landsting fattat beslut, samtliga blifvit under förra perioden fullbordade med undantag för det, som skulle förläggas i Kristinehamn, så beslöt 1879 års landsting att till uppförande jemväl af detta senare sjukhus anvisa 25,250 kronor, hvarefter detsamma blifvit färdigbyggt och afsynadt.

Om det storartade anslag af tillhoppa 108,261 kr. 16 öre, som 1873 års landsting beviljade till uppförande af en ny sjukhusbyggnad och läkarebostad samt inredning af därhusceller vid *lasarettet i Karlstad*, är i förra berättelsen ordadt; men oaktadt de stora anslag, som sålunda blifvit beviljade nämnda lasarett, kvarstod såsom föremål för landstingets ytterligare uppföringar för detsamma ett förbättradt och mera tidsenligt ordnande af de till lasarettet hörande uthus, hvilka befunnits dels olämpliga dels otillräckliga. Landstinget har också behjertat detta lasarettets behof och vid sitt sammanträde år 1880 anvisat 20,399 kr. 47 öre till nya uthusbyggnader och förbättrande af de gamla. Det är sålunda icke obetydliga belopp, som under de senaste 10 åren anslagits ensamt till lasarettet i Karlstad. Den oförmågenhet, som landstinget härvid lagt i dagen, torde, om än medgifvas måste, att den varit af behovet påkallad, i icke ringa mån böra tillskrifvas det förtroende, allmänheten skänker detta lasarett, som, enligt hvad medicinalrådet Hallins afgifna rapporter öfver verkställda inspektioner gifva vid handen, skötes med utmärkt nit och synnerlig omsorg, i följd hvaraf också allmogem, som annars ofta brukar hafva en viss fördom mot att varda intagen å lasarett, anser såsom en välgörning att å Karlstads lasarett erhålla skötsel. Antalet af derstädes vårdade har också varit synnerligen stort, såsom ses af nedanstående tabell:

	Å lasarettet vårdade.	Å kurhuset intagne.	Medeltal per dag.
1876.....	720	74	68·8
1877.....	787	55	79·2
1878.....	866	73	82·8
1879.....	775	97	76·8
1880.....	728	84	68·4.

Utgifterna till lasarettet och sjukhusen hafva utgjort:

	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.
Karlstads lasarett.....	106,339·45	61,438·14	60,816·13	54,260·00	60,053·94.
Filipstads ".....	18,265·65	13,003·42	16,170·35	14,527·00	14,407·89.
Uddeholms sjukhus....	2,905·13	2,850·43	3,293·08	3,505·08	3,189·68.
Dalby ".....	1,548·03	1,670·12	1,635·19	1,300·16	1,213·47.
Arvika ".....	3,750·63	4,888·06	4,693·17	4,091·73	4,208·73.
Silbodals ".....	3,342·85	2,316·83	3,746·12	3,517·18	2,935·86.
Torsby ".....	—	—	3,474·74	3,474·74	?
Summa	136,151·74	86,167·00	93,828·78	84,675·89	86,009·57.

För sistnämnda år saknas uppgift för Torsby sjukhus.

Afgifterna för sjuke, som vårdats å lasarettet och sjukhusen, utgjorde år 1880:

För patient i enskildt rum.....	1 krona 50 öre pr dygn.
" " allmänt ".....	60 " "
" " " " under 12 år..	30 " "
" " därcell.....	1 " — " "

med hvilka afgifter följt fria medikament.

I afseende å *husdjurens sjukvård* omnämnde Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i sin förra berättelse, att 1875 års landsting beslutat tillsätta en komité, med uppdrag att till påföljande landsting inkomma med fullständigt förslag rörande länets indelning i veterinärläkaredistrikt samt angående sättet för och beloppet af veterinärläkarnes aflönning. Med anledning deraf och efter det den utsedda komitén inkommit med förslag i ämnet, beslöt 1876 års landsting, att provinsen skulle indelas i 12 veterinärläkaredistrikt, nemligen:

- 1:o Öfre Elfdals härad,
- 2:o Nedre Elfdals " "
- 3:o Öfre Fryksdals " "
- 4:o Nedre Fryksdals " "
- 5:o Jösse " "
- 6:o Gillbergs härad och Borgviks socken,
- 7:o Näs härad och Eds socken,
- 8:o Nordmarks härad,
- 9:o Fernebo " "
- 10:o Visnums och Ölme härad samt Väse socken,
- 11:o Karlstads tingslag, Alsters, Grums, Nors, Segersta, Kils och Frykeruds socknar, samt
- 12:o Nyeds härad med Ransäters samt Öfre och Nedre Ulle-ruds socknar;

hvarförutan landstinget fattade det beslut, att, då för två af de tolf distrikten funnes af staten aflönade länsveterinärer, för hvardera af de tio öfriga distriktsveterinärerna bevilja ett årligt anslag af 1,000 kronor att utgå från och med början af år 1877, hvilket anslag skulle uttaxeras på jordbruksfastighet enligt Art. II i bevillningsstadgan. På grund af detta landstingets beslut har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, i enlighet med landstingets uppdrag, tillsatt veterinärer i de omförmälda distrikten, hvarigenom den jordbrukande befolkningens behof att erhålla nödig vård för sina kreatur numera är väl tillgodosedt.

F) Rättsväsende och fångvård. Gröfre brott äro inom länet sällsynta, såsom Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande redan antydtt och af Chefens för Justitiedepartementet till Eders Kungl. Maj:t afgifna berättelser närmare inhemtas. Förgrípelser på eganderätten äro i betraktande af länets stora folkmängd och de torftiga vilkor, hvarunder en stor del af dess innebyggare framlefa sina dagar, ganska ringa, hvilket allt vittnar om att länets innebyggare med ett fridsamt och rättrådigt sinnelag akta lag och rätt, så att det fortfarande åt sig bevarat ett hedrande rum beträffande antalet och beskaffenheten af inom provinsen föröfvade brott.

De å länsfängelset intagne *fångarnes* antal har utgjort:

år 1876.....	379,	deraf 63	straffarbetsfångar,
" 1877.....	319,	" 48	"
" 1878.....	457,	" 81	"
" 1879.....	390,	" 56	"
" 1880.....	416,	" 56	"

Af dessa straffarbetsfångar voro från andra fängelser för att fortsätta påbörjad straffarbete hitflyttade:

år 1876.....	15.
» 1877.....	10.
» 1878.....	41.
» 1879.....	32.
» 1880.....	21.

Af alla straffarbetsfångarne, 304 till antalet, voro endast 136 från Vermland, hvilket bestyrker Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes här ofvan uttalade uppfattning, att brotten inom provinsen äro jemförelsevis få.

Under femårsperioden hafva såsom försvarslöse och för *bettleri* blifvit dömda:

	Enligt § 8 mom. 1 af stadgan om försvarslöse.	Enligt § 8 mom. 2 af samma stadga.	Enligt fattigvårdsförordningen.
1876 ...	7 mankön 1 qvinkön.	2 mankön 8 qvinkön.	11 mankön 2 qvinkön.
1877 ...	2 » 1 »	1 » 2 »	2 » 1 »
1878 ...	5 » 1 »	1 » — »	1 » 3 »
1879 ...	2 » — »	3 » — »	3 » — »
1880 ...	2 » 1 »	3 » 1 »	2 » — »
Summa	18 mankön 4 qvinkön.	10 mankön 11 qvinkön.	19 mankön 6 qvinkön.

G) Fattigvården. Då Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande icke vidare har att meddela förut öfliga tabeller angående fattigvården, och några primäruppgifter af sådan anledning ej heller blifvit infordrade, måste Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande grunda nedanstående uppgifter, hvilka af allmänt intresse icke torde böra ur denna berättelse uteslutas, på Statistiska Centralbyråns senast eller för år 1878 afgifna berättelse om kommunernas fattigvård och finanser. Af denna berättelse framgår:

att antalet fattigvårdssamhällen inom länet var 91, deraf 27 voro fördelade i rotar;

att fattighusens antal, som år 1875 utgjorde 14, den 31 december 1878 uppgått till 17;

att understödstagarnes antal för hela länet nyssnämnde dag uppgick till 14,912, deraf 3,521 män, 7,239 kvinnor och 4,152 dem tillhörande barn;

att af detta antal 3,230 åtnjöto full försörjning, 456 fingovård å fattighus och 2,813 voro bortackorderade;

att fattigvårdskostnaden för hela länet uppgick till 453,596 kronor, hvartill kommer det ungefärliga värdet å kostnaden för underhåll af rotehjon o. d. med 60,000 kronor; samt

att med afseende å antalet understödstagare i förhållande till folkmängden Vermland uppnått högsta procenttalet i riket, eller 5.54.

Med afseende å verkningarna af de nya principer, som utgöra grunden för kungl. förordningen den 9 juni 1871 angående fattigvården, hvarom Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i sin förra femårsberättelse ansett för tidigt att då fälla något omdöme, torde de goda följderna deraf, att *obligatorisk fattig-*

vård icke eger rum i andra fall än som i I § af samma förordning omförmälas, icke kunna förnekas, enär en understödstagare härigenom lär sig inse, å ena sidan att den fattigvård, hvilken utan sådana tvingande fall, som nyssnämnde paragraf förutsätter för obligatorisk fattigvård, honom lemnas, är en välgerning från kommunen, och å den andra att han härför står till kommunen i förbindelse, den han i möjligaste måtto bör söka godtgöra. Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande kan icke annat än vitsorda, att kommunerna, oakadt de hårda pålagor fattigvården kräfer, lemna erforderligt understöd åt den verkliga nöden, äfven om den ej har nyssnämnda förutsättningar att åberopa, och att endast med ett eller annat undantagsfall den för tillfället behöfvande ej nekas understöd, om han icke visar trots och ohörsamhet, hvarför de uttalade farhågorna för att genom merberörda nådiga förordning kommunerna skulle blifva alltför hårda emot sina behöfvande medlemmar ingalunda, för så vidt Vermland ångår, kunna anses hafva gått i fullbordan. Att tvisterna fattigvårdssamhällen emellan minskats, kan deremot icke sägas. Flertalet af dessa rörer hemortsrätten, i hvilket afseende en benägenhet, som dock är lätt förklarlig, att från sig på en annan kommun afbördade en understödstagare, öfver allt förspörjes, hvilket naturligtvis föranleder en mängd tvister. De hos Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande anhängiggjorda mål fattigvårdssamhällen emellan hafva utgjort:

år 1876.....	62,
» 1877.....	75,
» 1878.....	98,
» 1879.....	116,
» 1880.....	108.

Innan Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande går att avsluta denna sin berättelse, är det Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande en kär pligt att offentligen uttala det *allmänna omdöme om den vermländska befolkningen*, att den med kärlek och vördnad omfattar Konung, Konungahus och Fädernesland och såsom en följd deraf villigt och hörsamt ställer sig gifna lagar och föreskrifter till efterrättelse utan trots mot dem, som hafva att vaka öfver deras efterlefnad, likasom Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i sitt bemödande att, hvad på Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande ankommer, verka för provinsens utveckling och förkofran allestädes från så väl den mer som den mindre upplyste länsinvånaren, hvars framstående egenskap, i hvilken samhällsställning han än må befinna sig, är en varm tillgifvenhet för fosterbygden, röner villigt erkännande och nitiskt understöd, hvarför Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande icke kan avsluta denna femårsberättelse med någon bättre önskan för framtiden, än att samma goda anda fortfarande måtte varda rådande inom Vermlands län.

Karlstad i landskansliet den 31 december 1881.

H. GYLLENRAM.

Tab. N:o 1.

FOLKMÄNGDEN I VERMLANDS LÄN ÅREN 1876—1880.

1.		2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
		Den 31 december enligt presternas uppgifter.			Enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motstående år.						Bevärings- manskap af alla 5 klass. enligt form. H. i nåd. förord. d. 9 febr. 1861.	Enligt årets mönster- rullor ap- proberade bevärings- pligtige.
		Hela folkmängden af			Deraf fria från mantals- penningar.							
		Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.		
Å landsbygden	år 1876.....	124,381	129,101	253,482	123,781	128,584	252,365	59,833	65,566	125,399	7,121	1,615
	» 1877.....	124,906	129,275	254,181	123,775	128,516	252,291	58,165	63,847	122,012	9,271	1,711
	» 1878.....	125,181	129,433	254,614	124,070	128,758	252,828	57,755	63,701	121,456	10,130	1,992
	» 1879.....	125,646	129,767	255,413	124,716	128,995	253,711	58,368	63,856	122,224	10,060	1,722
	» 1880.....	123,839	128,830	252,669	124,003	128,930	252,933	58,420	64,440	122,860	10,333	1,720
I Karlstads stad	år 1876.....	2,896	3,726	6,622	2,891	3,686	6,577	1,355	1,457	2,812	214	23
	» 1877.....	3,030	3,911	6,941	2,906	3,764	6,670	1,335	1,494	2,829	208	42
	» 1878.....	3,162	4,056	7,218	3,059	3,951	7,010	1,403	1,525	2,928	201	54
	» 1879.....	3,418	4,351	7,769	3,179	4,363	7,542	1,438	1,579	3,017	209	50
	» 1880.....	3,404	4,368	7,772	3,450	4,367	7,817	1,549	1,698	3,247	211	32
I Kristinehamns stad	år 1876.....	2,015	2,413	4,428	2,040	2,473	4,513	918	1,175	2,093	152	31
	» 1877.....	2,135	2,509	4,644	2,146	2,522	4,668	945	1,157	2,102	157	30
	» 1878.....	2,211	2,615	4,826	2,218	2,622	4,840	974	1,188	2,162	149	33
	» 1879.....	2,278	2,687	4,965	2,280	2,686	4,966	1,018	1,230	2,248	153	32
	» 1880.....	2,302	2,737	5,039	2,389	2,730	5,119	1,138	1,270	2,408	151	33
I Filipstads stad	år 1876.....	1,277	1,429	2,706	1,275	1,424	2,699	571	574	1,145	106	12
	» 1877.....	1,313	1,478	2,791	1,307	1,471	2,778	597	604	1,201	97	15
	» 1878.....	1,383	1,545	2,928	1,383	1,522	2,905	610	623	1,233	104	24
	» 1879.....	1,408	1,603	3,011	1,386	1,546	2,932	616	624	1,240	106	13
	» 1880.....	1,375	1,562	2,937	1,375	1,550	2,925	621	648	1,269	101	19
I hela länet	år 1876.....	130,569	136,669	267,238	129,987	136,167	266,154	62,677	68,772	131,449	7,593	1,681
	» 1877.....	131,384	137,173	268,557	130,134	136,273	266,407	61,042	67,102	128,144	9,733	1,798
	» 1878.....	131,937	137,649	269,586	130,730	136,853	267,583	60,762	67,037	127,799	10,584	2,103
	» 1879.....	132,750	138,408	271,158	131,561	137,590	269,151	61,440	67,289	128,729	10,528	1,817
	» 1880.....	130,920	137,497	268,417	131,217	137,577	268,794	61,728	68,056	129,784	10,796	1,804

Tab. N:o 2.

ALLMÄNNA VÄGAR OCH SKJUTSNING I VERMLANDS LÄN ÅREN 1876—1880.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	
Särskilda slag af vägar.	Längd af hvarje vägslag vid 1880 års slut.	Deraf under åren 1876—1880		Kostnad för under åren 1876—1880				Längd af indelade, medskjutsanstalter försedda vägar vid 1880 års slut.	Skjutsanstalter (vid 1880 års slut)			
		fulländade och afnyttade nya vägar.	omlagda eller betydligt förbättrade vägsträckor.	fulländade nya vägar.		omlagda eller betydligt förbättrade vägsträckor.			med entreprenad.		utan entreprenad.	
				Af statsmedel.	Af landstings eller kommuners medel.	Af statsmedel.	Af landstings eller kommuners medel.		Gästgifverier.	Skjutsstationer.		
	Mil.	Mil.	Mil.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Mil.	Antal.	Antal.	Antal.	
Å landsbygden:												
allmänna landsvägar	263·6	1·5	1·9	38,733·50	26,767·25	60,585	—	231·9	24	24	77	
häradsvägar.....												
sockenvägar	76·3	0·4	3·2	6,000	—	—	4,200	12·4	—	—	—	
I städerna	3·5	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	
Summa	343·4	1·9	5·1	44,733·50	26,767·25	60,585	4,200	244·3	27	24	77	
Skjutslegan per mil utgick vid 1880 års slut med:												
2 kronor,	hvilket är <i>maximilega</i> , med entreprenadbidrag..... vid								10	10	—	
	hvilket är " utan "								1	4	—	
1·60 "	hvilket är " med "								8	2	—	
	hvilket är " utan "								8	8	—	
1·40 "	hvilket är <i>under</i> maximilega								—	—	28	
1·20 "	hvilket är " "								—	—	49	
Summa skjutsanstalter									27	24	77	
									Kungs- och krono-skjuts.			
Antal utgångna hästar under år 1876									204	32,533	—	2,248
" " " " " 1877									222	30,745	—	1,815
" " " " " 1878									246	20,571	—	1,999
" " " " " 1879									180	10,949	900	2,992
" " " " " 1880									193	6,252	2,622	5,626
Summa hästar									1,045	101,050	3,522	14,680

Anm. Med afseende å skjutslegan är Vermlands län genom nådiga cirkuläret den 21 mars 1879 deladt i tvenne distrikt, hvaraf det första omfattar Fryksdals, Elfdals och Fernebo härad samt Filipstads stad med en maximilega af 2 kronor, samt det andra den öfriga delen af länet med en maximilega af 1 krona 60 öre. De skjutsanstalter, hvarest legan utgår med 1 krona 40 öre, tillhöra första distriktet, och de skjutsanstalter, hvarest legan utgår med 1 krona 20 öre, tillhöra andra distriktet.

Tab. N:o 3.

HEMMAN OCH JORDLÄGENHETER SAMT STADSJORDAR M. M. I VERMLANDS LÄN ÅR 1880.

1. Hemman och jordlägenheter af alla slag, efter olika natur.	2.		3.	4.	5.	6.	7.			8.	9.	10. Taxerings- värdet. Kronor.
	Hemman.			A n t a l								
	Mantal		Bruk- nings- delar.	nybyggen.	jordtorp.	soldattorp.	back- stugor.	andra lä- genheter.				
oförmedlade.	nuvarande.											
I. Landsbygden.												
A. Kronoegendomar.												
1) Under allmän disposition.												
a) Kungs- och kungsladugårdar samt säterier	7½	7½	8	—	20	—	1	—	—	—	—	345,900
b) Boställen	53½	51½	73	—	135	2	20	4	—	—	—	2,097,600
c) Hemman	40½	36½	67	—	57	2	18	—	—	—	—	1,211,380
d) Nybyggen	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	3,900
e) Jordlägenheter	—	—	—	5	17	—	—	—	—	29	—	452,400
f) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
g) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	—	46,100
2) Under enskild disposition.												
a) Säterier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Hemman	1½	1½	14	—	—	—	—	—	—	—	—	36,700
c) Nybyggen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
d) Jordlägenheter	—	—	—	—	1	—	—	—	—	44	—	128,800
e) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
f) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
B. Skatteegendomar.												
a) Boställen	3½	3½	27	—	7	—	3	7	—	—	—	212,020
b) Säterier	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	65,600
c) Hemman	1,256½	1,238½	20,052	175	3,222	837	1,470	531	—	—	—	81,422,006
d) Jordlägenheter	—	—	—	—	74	—	11	747	—	—	—	1,723,556
e) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
f) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	727	—	7,220,333
C. Frälseegendomar.												
a) Boställen	1½	1½	7	—	9	—	—	1	—	—	—	148,900
b) Säterier och ladugårdar	94½	94½	131	11	255	—	13	35	—	—	—	6,053,133
c) Rå- och rörs-hemman	16	14½	67	1	15	—	1	—	—	—	—	613,700
d) Hemman	341½	327½	2,194	50	707	207	180	58	—	—	—	16,031,944
e) Jordlägenheter	—	—	—	—	10	—	5	99	—	—	—	273,610
f) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	29,400
g) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	154	—	2,509,080
Summa	1,818½	1,778½	22,641	243	4,529	1,048	1,722	2,457	—	—	—	120,626,062
II. Städerna.												
	Hela antalet nybyggda boningshus 1876—1880.			Tomter			Lägenheter.		Taxeringsvärdet			
				bebyggda.	obe- byggda.		af hus och tomter.	af jordar.				
Karlstads	124	—	—	172	33	33	8,143,800	545,700				
Kristinehamns	35	—	—	301½	193	174	3,099,910	515,462				
Filipstads	14	—	—	69	2	190	1,651,961	601,445				
Säger	173	—	—	542½	228	397	12,895,671	1,662,607				
Arvika	—	—	—	95	5	—	828,050	—				
Summa	173	—	—	637½	233	397	13,723,721	1,662,607				

Tab. No 4.

BRANDFÖRSÄKRINGS-INRÄTTNINGARNES VERKSAMHET I VERMLANDS LÄN ÅREN 1876—1880.

44

Vermlands län.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.					10.		11.
								Utdebiteringsgrund. Utdebiterade öre för hvarje 100 kr. ansvarighetabelopp.					Eldsvådor för hvilka under 1876—1880 utbetalts ersättning för endast fast eller endast lös egen- dom.		
Inrättningens namn och verksamhetsområde.	År då verksamheten börjat.	Influtna försäkringsavgifter (eller utdebiterade belopp). 1876—1880.	Öfriga inkomster. 1876—1880.	Utbetalda brandskadeersättningar. 1876—1880.	Öfriga utgifter. 1876—1880.	Befintliga fonder eller tillgångar. 31/12 1880.	Försäkringsbelopp. 31/12 1880.	1876.	1877.	1878.	1879.	1880.	Antal.	Antal.	
1. Vermlands brandstodsbolag, omfattar endast landsbygden.	1843	Kr. 366,159 ⁷²	Kr. —	Kr. 308,299 ⁷²	Kr. 57,860	—	Kr. 65,984,100	Öre. 10	Öre. 10	Öre. 12	Öre. 20	Öre. 16	104 107	120	1)
2. Mangeskogs enskilda brandstodsbolag, omfattande Mangeskogs socken.	1866	—	—	115	—	459	—	—	—	—	—	—	1	—	2)
3. Gunnarskogs sockens brandstodsbolag.	1862	2,407	—	1,518	410	412	670,499	18	10	—	—	10	7 1	8	3)
4. Eda sockens enskilda brandstodsbolag.	1846	1,340 200	39	1,350 200	69	395	270,000 123,000	12	—	—	—	25	2 1	—	—
5. Köla brandstodsbolag, omfattande Köla socken.	1848	—	—	—	—	1,248	1,356,470	10	10	10	10	10	—	3	2)
6. Sunne sockens brandstodsbolag.	1849	10,115	6,658	—	—	—	4,156,520	—	—	—	—	—	—	45	4)
7. Lysviks brandstodsörening, omfattande Lysviks socken.	1871	2,401	—	463	320	3,777	658,480	10	10	10	5	5	—	4	3)
8. Vestra Emterviks sockens brandstodsbolag.	1865	2,192	1,888	1,581	256	6,100	1,156,600	5 5	5 5	5 5	— —	9 ³ / ₄ 9 ³ / ₄	— —	2	3)
9. Kils härads brandstodsbolag	1851	6,491 4,327	—	4,575 5,028	1,225	—	2,640,050 1,956,210	15 15	4 4	2 2	— —	6 6	— —	11	—
10. Grums, Eds och Borgviks socknars gemensamma brandstodsbolag.	1855	5,067	359	1,000 3,584	1,019	—	2,103,420	5 5	5 5	5 5	5 4	— —	— —	2	—
11. Ekshärads sockens enskilda brandstodsörening.	1879	147 211	—	—	121 15	221	153,860 56,925	—	—	—	10	10	— —	— —	—
12. Fryksände brandstodsörening.	1875	9,504	1,161	110	1,687	8,868	1,351,670	15	15	15	15	15	3	—	3)
13. Hvitsands sockens enskilda brandstodsörening.	1856	1,111	—	598	—	700	409,360	—	—	10	10	10	2	2	3)
14. Jeruskogs sockens brandstodsbolag.	1877	1,778	—	2,681	317	902	944,820	5 5	5 5	5 5	5 5	5 5	— —	2	3)

Tab. No 4.

15. Östra Vermlands brandstods- bolag, hvars verksamhetsom- råde omfattar Ölme och Vis- nums härad samt Lungsunds socken.	Fast egendom Lös egendom	1871	2,080	1,560	815	850	—	5,006,640	—	—	—	—	5	—	—	4	5)
16. Väse härads brandstodsbolag, som omfattar Väse, Fogelviks och Alsters socknar.	Fast egendom Lös egendom	1857	5,287	305	5,526	581	1,013	4,532,210	—	—	5	—	7½	—	—	7	5)
17. Nyeds brandstodsbolag, omfat- tande Nyeds socken.	Fast egendom Lös egendom	1856	4,325	—	975	431	3,389	1,883,037	5	5	5	5	5	—	—	9	5)
18. Brattfors sockens enskilda brandstodsbolag, med Bratt- fors socken som verksamhets- område.	Fast egendom Lös egendom	1875	1,218	—	—	25	209	2,178	127,430	10	10	5	—	10	—	—	—
19. Arvika sockens enskilda brand- stodsförening, omfattande Ar- vika socken.	Fast egendom Lös egendom	1852	—	—	—	3,185	—	3,795	1,318,395	—	—	—	—	10	—	1	—
20. Ny sockens enskilda brand- stodsbolag, med Ny socken i Jösse härad som verksamhets- område.	Fast egendom Lös egendom	1849	1,119	472	231	184	2,604	421,660	5	5	5	5	5	—	—	2	7)
21. Brunsborgs sockens enskilda brandstodsbolag, omfattande Brunsborgs socken.	Fast egendom Lös egendom	1864	602	45	200	150	4,254	1,359,600	5	—	—	—	—	—	—	1	—
22. Stafnäs, Vermskogs och Höge- ruds socknars brandstodsbolag.	Fast egendom Lös egendom	1868	8,055	1,300	3,605	780	7,598	2,700,000	10	10	10	—	—	—	—	6	2)
23. Glafva sockens brandstods- förening.	Fast egendom Lös egendom	1864	165	—	127	75	—	400,000	2	—	—	2¼	—	—	2	—	—
24. Gillberga sockens enskilda brandstodsbolag.	Fast egendom Lös egendom	1848	1,991	1,550	—	276	7,260	820,420	5	5	5	5	—	—	—	—	2)
25. Kila och Tvetå socknars en- skilda brandstodsförening.	Fast egendom Lös egendom	1847	—	—	—	100	1,250	325,000	—	—	—	—	—	—	—	—	—
26. Långseruds sockens enskilda brandstodsförening.	Fast egendom Lös egendom	1872	237	—	1,685	100	—	304,750	—	—	10	—	—	—	—	2	1)

A n m ä r k n i n g a r .

1) Särskilda uppgifter hafva ej kunnat erhållas för fast och lös egendom. Bolaget får ej samla fonder. Då försäkringsbeloppet ej kan uppgifvas, har i stället intagits ansvarighetsbeloppet. — 2) Närmare uppgifter än de här intagna ej lemnade. — 3) Särskilda uppgifter ej lemnade för fast och lös egendom. — 4) Ansvarighetsbeloppet här intaget i stället för försäkringsbeloppet. Utdebiteringsbeloppet har uppgifvits vexla emellan 3 till 7 öre för 1,000 kronor. —

5) Särskilda uppgifter för fast och lös egendom hafva ej kunnat erhållas. I stället för försäkringsbeloppet har intagits ansvarighetsbeloppet. — 6) Någon särskild uppgift å försäkringsbeloppet för fast och lös egendom har ej kunnat lemnas. — 7) Då försäkringsbeloppet ej kunnat uppgifvas, har i stället antagits ansvarighetsbeloppet. Skillnad i uppgifterna ej gjord på fast och lös egendom.

Tab. N:o 5.

FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER, SJUKKASSOR OCH DERMED JEMFÖRLIGA
INRÄTTNINGAR I VERMLANDS LÄN ÅR 1880.

46

Vermlands län.

Tab. N:o 5.

1.	2.	3.	4.	5.		7.	8.	9.
				Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1880 till antal personer.			
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1880 till antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1880. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkn.
A. Å Landsbygden.								
1. Amalia Stenbecks understödsfond.	Att understödja 2 eller 3 inom Frykeruds socken boende, ogifta kvinnor, företrädesvis sådana som varit i välstånd, men råkat i armod.	Carl Herman Lennartson, godsegare.	1865 ⁹ / ₃	Under år 1880 är intet belopp utdeladt.	75	Frälseräntan af hemmanet Prestbohl. 10,000	Tjenstgörande pastor i Frykeruds församling.	1)
2. Sundviksfonden.	Att understödja sådana hjälpbehövande personer i Frykeruds socken, som ej kunna påräkna hjälp af församlingens fattigvård.	Erik Nilsson, hemmansegare.	1865 ² / ₁₁	75	500	10,000	Klockaren i församlingen.	
3. Varodellska gåfvomedelsfonden.	Att förskaffa böcker och kläder åt Grafva församlingens fattiga skolbarn.	L. J. Varodell, handlande.	1863 ²⁷ / ₄	—	122.75	2,000	Grafva församlingens pastor och kyrkoråd.	2)
4. Sunne barnhem.	Att uppfostra fattiga och värlösa barn.	Pastor L. G. Sjöholm, klockaren C. P. Sjöholm jemte några andra församlingsboar i Sunne.	1860 ¹⁴ / ₈	13	1,300	3,000	En styrelse bestående af 15 personer.	3)
5. Lundstedtska fonden.	Att årliga räntan skall utdelas åt behövande inom Ölme socken, som ej åtnjuta allmän fattigvård.	O. H. Lundstedt, kapten.	1818 ⁸ / ₅	6	172	3,000	Ölme kommuns fattigvårdsstyrelse.	
6. Eva Geijers barnhem.	Att vårda föräldralösa, fattiga, vanvårdade barn.	Eva Geijer.	1866 ²⁶ / ₂	—	—	27,440	En styrelse bestående af 5 personer.	4)
7. Genom testamente har numera aflidne komministern Sven Frödin i Ölme förordnat, och dess fattigvårdsstyrelses ordförande för att af dem sålunda förvaltas, att af årliga räntan göres insättning i lifränteanstalt för fattiga barn. Stiftelsen har ej något namn.		att af hans efterlemnade tillgångar 300 kronor skulle öfverlemnas till kyrkoherden i Ölme församling				43,912.08	En styrelse bestående af 4 personer, som årligen väljas.	5)
8. Vermlands och Dals bruksbetjenings enke- o. pupillkassa.	Att understödja i behof varande enkör och barn efter aflidne bruksbetjente.	Assessorn och bergmästaren C. H. Arvidsson.	1816	25	1,545	43,912.08	En styrelse bestående af 4 personer, som årligen väljas.	6)
9. Belöningsanstalten f. tjenstfolk inom Filipstads stad och bergslag.	Att hos ortens tjenstfolk genom penningbelöningar till dem, hvilka utmärkt sig för sedlighet, ordentlighet, arbetsamhet och långvarig tjenst, befrämja en gagnelig täflan i dessa dygders utöfning.	Filipstads sparbank, kommuner och enskilda personer åtogo sig att under vissa år skänka medel för fondens förstärkning.	1853	28	487	15,778.26	En styrelse bestående af 7 personer.	
B. I Karlstads stad.								
1. Vähnermanska stipendiefonden.	Stipendier för testators slägt dels vid universitetet, dels vid skolan.	Kamereraren P. Vähnerman.	1712 ¹⁶ / ₇	20	1,600	28,272.45	Domkapitlet i Karlstad.	
2. Romanska stipendiefonden	Stipendier för afkomlingar af testators fader.	Johan Gustaf Roman.	1764 ²⁴ / ₇	1	100	1,937.86	D:o d:o.	
3. Boströmska stipendiefonden.	Stipendier vid Karlstads läroverk.	Hedvig Brömschöld, euka efter borgmästaren i Stockholm Johan Boström.	1734 ¹⁸ / ₄	2	50	1,214.22	D:o d:o.	
4. Norderskastipendiefonden.	Utdelas till läraren i musik och sång vid läroverket i Karlstad.	Professor Sv. Norder.	1834 ⁹ / ₆	1	180	3,592.33	D:o d:o.	
5. E. G. Geijers stipendiefond.	Stipendium vid högre läroverket i Karlstad.	Bestyrelsen för en minnesvård öfver E. G. Geijer.	1855 ¹ / ₅	1	90	1,884.43	D:o d:o.	
6. Aurénska stipendiefonden.	Stipendier vid Karlstads läroverk.	Komministern J. Aurén.	1846 ¹⁰ / ₇	6	165	3,154.30	D:o d:o.	
7. Hans Maj:t Konung Karl XV:s stipendiefond.	D:o d:o.	Sammanskott genom rektor Fr. Vallin.	1860 ³ / ₅	1	30	531.47	D:o d:o.	
8. Matematiska premiefonden.	Premier vid d:o.	Sammanskott genom lektorn J. G. M. v. Gegerfelt.	1860 ²³ / ₅	1	50	1,375.80	D:o d:o.	
9. L. F. Mellqvists stipendiefond.	Stipendier vid d:o.	Kyrkoherden L. F. Mellqvist.	1863 ²⁵ / ₁	6	60	1,032.75	D:o d:o.	
10. Renströmska stipendiefonden.	D:o d:o.	Grosshandlaren L. Renström.	1867 ²⁷ / ₅	4	900	15,703.16	D:o d:o.	
11. Sällskapsstipendiefonden.	D:o d:o.	Sammanskott i Karlstad.	1869 ⁸ / ₇	1	15	257.17	D:o d:o.	
12. K. P. Bergmans stipendiefond.	D:o d:o.	Handlanden K. P. Bergman.	1861 ³⁰ / ₆	1	120	2,060	D:o d:o.	6)
13. B. A. Geijers stipendiefond.	D:o d:o.	Brukspatron B. A. Geijer.	1873 ²⁵ / ₁₂	1	180	3,114.11	D:o d:o.	
14. J. von Echstedts stipendiefond.	Stipendier för studerande vid universitetet.	Majoren J. v. Echstedt.	1875 ²³ / ₄	2	400	8,656.44	D:o d:o.	
15. J. von Echstedts understödsfond.	Pensioner åt enkör efter prester inom Karlstads stift.	D:o d:o	1875 ²³ / ₄	—	—	12,580.70	D:o d:o.	
16. S. D. Mellqvists stipendiefond.	Stipendier vid skolan och universitetet.	v. Pastorn S. D. Mellqvist.	1852 ²¹ / ₄	—	—	10,214.61	D:o d:o.	7)

17. C. O. Löwenhjelm's stipendiefond.	Stipendier vid Karlstads läroverk.	Godsegaren C. O. Löwenhjelm.	1875 ¹⁵ / ₆	2	300	5,239 ⁷³	Domkapitlet i Karlstad.	8)	
18. A. F. Bergmans stipendiefond.	D:o d:o.	Handlanden A. F. Bergman.	1875 ²⁸ / ₄	2	100	2,053 ⁸⁷	D:o d:o.		
19. Mellqvistska stipendiefonden för undervisning i slöjd.	Befrämjande af slöjdskicklighet.	Komminister S. D. Mellqvist.	1877 ¹² / ₃	2	600	10,000	Stadsfullmäktige i Karlstad.		
20. Norderska stipendiefonden.	Stipendium åt yngling som studerar vid bergsskola eller teknisk högskola.	Enkefru Maria Tingberg.	1839 ¹⁶ / ₄	1	90	1,599	Vermlands Hushållningssällskap.		
21. Berggrenska stipendiefonden.	Stipendium åt yngling som studerar vid landbruksinstitut.	Brukspatron M. Berggren.	1870 ⁴ / ₁₁	1	60	1,059	D:o d:o.		
22. Sundbergska fonden.	Att betäcka förlusten på sådana arbeten, som verkställas af understödstagare och andra fattiga.	Professor P. Sundberg.	1853 ¹² / ₈	—	—	25,827	Fattigvårdsstyrelsen.		
23. Wibelinska fonden.	Räntan får användas för allmänna fattigvården.	—	—	—	—	1,666	D:o.		
24. Zanderska fonden.	D:o d:o.	—	—	—	—	1,500	D:o.		
25. Lindqvistska fonden.	Räntan skall hvarje jul tilldelas i staden befintliga sängliggande fruntimmer.	Jungfru Johanna Lindqvist.	1863 ²⁴ / ₁₁	—	—	550	D:o.		
26. Tinglöfska fonden.	Räntan skall till jul utdelas till 10 af stadens sjuka fattiga.	Enkefru Sara Kristina Tinglöf.	1861 ¹¹ / ₉	—	—	3,386	D:o.		
27. Kjellmanska fonden.	Räntan utdelas vid jul till 3 ogifta fruntimmer af pauvres honteux.	Mamsell Johanna Kjellman.	1866 ⁷ / ₇	—	—	2,125	D:o.		
28. Bergmanska fonden.	Räntan utdelas till jul utan närmare föreskrift.	Handlanden C. Bergman.	1861 ³⁰ / ₆	—	—	1,500	D:o.		
29. Wetterstenska fonden.	Räntan utdelas vid jul till medellösa borgare, enkör och deras barn.	—	—	—	—	1,200	D:o.		
30. Sundströmska fonden.	Räntan utdelas nyårsafton till 3 obotligt sjuka handlande.	Handlanden C. G. Sundström.	1869 ³ / ₈	—	—	2,850	D:o.		
31. Larssonska fonden.	Räntan utdelas vid jul till 2 gamla tjänarinnor.	Jungfrun Maria Larsson.	1877 ²⁷ / ₆	—	—	500	D:o.		
32. Mellqvistska fonden.	Räntan disponeras för sjukas vård vid brunns- och badanstalter.	Pastor L. F. Mellqvist.	1835 ¹⁵ / ₈	—	—	1,040	D:o.		
33. Enkehjelpsfonden.	Pension åt delegares enkör och barn.	Eckles. tjänstemän i stiftet.							
		Nåd. Brevet.	1685 ¹³ / ₃	60	4,641 ⁸⁶	29,743 ⁸⁰	Domkapitlet i Karlstad.	9)	
		Nåd. Resolution.	1798 ²⁰ / ₃	—	—	—			
		D:o	1855 ¹³ / ₁₂	—	—	—			
		D:o	1877 ²⁸ / ₁₀	—	—	—			
		D:o	1877 ²⁸ / ₁₀	60	200 ⁴⁶	3,547 ³³	D:o d:o.		
		D:o	1877 ²⁸ / ₁₀	2	300	4,140 ⁴³	D:o d:o.		
34. Treprocentsfonden.	D:o d:o.	—	—	—	—	—	D:o d:o.		
35. Cassa pauperum sacerdotum.	Understöd för nödlidande prestmän.	—	—	—	—	—	D:o d:o.		
36. Extra ordinarie prestmäns fond.	D:o för vikariers aflöning.	—	—	1	150	7,764 ⁰⁴	D:o d:o.		
37. Bibelfonden.	För bibelspridning inom stiftet.	Stiftets prestmöte.	1869 ²⁶ / ₃	—	—	30,159 ⁵⁷	D:o d:o.	10)	
38. Biskopsfonden.	Understöd för nyvigde prestmän.	Biskop C. H. Rundgren.	1879 ¹ / ₂	1	1	102 ⁸⁵	D:o d:o.		
39. Jolénka stipendieinrättningen.	Understöd af fattiga studerande.	Rektor A. F. Vessman.	1870 ²⁵ / ₁₁	2	486 ⁷³	6,500	Karlstads högre allmänna läroverkskollegium.		
40. Byströmska stipendiefonden.	D:o d:o.	Civilingeniör C. Byström.	1871 ¹³ / ₉	3	696	11,659 ⁸⁸	D:o d:o.		
41. Domkapitlets premiefond.	Bokpremier.	Biskop C. H. Rundgren.	1875 ¹¹ / ₉	1	20	470 ²⁷	Rektor vid Karlstads allmänna läroverk.		
42. Danielsson-Löwenhielmska stipendiefonden.	Understöd af studerande från Nors pastorat eller lärarsöner.	Godsegaren Dr. D. Danielsson på Riis.	1876 ¹ / ₆	1	30	500	Karlstads allmänna läroverkskollegium.		
43. H. K. H. Kronprinsens, Hertigens af Vermland, Oscar Gustaf Adolfs stipendiefond.	Understöd af fattiga abituri.	H. M. Konungen.	1877 ²¹ / ₁	1	200	4,239 ⁰⁶	D:o d:o.		
44. Gymnastikpremierfonden.	Uppmuntran till skicklighet i gymnastik och målskjutning.	Vermlands förening för vapenöfning.	1879 ²² / ₂	6	60	1,548 ²⁴	D:o d:o.		
45. Gratifikationsfonden.	Räntan användes till gratifikation till ömma mödrar.	—	1863 ¹⁰ / ₁₀	—	—	2,989	Fattigvårdsstyrelsen i Karlstad.		
46. Austrinska fonden.	Räntan utdelas ärligen till 5 fattiga, 2 män och 3 kvinnor.	Enkefru A. M. Austrin.	1857 ¹³ / ₆	—	—	639	D:o d:o.		
47. Larssonska fonden.	Räntan utdelas till påsk utan närmare föreskrift.	Jungfrun Maria Larsson.	—	—	—	3,500	D:o d:o.		
48. Clarholmska fonden.	Räntan utdelas hvarje år den 24 december till pauvres honteux.	Brukspatron M. C. Clarholm.	1842 ⁵ / ₃	—	—	4,309	D:o d:o.		
49. Vermländska barnavårdsföreningen.	Uppfostran af vanvårdade barn.	Landshöfding Oldvig och biskop Agardh.	1846 ¹⁷ / ₂	6	493	25,230	En särskild styrelse med säte i Karlstad.		
C. I Kristinehamns stad.									
1. Nilssonska donationsfonden.	Att bisprina fattiga barn och fattiga sjuka, stadens arbetsinrättning och folkskolor.	Olof Nilsson, vägmästare.	1849 ²³ / ₃	—	2,350	81,301	Af kommunen utsedd styrelse med pastor som ordförande.		
D. I Filipstads stad.									
1. Hermelinska stiftelsen.	Tre stipendier vid elementarskolan.	Olof Hermelin, kansliråd.	1707 ¹⁵ / ₆	3	58 ²⁰	970	Kyrkorådet i Filipstad.		
2. Vennerstenska stiftelsen.	Fyra stipendier vid stadens folkskola.	H. Vennersten, handlande.	1791 ⁵ / ₉	4	28	490	Kyrkorådet i Filipstad.		
3. 1de oktober stipendiet.	Ett stipendium vid elementarskolan.	Okänd.	1876 ⁴ / ₁₀	1	60	1,000	»Skolstyrelsen» i Filipstad.		
4. Sundqvistska fonden.	Fyra pensioner, 2 åt handlandes och 2 åt handverkarens enkör.	A. L. Sundqvist, handlande.	1863 ¹² / ₁₁	4	50	1,500	En enskild styrelse.		

Tab. N:o 5. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1880		Stiftelsens storlek vid slutet af år 1880. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkn.
				till antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.			
5. Fagerbergska stiftelsen.	TVå stipendier vid stadens folkskola.	Karl Fagerberg, handlande.	1866 ²⁸ / ₁	2	120	2,000	Skolrådet.	
6. Karl Fagerbergs premiefond.	Tvenne premier, hvardera terminen af läsåret vid elementarskolan.	D:o D:o	1866 ²⁸ / ₁	4	120	2,000	Filipstads skolas lärarekolegium.	
7. A. L. Sundqvists stipendiefond för elementarskolan.	Att vara stipendiefond. Några närmare bestämmelser finnas ej.	A. L. Sundqvist, bruksegare.	1879 ¹³ / ₃	Ännu ingen utdelning skedd.		1,635.29	D:o d:o.	
8. Nils Mitanders stipendiefonder.	Stipendiefonder.	Nils Mitander, bruksegare.	1834 ¹⁹ / ₁₂	2	75	1,250	Filipstads kyrkoråd.	
9. Anders Hinderssons donation.	Understöd åt stadens fattiga.	Anders Hindersson, hemmansegare.	1876 ⁶ / ₅	24	90	1,500	Stadsfullmäktige i Filipstad.	
10. C. O. Nysells fond.	Understöd åt 25 arbetskarlars enkör i Filipstad.	C. O. Nysell, smideshandlande.	1878 ²⁶ / ₁	25	600	10,000	D:o d:o.	
11. Mitanderska donationen.	Understöd till stadens fattiga.	N. Mitander, bruksegare.	Okänd.	18	90	1,500	D:o d:o.	
12. Filipstads fruntimmersförening.	Understöd åt behöfvande fruntimmer.	Kan ej uppgifvas.	D:o.	10	181	7,422.77	Vald styrelse.	
13. Filipstads handtverksidkars pensions- och understöds-kassa.	Att lemna pensioner och understöd åt behöfvande delägare eller deras enkör och barn.	Flere handtverksidkare i Filipstad.	1866 ³⁰ / ₁₀	14	205	8,541.54	Fem ledamöter såsom styrelse. ¹⁾	

A n m ä r k n i n g a r.

¹⁾ Enligt ett donationsbrevet bifogadt köpebref uppgick lösesumman & frälseräntan till 697 rdr 38 sk. och 2 rst. banko. — ²⁾ Af räntan, som får användas till det afsedda ändamålet, skall afdrag göras för årligt underhåll af Themptanderska familjegravven. — ³⁾ Hemmet, som eger en fastighet, underhålles dessutom genom frivilliga årliga bidrag. — ⁴⁾ Förutom kontanta beloppet eger stiftelsen ett eget hem, med lösörebo värdaradt till 2,800 kronor, i hvilket hem äro intagna 12 flickor, som vårdas och undervisas af en diakonissa, med biträde. — ⁵⁾ Delaktighet förvärf-

vas af alla inom bergmästaredömet boende bruksbetjente, som till inrättningen inbetala 100 kronor under loppet af 20 år. — ⁶⁾ Utgår för närvarande såsom lifstidsränta. — ⁷⁾ Har ännu ej utdelats. — ⁸⁾ Företrädesrätt för adliga ätten Löwenhjelm. — ⁹⁾ Delegare: prestmän och elementarlärare före den 6 november 1874. — ¹⁰⁾ Utdelning instald i afvaktan & ny bibelöversättning. — ¹¹⁾ Inträdesafgift 6 kronor och årsafgift 2 kronor i 10 år.